

www.humak.fi

Opinnäytetyö

”Meillä on tämä henkilökeskeinen toimintatapa”

-kehittämishanke Aspa Palveluissa

Marja Palkki

Yhteisöpedagogi (AMK), työyhteisön kehittäjä
(210 op)

Arvioitavaksi jättämisaika
(5/2019)

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Koulutuksen nimi: Yhteisöpedagogi AMK, työyhteisön kehittäjä

Tekijä: Marja Palkki
Opinnäytetyön nimi: ”Meillä on tämä henkilökeskeinen toimintatapa” -kehittämishanke Aspa Palveluissa
Sivumäärä: 58 ja 36 liitesivua
Työn ohjaaja(t): Nina Simola-Alha, Pauliina Parhiala
Työn tilaaja(t): Aspa Palvelut Oy

Opinnäytetyön tilaaja, Aspa Palvelut (Aspa) tuottaa asumispalveluita vammaisille ihmisille ja mielenterveyskuntoutujille. Se toteuttaa henkilökeskeisellä toimintatavalla visiotaan asukkaiden täydestä osallisuudesta. Aspa tilasi kehittämistyön, jonka tarkoituksena oli työvuorosuunnittelun ja työvoiman hallinnan kehittäminen osana henkilökeskeisen toimintatavan toteutumisen kokonaisuutta. Kumppaniksi työhön valittiin asumispalveluyksikkö Uudeltamaalta. Työn tavoitteena oli varmistaa, että henkilökeskeinen toimintatapa on käytössä ja kehittää yhteistyössä tilaajan kanssa käytäntöjä työvuorosuunnittelussa ja työvoiman hallinnassa niin, että asiakkaat saavat tarvitsemansa palvelut oikea-aikaisesti ja haluamallaan tavalla. Kehittämistyön kuluessa tavoitetta kuitenkin jouduttiin muuttamaan. Uudeksi tavoitteeksi muotoutui työkalun kehittäminen, joka edistää henkilökeskeistä toimintaa asiakastyössä.

Työ tehtiin toimintatutkimuksen prosessia hyödyntäen. Aluksi dokumenttianalyysin avulla selvitettiin, mikä henkilökeskeinen toimintatapa on. Aineisto tähän saatiin haastatteluilla ja erilaisista Aspan materiaaleista. Selvitystyö, alkuperäisen kehittämistyön valmistelu sekä toimintatavan toteutumisen ja ympäristöjen havainnointi, tapahtuivat osittain samaan aikaan. Huomioiden ja tulosten varmistamiseksi tehtiin myös kysely toimintayksikön henkilöstölle.

Alkuperäisen tavoitteen osittain muuttuessa, pystyttiin analysoinnin näkökulmaa muuttamalla hyödyntämään jo kerättyä aineistoa täysimääräisesti. Uutta tavoitetta varten oli selvitettävä, millaisia tarpeita työkaluun kohdistuu. Tähän haettiin vastauksia selvittäen, mitä työntekijät ajattelivat henkilökeskeisestä toimintatavasta ja minkälaisissa asioissa toimintatapa toteutui ja millaisissa ei. Haastatteluissa ja kyselyssä esiin tulleita seikkoja käytettiin myös sen tiedon syventämisessä, miten henkilökeskeinen toimintatapa on ymmärretty.

Selvityksen perusteella, henkilökeskeinen toimintatapa perustuu lakeihin ja YK:n yleissopimukseen vammaisten henkilöiden oikeuksista, mutta toimintatapa ei vielä ollut toivotulla tavalla käytössä kaikkialla. Sitä edistämään tehtiin yleissopimusta ja VIA-projektia hyödyntäen työkalu, jota voi käyttää mm. perehdytykseen ja oikeuksien toteutumisen tarkasteluun ja edistämiseen. Työkalua voi käyttää erinomaisesti erilaisissa vammaispalvelua toteuttavissa toiminnoissa ja organisaatioissa. Työkalun lisäksi laadittiin raporttiin joitakin ehdotuksia henkilökeskeisen toimintatavan edistämiseksi.

Opinnäytetyölle asetetut tavoitteet täyttyivät hyvin. Kuvatuksi saatiin, mitä henkilökeskeinen toimintatapa on ja tilaajalle tuli osoitetuksi, oliko se oletetulla tavalla käytössä. Kehittämistyön kuluessa esiin tulleeseen tarpeeseen, eli toimintatavan käytön seurantaan ja edistämiseen, saatiin valmistettua työkalu, jonka tilaaja hyväksyi.

Asiasanat: osallisuus, yhdenvertaisuus, henkilökeskeinen toimintatapa, yksilökeskeinen elämänsuunnittelu, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, VIA-projekti

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences

Name of the Degree Programme: Community educator, bachelor's degree. Workplace community developer (TYKE)

Author: Marja Palkki

Title: "We have this person-oriented method" -development project in Aspa Services

Number of Pages: 58 and 36 attachment pages

Supervisor(s): Nina Simola-Alha, Pauliina Parhiala

Subscriber(s): Aspa Palvelut Oy

The subscriber of the thesis was Aspa Palvelut (Aspa). It provides housing services for people with disabilities and mental health rehabilitators. Aspa uses a person-oriented method to increase the full participation of residents. Aspa subscribed the development work, which aimed to develop rota planning and workforce management practices part of the person-oriented method. The development was ment to do with the housing service unit located in Uusimaa. The aim of the thesis was to find out how the person-oriented method is working and to develop a workforce management practices by using the method with the subscriber of the thesis so, that customers, who are using the services get them at the right time and the way they want. The goal had to be changed during the development. The new goal was to develop a tool that promotes a personal method in customer work.

The work was done using the process of action research. Initially document analysis was used to find out what the person-oriented method is. The material for this was through interviews and various Aspa materials. The clearance work, the preparation of the original development work, and the observation of the implementation of the method of operation and the environments took place partly at the same time. To ensure the observations and the results, an Internet survey was conducted for the staff of the housing services unit.

When the original goal was partially changed, it was possible to utilize already collected materials completely by changing the analysis view. For the new goal one had to find out what the needs of the tool are. Answers were sought for this by finding out, what the employees thought about a person-oriented method, and what kind of situations and when the method was used and when not. The issues raised in the interviews and the questionnaire were also used to deepen the knowledge of how the person-oriented method was understood.

Based on the study, the person-oriented method is based on the law and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, but the method was not yet in use as the desired way throughout Aspa. In order to promote this method, a tool was made by using the knowledge of the Convention and the VIA project and it can be used e.g. for the introduction of employees and promotion of the rights of persons with disabilities. The tool can be used in various organizations implementing disability services. In addition to the tool, some suggestions were made in the report to promote a person-oriented method.

The goals set for the thesis were met well. It was described what a person-oriented method is, and to the subscriber it was shown whether the method was used as expected. For the needs that have come to light during the development work, i.e to monitor and promote the use of the policy, a tool was created that was accepted by the subscriber.

Keywords: inclusion, participation, involvement, equality, person-oriented method, person-centred planning, UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, VIA-project

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	6
2 TYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSOTE.....	8
3 MENETELMÄT JA TOTEUTUS	10
3.1 Dokumentit ja haastattelut	10
3.2. Kysely.....	11
3.3 Havainnointi	12
3.4 Aineiston käsittely	13
4 KÄSITTEISTÄ	14
5 ASPA	17
5.1 Aspa Palvelut Oy	17
5.2 Aspan asiakkaista	19
5.3 Aspan asumispalveluista	22
6 MUUTTUVA VAMMAISALA, SITÄ TUKEVIA SÄÄDÖKSIÄ JA TAPOJA.....	24
6.1 Vammaisalan muutoksesta.....	24
6.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista.....	27
6.2.1 VIA-projekti.....	28
6.3 Vammaisten henkilöiden asemaan ja oikeuksiin vaikuttavista laeista	29
6.4 Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu	31
7 HENKILÖKESKEINEN TOIMINTATAPA JA SEN EDISTÄMINEN	33
7.1 Meillä on tämä henkilökeskeinen toimintatapa	36
7.2 Työkalu toimintatavan edistämiseksi.....	37

7.3 Ajatuksia muutoksen edistämisestä	42
7.3.1 Henkilökeskeisen prosessin käytöstä ja kuvauksesta.....	42
7.3.2 Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun välineet	44
9 POHDINTA	46
LÄHTEET	53
LIITTEET	59
Liite 1. Kysely	59
Liite 2. Henkilökeskeisen toimintatavan tarkastelua asiakastyössä	62

1 JOHDANTO

Vammaiset ihmiset ovat jo vuosikymmenien ajan vaatineet asemansa parantamista, korostaneet, että heillä on samat ihmisoikeudet kuin muilla ihmisillä, ja että heidän tulee itse saada päättää ja määrätä itseään koskevista asioista. Suomessa vuonna 2016 voimaan tullut YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista asetti yhteiskunnalle, vammaispalvelujen järjestäjille ja palveluntuottajille sekä työntekijöille lakisääteiset velvoitteet toimia näiden vaatimusten mukaisesti. Sopimus korostaa vammaisten henkilöiden osallistumista, osallisuutta, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. (YK:n yleissopimus 2015, 3,4,6.) Entiseen hoivakulttuuri -ajatteluun verrattuna, tämä vaatii asenteiden muuttumista, uudenlaista osaamista ja toisenlaisia tapoja tehdä työtä.

Kunnat, jotka ovat järjestämismvastuussa vammaispalveluista, hankkivat niitä usein kilpailutuksien kautta palveluntuottajilta. Kilpailutusasiakirjoissa asetetaan palveluille vähintään vammaissopimuksen mukaisia toimintaedellytyksiä, jotka palveluntuottajien tulee täyttää. Valmisteilla on myös uusi vammaispalvelulaki, jonka lähtökohta on vahvistaa vammaisten ihmisen osallisuutta ja yhdenvertaisuutta (Eduskunta 2019), sekä osallistumista jo silloin, kun palveluja suunnitellaan (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018b). He voisivat itse olla yhä enemmän vaikuttamassa, mistä palvelunsa haluavat, jo nyt he voivat joitakin palveluja itse valita ja ostaa palveluseleillä. Jotta palveluja tarjoavien organisaatioiden toiminta on vammaissopimuksen ja lakien mukaista ja jotta ne pärjäävät kilpailussa sekä uudistuvan lain tuomissa valintatilanteissa, tulee niiden onnistua toimintatapojen muutostyössä.

Virallisen kansainvälisen määritelmän mukaan, "Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa." (THL 2018a; YK:n yleissopimus 2015,17.) Tämä kuvaa onnistuneesti sitä, että kun onnistumme poistamaan erilaisia esteitä mukauttamalla ympäristöämme ja toimintaamme erilaisten ihmisten tarpeisiin, vähennämme mahdollisuuksia vammaisuuden kokemiselle ja lisäämme yhdenvertaisuuden ja osallisuuden mahdollisuuksia.

Tätä tavoitetta ja toimintatapojen muutostyötä tukemaan Aspa Palvelut, jäljempänä Aspa, on ottanut käyttöön henkilökeskeisen toimintatavan, jolla toteutetaan ja edistetään vammaissopimuksen mukaista toimintaa. Näin Aspa haluaa olla edistämässä vammaisten henkilöiden asemaa, varmistaa lakien mukaisen ja laadukkaan toiminnan sekä edellytyksensä toimia luotettavana ja haluttuna palveluntuottajana. Varmentaakseen ja kehittääkseen toimintatapaa, Aspa tilasi kehittämistyön, jonka tarkoituksena oli työvuorosuunnittelun ja työvoiman hallinnan kehittäminen osana henkilökeskeisen toimintatavan toteutumisen kokonaisuutta. Paikaksi kehittämistyön tekemiselle valittiin toimintayksikkö Uudeltamaalta. Tavoitteena oli kehittää yhteistyössä tilaajan kanssa käytäntöjä työvuorosuunnittelussa ja työvoiman hallinnassa niin, että asiakkaat saavat tarvitsemansa palvelut oikea-aikaisesti ja haluamallaan tavalla sekä samalla varmistetaan, että henkilökeskeinen toimintatapa on käytössä. Kehittämistyön kuluessa tavoitetta kuitenkin jouduttiin muuttamaan. Uudeksi tavoitteeksi muotoutui henkilökeskeistä toimintatapaa edistävän työkalun kehittäminen.

Tein opinnäytetyön toimintatutkimuksen prosessin mukaisesti, joka on laadullinen lähestymistapa. Henkilökeskeinen toimintatapa ei ole tunnettu, eikä minulle tuttu, joten aloitin työn sen selvittämiseksi käyttäen dokumenttianalyysia. Sitä varten keräsin tietoa oppaista, www-sivuilta ja haastatteluilla. Tästä kertyi tietoa ja huomioita tutkimuspäiväkirjaan, jota käytin hyväksi arvioidessa henkilökeskeisen toimintatavan toteutumista. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä aineiston analysointi yhtä aikaa sen keräämisen kanssa, joten henkilökeskeisen toimintatavan selvittämisen alettua, kehittämistyön valmistelu ja toimintatavan toteutumisen seuraamista varten tapahtuva havainnointi tapahtuivat kaikki paljolti limittäin ja samanaikaisesti. Varmistaakseni tekemiäni huomioita, keräsin aineistoa vielä kyselyn avulla. Vaikka kehittämistyön tavoitetta jouduttiin muuttamaan, hankkimani aineisto ei mennyt hukkaan, vaan sen analysoinnin näkökulmaa oli muutettava.

Tässä raportissa kerron Aspasta, sen toiminnasta, toimintayksiköstä, joka kehittämiskumppaniksi valittiin, asiakkaista ja Aspan asumispalveluista. Tietoperustaksi työhön on koottu tietoa vammaisten ihmisten asemaan ja palveluihin vaikuttavasta historiasta, joistakin säädöksistä, ajattelutavan muutoksesta ja menetelmästä sen tukemiseksi. Kuvaan, mitä dokumenttianalyysin perusteella henkilökeskeinen toimintatapa ymmärrykseni mukaan on, ja millaisen työkalun tekemiseen aineistojeni perusteella päädyn. Raportissa on myös joitakin ehdotuksia henkilökeskeisen toimintatavan

edistämiseksi. Työssäni tulee esiin, kuinka asioiden monipuolisella selvittämisellä voi tulla vastaan asioita, jotka pakottavat muuttamaan suunnitelmia, alkuperäisen tavoitteen osoittautuessa mahdottomaksi saavuttaa käytettävissä olevilla resursseilla.

2 TYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSOTE

Aspa Palvelut tilasi opinnäytetyön, jonka tarkoituksena on työvuorosuunnittelun ja työvoiman hallinnan kehittäminen osana henkilökeskeisen toimintatavan toteutumisen kokonaisuutta. Tavoitteena oli kehittää yhteistyössä tilaajan kanssa käytäntöjä työvuorosuunnittelussa ja työvoiman hallinnassa niin, että asiakkaat saavat tarvitsemansa palvelut oikea-aikaisesti, haluamallaan tavalla. Samalla varmistettaisiin, että henkilökeskeinen toimintatapa on käytössä.

Aspan mukaan henkilökeskeisessä työtavassa keskiössä on asiakkaan oman elämän hallinta, yksilökeskeinen suunnittelu, jossa selvitetään, mitä asiakas toivoo, mikä on hänelle tärkeää ja miten hän haluaa itseään autettavan (Aspa 2019a). Aspan koko henkilöstö on perehdytetty työtapaan ja sen tarkoituksena on myös muuttaa käytäntöjä ja toimintaa ohjaavia käytänteitä ja järjestelmiä (Aspa 2019b). Näin ollen toimintatapa on koko toiminnan perusta ja toimiminen sen mukaisesti on yritykselle tärkeää. Vuonna 2016 alkanut Henkilökeskeinen arki -projekti, jossa henkilöstö toimintatapaan koulutettiin, toi esiin, että nykyisellään työvuorosuunnittelussa ja työvoiman hallinnassa ei hyödynnetä riittävästi henkilökeskeistä toimintatapaa. Opinnäytetyössä pyrittiin siksi selvittämään:

1. Miten työvuorosuunnittelua ja työvoiman hallintaa voidaan tehdä henkilökeskeisellä toimintatavalla?
2. Onko henkilökeskeinen toimintatapa käytössä?

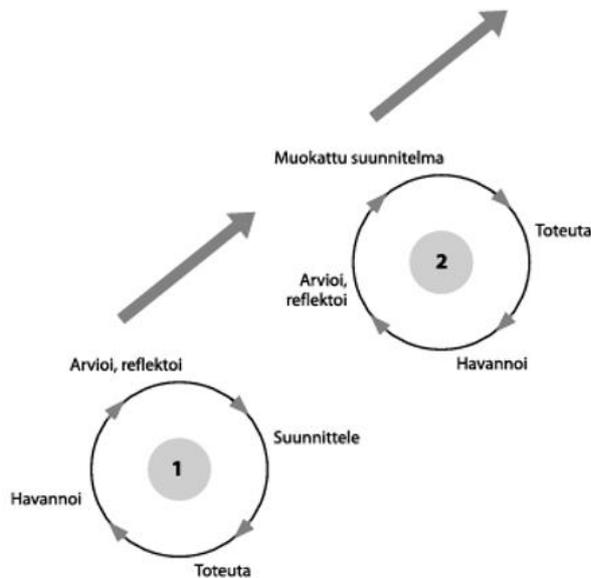
Jotta kahteen edelliseen kysymykseen voitiin saada vastauksia, täytyi ensin ymmärtää:

3. Mitä tai mikä henkilökeskeinen toimintatapa on?

Aspan tilaaman uudistamisperustaisen kehittämistyön tavoitteena oli uudistaa toimintaprosesseja (Ojasalo, ym. 2014, 26) yhteistyössä tilaajan kanssa niin, että asiakkaat saisivat tarvitsemansa palvelut oikea-aikaisesti ja haluamallaan tavalla. Kehittämistyötä ryhdyttiin tekemään toimintatutkimuksen prosessia hyödyntäen, joka on laa-

dullinen lähestymistapa. Kuten laadullisessa tutkimuksessa pyritään ilmiön ymmärtämiseen (Kananen 2015, 127), myös tässä opinnäytetyössä kerättiin aluksi aineistoa, selvitettiin, rakennettiin ymmärrystä ja kuvattiin, mistä henkilökeskeisessä toimintatavassa on kyse. Tämän jälkeen tarkennettiin kehittämistyön suunnitelmaa ja tavoitteita (Ojasalo, ym. 2014, 61).

Toimintatutkimus etenee suunnittelun, havainnoinnin ja arvioinnin kehänä (kuva 1), joka soveltuu hyvin työkäytänteiden ja menetelmien kehittämistyöhön, joista myös työvuorosuunnittelun ja työvoiman hallinnan kehittämisessä on kyse. Se on osallistavaa ja pyrkii yhteistyössä toimijoiden kanssa ratkaisemaan ongelmia ja saamaan aikaan muutosta. (Ojasalo, ym. 2014, 58-61.) Kaikkien osallistuminen kehittämiseen puolestaan vähentää epätietoisuutta ja lisää asiaan omistautumista. Kaikkien osallistuessa on myös mahdollisuus havaita mahdollinen vastustus ja puuttua siihen heti (Rantala, 2014, luku 3).

Kuva 3.2 Toimintatutkimuksen spiraalimainen eteneminen¹⁵.

¹⁵ Perry, C. & Rao, S. (2007). Action research for enterprise research. Teoksessa Hine & Carson (toim.): *Innovative Methodologies in Enterprise Research*. Edward Elgar, Cheltenham, UK.

Kuva (1) toimintatutkimuksen etenemisestä (Ojasalo, ym. 2014, 60)

Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä aineiston analysointi yhtä aikaa sen keräämisen kanssa (Kananen 2010, 50). Henkilökeskeisen toimintatavan selvittämisen alet-

tua, kehittämistyön valmistelu ja toimintatavan toteutumisen seuraamista varten tapahtuva havainnointi, tapahtuivat kaikki paljolti limittäin ja samanaikaisesti. Prosesin kuluessa kävi ilmi, ettei muutosprosessi ollut Aspassa edennyt niin pitkälle, että työvuorosuunnitteluun kohdentuva kehittäminen henkilökeskeistä toimintatapaa käyttäen, olisi ollut mahdollista opinnäytetyöhön käytössä olevan ajan puitteissa. Kehittämishanketta uudelleensuunnattiin siten, että henkilökeskeisen toimintatavan juurruttamiseen ja muutoksen tueksi kehitettäisiin työkalu.

Tavoitteen muuttuessa osittain, myös näkökulma asioihin ja jo kerätyn aineiston analysointiin muuttui. Sen lisäksi, että oli saatava tietoa siitä, mitä tai mikä henkilökeskeinen toimintatapa on, oli tiedettävä, millaisia tarpeita työkaluun kohdistuu, millainen sen tulee olla? Tähän hain vastauksia selvittäen, mitä työntekijät ajattelivat henkilökeskeisestä toimintatavasta ja minkälaisissa asioissa toimintatapa toteutui tai ei. Myös työntekijöiden haastatteluissa ja kyselyssä esille tuomia seikkoja työaikajärjestelyistä käytettiin sen tiedon syventämisessä, miten henkilökeskeinen toimintatapa on ymmärretty ja miten se on juurtunut työyksikköön.

3 MENETELMÄT JA TOTEUTUS

Aloitin aineiston keräämisen laadullisilla menetelmillä etsien aluksi tietoa siitä, mikä on henkilökeskeinen toimintatapa. Tiedon karttuessa pyrin havainnoimalla ympäristöjä ja toimintoja selvittämään, miten osallisuus toteutuu ja toimitaanko toimintatavan mukaisesti ja jos ei, niin millaisissa asioissa. Tapaamisista, ympäristöstä ja toimintoista tekemistäni havainnoista, syntyneistä ajatuksista ja oletuksista pidän tutkimuspäiväkirjaa (Kananen 2014, 150).

Laadullisessa tutkimuksessa ennalta ei voida määritellä, kuinka paljon aineistoa tarvitaan (Kananen 2015, 128). Opinnäytetyötäni varten aineistoa oli tarpeeksi, kun tieto alkoi toistaa itseään ja pystyin kuvaamaan, mitä tai mikä on henkilökeskeinen toimintatapa ja tunnistamaan, millainen työkalun tulee olla. Tätä kutsutaan aineiston kyläntymiseksi eli saturaatioksi (Ojasalo, ym. 2014, 111).

3.1 Dokumentit ja haastattelut

Laadullisen tutkimuksen dokumentteina voi käyttää miltei kaikkea, mikä liittyy tutkittavaan ja tutkimuskohteesta sekä ongelmasta riippuu, mitä niistä haluaa hyödyntää

(Kananen 2015, 158). Selvittääkseni, mitä tai mikä henkilökeskeinen toimintatapa on, perehdyin www- sivuihin ja kehittämispäälliköltä saamiini Aspasta ja henkilökeskeisestä toimintatavasta kertoviin dokumentteihin. Materiaalia ei ollut kovin paljon, koska toimintatapa on varsin uusi, vain Aspassa käytössä sekä on Aspan kehittämispäällikkö Wallendahlin (2018) mukaan heidän kehittämänsä.

Teemahaastattelu on tutkijan ja tutkittavan välinen kasvokkain käytävä keskustelu, jonka avulla pyritään kasvattamaan tutkijan ymmärrystä tutkimusongelmasta ja siihen liittyvistä asioista (Kananen 2015, 148). Tein teemahaastattelun kehittämissuunnittelija, Henkilökeskeinen arki- projektin kouluttajalle, Maarit Aallolle. Tavoitteena oli ymmärtää, mitä henkilökeskeinen toimintatapa on ja miten se eroaa yksilökeskeisestä suunnittelusta, joka Aspassa on aiemmin ollut käytössä. Haastattelu oli yksilöhaastattelu, ja teemahaastattelun luonteen mukaisesti, kysymyksiä en ollut valmiiksi tehnyt, vaan etenimme asiassa keskustellen (Kananen 2015, 148). Haastattelujen tallentamiseksi suositellaan yleensä käytettäväksi tallenninta (Kananen 2015, 152). Yksilöhaastattelun aihe ei ollut kovin laaja ja itselleni oli kertynyt haastatteluun mennessä paljon tietoa aiheesta, jota halusin tarkentaa ja varmistaa, joten tuntui luontevimmalta tässä tilanteessa tehdä muistiinpanoja.

Opinnäytetyön tekemiseen sisältyi myös strukturoimattomia eli avoimia haastatteluja (Kananen 2015, 145), jotka olivat tapaamisia, joissa keskusteltiin vapaasti ja joita ei myöskään tallennettu. Näitä olivat palveluvastaavan tapaamiset, asiakaspalaveri, henkilöstöpalaveri sekä yhteydenpito eri tavoin kehittämispäällikön kanssa. Tavoitteena oli saada tietoa kehittämistyötä varten ja osallistaa henkilöitä keskustelemalla epämuodollisesti.

3.2. Kysely

Kyselyllä (liite1) halusin varmistaa tekemiäni huomioita ja mahdollistaa laajemmin henkilöstön osallistumista. Vaikka kysely yleensä on määrällisen tutkimuksen menetelmä (Ojasalo, ym. 2014, 122), tässä sitä käytettiin haastattelujen lisänä tuottamaan laadullista tietoa. Useamman menetelmän käytön tarkoituksena oli myös lisätä havaintojen ja tulosten luotettavuutta (Kananen 2010, 72).

Käytin kyselyn tekemiseen Google Formsia, joka on ilmainen lomaketyökalu, helppo oppia ja nopea käyttää. Kyselylomake kohotetaan testaamaan itse ja koevastaajajoukolla (Ojasalo, ym. 2014, 133), joten täytin lomakkeen itse ja käytin sen yhdellä hoivapalvelualan henkilöllä ennen lähetystä, testatakseni kysymysten ymmärrettävyyttä. Koska kysely piti saada nopeasti tehtyä, ennen kuin suurempi osa työntekijöistä jäisi lomalle, ei koekyselykierrosta tehty.

Kyselyssä oli 10 kysymystä, osaan oli pakollista vastata, osa oli vapaaehtoisia. Lomakkeessa oli kysymyksiä, joihin vastattiin laittamalla rasti ruutuun ja avoimia kysymyksiä. Osaan kysymyksistä oli mahdollista kommentoida. Koska kyselyllä ei haettu tietoa, miten vastaajan ikä, sukupuoli tai muu henkilökohtainen ominaisuus tai asia vaikuttaa vastaukseen, ei kyselyssä taustatietoja kysytty.

Kyselyyn vievän linkin lähetin palveluvastaavalle, joka esimiehenä välitti sen saatesanojen kera työntekijöilleen. Näin kyselyyn pääsivät osallistumaan anonyymeinä vain ne henkilöt, joille kysely oli tarkoitettu (Ojasalo, ym. 2014, 129-130). Kyselyä varten en erillistä saatetta tehnyt, sillä toimintayksikössä kaikki tiesivät meneillään olevasta opinnäytetyöstä.

Kyselyn ajankohtaan sattuvien lomien takia, kysely meni toimintayksikön yhdentoista työntekijän sijaan seitsemälle henkilölle ja vastauksia tuli seitsemän. Kyselyssä asiakkaita kutsuttiin asukkaiksi, koska toimintayksikössä niin oli tapana. Vastaukset oli mahdollista nähdä henkilöittäin ja tiivistelmänä.

3.3 Havainnointi

Havainnoinnissa seurataan toimintaa tiettyinä ajanjaksona ja sen avulla saadaan tietoa, toimivatko ihmiset siten kuin on kuvattu (Kananen 2015, 135; Ojasalo, ym. 2014,114). Tietoa oli saatava monipuolisesti, joten työn alkuvaiheessa keräsin sitä strukturoimattomalla suoralla havainnoinnilla, joka on joustavaa ja väljää toimintaa. Strukturoimattomassa havainnoinnissa ei havainnoijalla ole tarkkaa tietoa siitä, mitä tulee havainnoida, joten valmista listaa havainnoitavista asioista ei ollut, vaan kirjasin muistiin mahdollisimman paljon erilaisia havaintoja. Osa tilanteista oli sellaisia, että jotkin huomioita oli mahdollista kirjata muistiin vasta jälkikäteen. (Kananen 2015, 135; Ojasalo, ym. 2014,116-117.)

Kun tietoa henkilökeskeisestä toimintatavasta kertyi, vertasin jo tehtyjä havaintoja koomaani tietoon. Työn edetessä, pystyin yhä enemmän tekemään havainnointia osittain strukturoidusti (Ojasalo, ym. 2014,117), eli tiesin tarkemmin, millaisia asioita minun tulee tarkkailla.

Havainnointia tein 2.5.-27.7.2018 välisenä aikana. Kohteena olivat dokumentit, ympäristöt, sekä toiminta tapaamisissa ja erilaisissa tilaisuuksissa, joiden ajankohdista sovittiin erikseen etukäteen. Kyse oli osallistuvasta havainnoinnista, jolloin tutkija on paikalla fyysisesti (Kananen 2010, 50). Havainnoitsijan on tarkoitus vaikuttaa toimintaan mahdollisimman vähän (Ojasalo, ym. 2014,116), joten jotta sain mahdollisimman aidon kuvan toimintatavoista, pyrin tiedonkeruuvaiheessa vain tutustumaan toimintoihin ja pysyttämään tarkkailijan roolissa.

3.4 Aineiston käsittely

Dokumenttianalyysin sisällönanalyysillä pyritään tekemään päätelmiä kirjalliseen muotoon tuotetuista aineistoista ja kuvaamaan dokumenttien sisältöä, tavoitteena etsiä ja tunnistaa tekstien merkityksiä, sekä luoda selkeä kuvaus asiasta. (Ojasalo, ym. 2014, 136-137).

Dokumenttianalyysia varten aineisto muutetaan useimmiten tekstimuotoon, mutta koska olin haastatteluista tehnyt muistiinpanot, ei litterointia tarvinnut suorittaa, vaan kaikki aineisto oli tuotettu jo valmiiksi tekstinä. Dokumenttianalyysiä tein aluksi aineistolähtöisesti eli etsin ja ryhmittelin (Ojasalo, ym. 2014, 139-140), aineistosta asiasisältöjä, samankaltaisuuksia, usein toistuvia sanoja, käsitteitä ja merkityksiä, sekä erityisen vahvasti ilmaistuja asioita, jotka erottuivat teksteistä lihavoituna. Tämän jälkeen kvantifioin, eli laskin, kuinka usein jokin ilmaisu tai sana esiintyi ja huomioin mitä sanoja oli painotettu. Tämän perusteella päätin, mitkä asiat ovat tärkeitä ja merkityksellisiä henkilökeskeisen toimintatavan kuvauksen kannalta. Mitä useammin sanat tai ilmaisut esiintyvät, sitä tärkeämmästä asiasta on kyse (Ojasalo, ym. 2014, 142-143).

Tutkimuspäiväkirjaan kirjoittaminen ja kertyvän aineiston jatkuva analysointi on keskeistä tutkimuksessa (Kananen 2010, 51). Tapahtumien ja havainnoimalla saatujen huomioiden jatkuva kirjaaminen päiväkirjaan, sekä niiden läpikäyminen auttoivat näkemään asioiden ja toimintojen samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Siten päiväkirja

toimi apuna tulkinnan teossa ja auttoi tarkentamaan suunnitelmaa opinnäytetyön etenemiselle. Kanasen mukaan laadullisen aineiston tulkintaan hyvä tapa onkin lukeminen ja lukeminen uudelleen, jolloin aineistosta syntyy kokonaiskäsitelmä siitä, mitä aineiston tarkoituksena on kertoa (Kananen 2015, 129). Tämä sopi minulla olevan aineiston läpikäyntiin hyvin, koska aineisto oli suhteellisen suppea. Kun aineistolähtöisen analyysin avulla alkoi olla selvää, mihin henkilökeskeinen toimintatapa perustuu ja mitä se on, pystyin avoimilla keskusteluilla ja havainnoinnilla kertyvän tiedon analyysia jatkamaan teorialähtöisesti. Tällöin verrataan, löytyykö kerätystä aineistosta teorianmukaisia asioita ja huomioita (Kananen 2015, 171-172).

Tietoa kerätessä ja analysoidessa kävi selväksi, että henkilökeskeisen toimintatavan perustana ovat lait ja YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, jonka avulla Aspassa toteutetaan Aspan visiota asukkaan täydestä osallisuudesta (Aspa Opas 2017, 4). Siis mitä paremmin vammaissopimuksen kriteerien mukaisesti ja osallisuutta tukien toimitaan, sitä varmemmin toiminta on henkilökeskeistä. Toisin sanoen poikkeamat vammaissopimuksen mukaisessa toiminnassa ja osallisuuden toteutumisessa, ovat poikkeamia henkilökeskeisessä toimintatavassa ja antavat viitteitä, millainen työkalun tulisi olla. Jatkossa aineistosta etsin, oliko esimerkiksi puheissa tullut esille sellaisia asioita ja kuvauksia, joista voi päätellä henkilöstön toimivan vammaissopimuksen mukaisesti tai oliko sellaisia asioita ollut havaittavissa toiminnassa ja/tai ympäristössä. Apuna vertailussa käytin vammaissopimuksen artikloja, johon henkilökeskeinen toimintatapa perustuu ja niistä johdettuja VIA-ihmisoikeuskäsikirjan standardeja. Tarkastelun kohteena oli myös osallisuuden toteutuminen. Oliko tietoa esillä ja annettiinkö sitä kunkin ymmärtämällä tavalla? Käytettiinkö henkilöiden kanssa hänen ymmärtämistään, muistia ja osallistumistaan tukevaa kommunikaatiotapaa? Lisäksi olin kiinnostunut siitä, mitä työntekijät ajattelivat henkilökeskeisestä toimintatavasta ja miten sen ymmärsivät.

4 KÄSITTEISTÄ

Käsitteistä osan avaan niiden käytön yhteydessä, mutta osa, kuten itsemäärääminen, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja osallisuus ovat niin monialaisia ja keskeisiä vammaissopimuksessa ja laeissa, että niiden avaaminen opinnäytetyön alussa on perusteltua.

Itsemääräämisoikeus on kaikille kuuluva, perustavaa laatua oleva oikeus (Vesala 2010,124). Se on oikeutta määrätä omasta elämästä ja oikeutta päättää itseään koskevista asioista (THL 2018b). Itsemääräämisoikeus joutuu vammaisten henkilöiden kohdalla koetukselle erityisesti silloin, kun he tekevät jonkun toisen mielestä huonoja tai epäterveellisiä valintoja tai päätöksiä. Itsemääräämisoikeus ei toteudu myöskään silloin, kun vammaisen henkilö tarvitsee apua johonkin haluamaansa asiaan, eikä hänelle sitä anneta. Itsemääräämisoikeuteen puuttumista on myös esimerkiksi palvelunkäyttäjän suostuttelu, jota vahvemmassa asemassa oleva henkilö, vaikkapa työntekijä tekee. Itsemäärääminen ja itsemääräämisoikeus ovat itsestään selviä asioita valtaväestölle, mutta erityisesti vammaisten ihmisten kohdalla näiden toteutumiseksi tarvitaan erityisiä ohjeita ja säädöksiä mm. laeissa. Tässä opinnäytetyössä itsemääräämisellä tarkoitetaan oikeutta ja todellista mahdollisuutta tehdä itseä koskevia valintoja ja päätöksiä sekä toteuttaa niitä.

Voimaantuminen (empowerment) on termi, jota käytetään runsaasti vammaispolitiikassa. Sen suomenkielisiä vastineita ovat mm. voimavaraistuminen, valtaistuminen ja täysvaltaistuminen, joilla tarkoitetaan itsemääräämisoikeuden lisääntymistä ja henkilön kasvavaa luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa (Repo 2012, 31). Tässä opinnäytetyössä käytän sanaa voimaantuminen, eli kykeneväksi tuleva, kuten Mattila (2008, 28) sanan käsittää, jolla tarkoitan sitä, että henkilö kokee pystyvänsä vaikuttamaan omiin asioihinsa, joka syntyy siitä, että henkilölle siirtyy todellinen mahdollisuus päätösten tekoon ja vastuun ottamiseen.

Osallistuminen ja osallisuus eivät tarkoita vain paikalla ja läsnä olemista, vaan kuten määritellään THL:n työpaperissa (33):

Osallisuus on liittymistä (involvement), suhteissa olemista (relatedness), kuulumista (belonginess), yhteisyyttä (togetherness), yhteensopivuutta (coherence) ja mukaan ottamista (inclusion). Se on osallistumista (participation) ja siihen liittyen vaikuttamista (representation) ja demokratiaa sekä kaiken edellä mainitun järjestämistä ja johtamista.

Osallisuuteen liittyvät läheisesti käsitteet esteettömyys ja saavutettavuus. Usein niitä käytetään sanaparina, esteettömyyden tarkoittaessa fyysistä ympäristöä ja saavutettavuuden "aineetonta" ympäristöä, kuten tietoa, verkkosivuja ja palveluja. Saavutettavuuteen ja esteettömyyteen vaikuttavat oleellisesti mahdollisuus kommunikointiin ja tiedonsaantiin sekä asenteet ja suhtautuminen (Haarni, 2006, 30), jotka voivat olla

suurimpia esteitä osallisuudelle. Osallisuus edellyttää mahdollisuutta osallistua itselleen sopivalla tavalla ja mahdollisuutta saada tietoa ymmärrettävässä muodossa (Hintsa, 2008, 9). Osallistamisen mahdollistamiseksi tarvitaan myös erilaisten erityispalvelujen, esim. kuntoutuksen saatavuutta ja mahdollisuutta liikkumiseen (Haarni, 2006, 10, 33). Jos kaikkein heikommassa asemassa oleva henkilö voi olla osallinen josakin asiassa, siihen liittyvät järjestelyt ja toimintatavat sopivat todennäköisesti kaikille muillekin.

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan ihmisten samanarvoisuutta, sitä, että kaikkia koskevat samat perusoikeudet ja lait ja että kaikilla ihmisillä tulee olla samanlaiset mahdollisuudet ja velvollisuudet. Yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) kielletään ketään syrjimästä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Suomen perustuslaki säättää perusoikeuksissa, että kaikki ovat yhdenvertaisia. Tasa-arvolaisissa nimensä mukaisesti (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609) säädetään naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta ja Suomen YK-liitto lähestyy tasa-arvon käsitettä yhdenvertaisuuden ja samanarvoisuuden kautta (Suomen YK-liitto 2019). Tässä työssä tasa-arvolla tarkoitetaan tasa-arvoa kaikkien henkilöiden välillä, ja se voi esiintyä myös synonyyminä samanarvoisuudelle ja yhdenvertaisuudelle.

Toimintakyvyllä voidaan tarkoittaa monia eri asioita. Se voi olla kykyä selviytyä asetetuista vaatimuksista ja sitä voidaan arvioida, eli miten hyvin vaatimuksista suoriutuu. Toimintakykyä voidaan tarkastella myös siitä näkökulmasta, kuinka hyvin pystyy tyydyttämään omat perustarpeet tai toimintakyky voi olla osallistumista ja vaikuttamista omaan elämäänsä sen hetkisillä voimavaroilla. Toimintakyky on terveyden edistämisessä taitoa ymmärtää terveyteen ja sen ylläpitämiseen liittyviä asioita, kykyä tunnistaa omaa terveydentilaa ja toimia sen vaatimalla tavalla. (Malm 2012, 57-58.) Toimintakyky on aina suhteessa käsillä olevaan asiaan, ja toimintakyvyn käsitteeseen suhtaudun siten myös tässä työssä.

5 ASPA

”Edistämme toiminnallamme vammaisten ihmisten ja mielenterveyskuntoutujien yhdenvertaisuutta ja täyttä osallisuutta yhteiskunnassa (Aspa 2019c).”

Näin lupaa Aspa www-sivuillaan ja Aspa-säätiö perustettiin parantamaan vammaisten ihmisten ja mielenterveyskuntoutujien mahdollisuuksia asua itsenäisesti. Säätiön perustivat 13 vammaisjärjestöä vuonna 1995. Nämä kaikki ovat merkittäviä omien alojensa toimijoita, jotka pyrkivät vaikuttamaan lainsäädäntöön, edistämään edustamiensa ihmisten osallisuutta yhteiskunnan tasavertaisina toimijoina sekä kehittävät palveluja.

Aspalla on asuntoja ja asumispalveluita yli 50 kunnassa (Aspa esittely 2018). Vuokralaisista ja asiakkaista mielenterveyskuntoutujia oli vuonna 2017 44%, kehitysvammaisia 21%, liikuntavammaisia 8%, aivovammaisia 13% ja muita tukea tarvitsevia henkilöitä 14%. Aspan visiona on asukkaan täysi osallisuus ja näin ollen toiminta-ajatuksena on edistää vammaisten ihmisten ja mielenterveyskuntoutujien yhdenvertaisuutta ja täyttä osallisuutta yhteiskunnassa sekä heidän oman tahtonsa kuulumista ja toteutumista heitä koskevissa asioissa. Ohjaavina arvoina ovat ihmisen kunnioittaminen, luotettavuus ja asiantuntijuus. (Aspa esittely 2018; Aspa 2019d.)

Aspa-säätiö rakennuttaa ja hankkii asuntoja sosiaali- ja terveysministeriön ja Asuntojen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) tuella. Säätiöllä on yli 1000 vuokra-asuntoa eri puolella Suomea ja se hankkii vuosittain noin 45 uutta vuokra-asuntoa. Säätiö kehittää asumista ja asumisen palveluita kuntien, järjestöjen ja muiden palveluntuottajien kanssa, sekä pyrkii vaikuttamaan mielenterveyskuntoutujien ja vammaisten ihmisten asemaan yhteiskunnassa. (Aspa esittely 2018; Aspa2019c,d)

5.1 Aspa Palvelut Oy

Aspa Palvelut Oy on Aspa-säätiön omistama osakeyhtiö, yhteiskunnallinen yritys, joka tuottaa vammaispalveluja vammaisille henkilöille ja mielenterveyskuntoutujille, jotka tarvitsevat tukea asumiseensa tai arkeensa. Palvelutoiminta alkoi 1996 ja osakeyhtiöpohjaiseksi se muuttui 2006. Vuonna 2017 Aspa Palveluilla oli 38 Aspa-kotia eri puolella Suomea, palvelun käyttäjiä oli 1053 ja työntekijöitä 362. Vuokralaisista ja asiakkaista mielenterveyskuntoutujia oli vuonna 2017 44%, kehitysvammaisia 21%, liikun-

tavammaisia 8%, aivovammaisia 13% ja muita tukea tarvitsevia henkilöitä 14%. Tarjottavia palveluja, joita tuotetaan henkilökeskeisellä toimintatavalla, tilasi 65 kuntaa ja niitä olivat mm. asumispalvelut, henkilökohtainen apu ja päivätoiminta. (Aspa esittely; Aspa2019d.)

Kuten edeltä voi huomata, on Aspalla toimintaa hyvin laajalla alueella. Tämä asettaa-kin omat haasteensa palvelujen johtamiselle, uusien toiminta-ajatusten, kuten henkilökeskeisen toimintatavan, käyttöönotolle ja sen varmistamiselle, että niistä todella tulee toimintatapoja. Uuden toimintamallin käyttöön otossa on kyse muutoksesta ja muutos tarvitsee aina johtamista. Jotta muutoksessa onnistutaan, täytyy uuden ajattelun ja toimintatapojen läpäistä kaikki organisaation tasot. (Ilmarinen 2019, 3.) Siksi uutta toimintamallia käyttöön otettaessa, muita tärkeitä henkilöitä ovatkin Aspa Palvelujen toimitusjohtaja, varatoimitusjohtaja ja hallintopäällikkö, jonka vastuualuetta on mm. työvuorosuunnitteluun liittyvät asiat. Avainasemassa muutoksen läpivien- nissä, uuden toimintatavan vaatiman osaamisen tukemisessa, uusiin toimintatapoihin ohjaamisessa ja käyttöön otossa, ovat erityisesti kehittämispäällikkö ja palveluista alu- eellisesti vastaavat palvelupäälliköt. Palvelupäälliköt myös toimivat esimiehinä Aspa- kotien esimiehille, eli palveluvastaaville, jotka vastaavat siitä, että toimintamallista va- kiintuu käytännön työtapana. (Aspa esittely 2018, Aspa 2019e.)

Opinnäytetyötä varten kumppaniksi tarvittiin toimintayksikkö, jossa voin tarkastella henkilökeskeisiä toimintatapoja asiakastyössä ja jossa kaikkein tärkeimmät henkilöt, palvelun käyttäjät, saadaan osallisiksi. Toimintatavan kehittämiseen tarvitaan myös yhteistyötä asiakkaita ja arjen toiminnot tuntevien ihmisten, eli yksikön henkilöstön kanssa (Ojasalo, ym. 2014, 59). Lisäksi henkilökuntaa alusta asti osallistamalla vähen- netään epätietoisuutta ja tätä kautta mahdollisesta toimintatavan muutoksesta tulee mielekkäämpi (Manka).

Uudellamaalla on useita toimintayksiköitä ja kehittämistyön tekijä asuu siellä, joten Aspassa lähdettiin kumppaniksi miettimään yksikköä Uudeltamaalta. Toimintayk- sikkö, joka valikoitui kehittämiskumppaniksi, tarjoaa kahdeksalle aivovammaisille henkilölle tehostettua palveluasumista. Valintaan vaikutti sijainnin lisäksi kehittämis- päällikön ja toimintayksikön palvelupäällikön arvio siitä, että yksikössä saattaa olla tarvetta henkilökeskeisen toimintatavan lähempään tarkasteluun. He arvelivat myös

yksikön henkilöstön mahdollisesti hyötyvän siitä, että he pääsisivät käyttämään henkilökeskeistä toimintatapaa kehittämistyöhön. Lisäksi yksikössä ei ole muita projekteja meneillään ja siellä on runsaasti asiakkaita ja henkilöstöllä tarpeita, jotka vaikuttavat työvuorosuunnitteluun.

Toimintayksikössä työntekijöitä on kahdeksan kokoaikaista ja kaksi osa-aikaista, 60% ja 70% ja lisäksi esimies, eli yksikön palveluvastaava, joka osallistuu asiakastyöhön. Työntekijät ovat koulutukseltaan vähintään lähihoitajia, lisäksi he ovat kehittämissä saaneet lisäkoulutusta aivovammaisten henkilöiden kanssa toimimisesta. Aiemmin henkilöstö on myös saanut koulutuksen yksilökeskeisestä suunnittelusta ja viimeiseksi henkilökeskeiseen toimintatapaan.

5.2 Aspan asiakkaista

Aspan kaltaisissa organisaatioissa asiakkaista puhuttaessa tarkoitetaan yleensä asiakkaita, jotka käyttävät tarjottavia palveluja (palvelunkäyttäjä) tai asiakkaita, jotka ostavat eli maksavat nuo palvelut. Nämä asiakkaat ovat useimmiten kuntia, joskus myös palvelunkäyttäjä voi itse maksaa palvelut. Asiakkaita voisivat olla myös sisäiset asiakkaat, kuten toimintayksiköt suhteessa tukipalveluihin. Tässä opinnäytetyössä asiakkaalla tarkoitetaan palvelun käyttäjiä. Toimintayksikkö, jonka kanssa kehittämistyötä on tarkoitus tehdä, on aivovammaisille henkilöille tarkoitettu tehostetun palveluasumisen yksikkö, lisäksi Aspa tarjoaa palveluita mielenterveyskuntoutujille, kehitysvammaisille ja liikuntavammaisille henkilöille.

Aivovamma on tapaturman aiheuttama vaurio aivokudoksessa. Se syntyy liike-energiasta tai iskusta, jotka kohdistuvat päähän, tai sen voi aiheuttaa esine, joka tunkeutuu aivoihin. Aivovammaoja on eri asteisia, hyvin lieviä, lieviä, keskivaikeita ja vaikeita. Hyvin lievistä aivovammoista, kuten aivotärähdyksistä toipuu yleensä täydellisesti, mutta mitä vakavammasta vammasta on kyse, sitä todennäköisempää on, että siitä seuraa jälkitila, jolla tarkoitetaan pitkäaikaisia tai pysyviä muutoksia eli oireita. Oireita voivat olla esimerkiksi toiminnan hidastuminen, toiminnan suunnittelun vaikeus, aloittekyvyn heikentyminen, keskittymisvaikeudet, ärtyneisyys, voimakas väsymys, häiriöt muistissa, sanojen löytämisen vaikeus, halvausoireet ja epilepsia. (Aivovammaliitto 2019; Talvela 2012, 257-258.)

Usein henkilöt, joilla on edellä kuvatun kaltaisia vaikeuksia, tarvitsevat muun kuntoutuksen ja fyysisen avustamisen lisäksi usein tukea kommunikaatiossa ja muistamisessa. Apuna voivat toimia esimerkiksi kalenteri ja valokuvat ihmisistä ja asioista sekä paikoista, joissa ovat olleet. Näiden avulla asiakkaat saattavat pystyä esittämään toiveita, palauttamaan mieleen asioita ja kertomaan vaikkapa halusta tavata tuttu ihminen. Kuvia voidaan käyttää myös esimerkiksi toimintasuunnitelmien tekemiseen. Aivovammainen henkilö hyötyy myös selkeistä ohjeista, ja jatkuvasti täydennettävästä kommunikaatiokansiosta, jossa on kuvia päivittäisistä toiminnoista, sanalistoja, aakkoset, jne. Puhetta tukemassa voi käyttää myös esineitä. (Talvela 2012, 265, 267.)

Palvelun toteuttamisen kannalta tällaiset tarpeet tarkoittavat, että henkilökunnan tulee osata käyttää jokaisen asiakkaan kanssa, juuri hänelle sopivaa tapaa muistin, kommunikaation tai toiminnan suunnittelun tueksi sekä asiakkaan toiveiden selville saamiseksi. Huomioitavaa on myös mm. ympäristön vaikutus keskittymiskykyyn ja väsymiseen, jotka vuorostaan vaikuttavat toimintakykyyn.

Mielenterveyskuntoutuja on mielenterveysongelmista toipumassa oleva henkilö, jonka sairaus on hallinnassa (Mielenterveyden keskusliitto 2019). Palvelujen avulla tuetaan mielenterveyskuntoutujan itsenäistä selviytymistä ja hyvinvointia kuntoutumisen eri vaiheissa. Kuntoutuja opettelee sairautensa hallintaa, tarvitsee tukea päivittäisten toimintojen harjoitteluun, kodin ulkopuolisten palvelujen käyttöön sekä mielekkään vapaa-ajan toiminnan löytämiseen. Kuntoutuja voi tarvita tukea myös toimintakykynsä ja sosiaalisten suhteiden vahvistamiseen sekä itsenäisen asumisen harjoitteluun. Kuntoutumisen asteesta riippuen, mielenterveyskuntoutuja voi olla myös henkilö, joka tarvitsee apua kaikissa päivittäisissä toimissa, kuten kodinhoidollisissa asioissa, hygieniasta ja lääkehoidossa huolehtimisessa, sekä raha-asoiden hoidossa. (Mielenterveystalo.fi 2019.)

Liikuntavammaisia asiakkaita Aspassa on vähiten. Liikuntavamma voi olla synnynnäinen, tapaturman tai sairauden aiheuttama, eikä liikuntavammainen henkilö pysty liikkumaan ilman apuvälineitä tai itsenäisesti. Erilaiset halvaantumiset, epämuodostumat sekä tuki- ja liikuntaelinten oireet ja vammat aiheuttavat liikuntavammoja. Liikuntavamma rajoittaa liikkumisen vauhtia, kykyä tuottaa voimaa ja tasapainoa. Liikuntavamma voi rajoittaa myös käsien käyttöä ja aiheuttaa aina haittaa ja estää itsenäistä toimimista. (Talvela 2012, 253). Liikuntavammaiset henkilöt tarvitsevat usein erilaisia

apuvälineitä, joten asumisen ratkaisuja suunnitellessa niille on varattava tilaa (Talvela, 2012, 253), niitä on osattava käyttää turvallisesti, myös henkilöstön ja niiden kunnosapidosta tulee huolehtia liikkumisen mahdollistamiseksi.

Kehitysvamma on ennen aikuisikää ilmenevä vamma, joka voi olla lievä, jolloin se on lievää vaikeutta oppia asioita tai sillä voidaan tarkoittaa vaikeimmin kehitysvammaisia ja monivammaisia ihmisiä, jolloin henkilö tarvitsee jatkuvaa, ympärivuorokautista apua (Vernerinet 2018c, 2019a; Tukiliitto.fi 2017a). Kehitysvammaisuutta voidaan tarkastella eri näkökulmista. Lääketieteellisessä näkökulmassa verrataan henkilön ominaisuuksia siihen, mitä yleensä lääketieteessä pidetään normaalina, vammattomana tilana. Suomessa käytössä olevan ICD-10-tautiluokituksen mukaan "Älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa mielen kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Heikosti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen älykkyystasoon vaikuttavat älylliset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset kyvyt. Älylliseen kehitysvammaisuuteen saattaa liittyä tai olla liittymättä mitä tahansa muita henkisiä tai ruumiillisia häiriöitä."(Vernerinet 2017a; Matero 2012, 165.) Toimintakyvyn näkökulmassa tarkastellaan ympäristön vaikutuksia yksilöön. Jossain ympäristössä henkilö pystyy toimimaan hyvinkin itsenäisesti, jossakin toisessa taas henkilö tarvitsee paljon apua, erilaisissa ympäristöissä toimintakyky näyttäytyy erilaisena. Kun tarkastellaan henkilön arjessa selviytymistä, käytetään toimintakyvyn liittyvää määritelmää. Sosiaalisessa näkökulmassa tulee esille se, että henkilön ominaisuudesta saattaakin muodostua vamma muiden asenteiden ja uskomusten takia, jotka voivat aiheuttaa esimerkiksi syrjäytymistä. Vammaisuutta siis voi määritellä ja aiheuttaa ympäristön esteellisyys, kulttuuri ja sosiaalinen ympäristö, jolloin kehitysvammaisuus ei ole pysyvä tila, vaan siihen voi vaikuttaa tuella ja ympäristön muokkaamisella. (Vernerinet 2017b; Vernerinet 2018a; Matero 2012, 166.) Mahdollisuutta toimia itsenäisesti ja osallisuutta lisäävät erilaiset vihjeet ympäristössä, esimerkiksi kuvat ja kuvalliset toimintaohjeet. Kehitysvammaisen henkilö myös usein tarvitsee tai hyötyy vaihtoehtoisista kommunikointimenetelmistä, kommunikaation ja päätöksenteon tuesta. Se on toisen ihmisen antamaa tukea, jonka tavoitteena on auttaa henkilöä tekemään itse valintoja. Tarkoituksena on eri tavoin selvittää henkilölle valintaan liittyviä asioita, erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja ja niiden seurauksia, että hän voi itse päättää asiasta (THL 2019).

5.3 Aspan asumispalveluista

Asumispalvelut ovat sosiaalihuoltolain, vammaispalvelulain, kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain tai mielenterveyslain mukaisia palveluja ja ovat tarkoitettuja henkilöille, jotka tarvitsevat apua tai tukea asumiseensa (THL 2018c). Tuettu asuminen on asumisen tukemista sosiaaliohjauksella tai muilla sosiaalipalveluilla ja se on tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat tukea itsenäisessä asumisessa tai siihen siirtymisessä. Palveluasuminen on palveluasunnossa järjestettävää asumista ja palvelua, joka on asiakkaan tarpeen mukaista hoitoa ja huolenpitoa, toimintakykyä edistävää ja ylläpitävää toimintaa, ateria-, vaate-huolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä ja osallisuutta edistävää toimintaa. Palveluasuminen on tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat soveltuvan asunnon, hoitoa ja huolenpitoa. Tehostetussa palveluasumisessa edellä mainittuja palveluja järjestetään ympärivuorokautisesti. Palveluja toteutettaessa tulee aina kunnioittaa henkilön oikeutta yksityisyyteen ja osallistumiseen. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Henkilökohtainen apu -palvelua voi vammaispalvelulain perusteella saada vaikeavammaisen henkilö päivittäisiin toimiin, työhön ja opiskeluun, harrastuksiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen. Vaikeavammaisena tämän lain mukaan pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden takia välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen edellä mainituissa asioissa (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380).

Sosiaalihuoltolain mukainen päivätoimintaa on osa sosiaalista kuntoutusta. Se on toimintaa, jonka tarkoituksena on vahvistaa toimintakykyä, torjua syrjäytymistä ja edistää osallisuutta. Se sisältää ryhmätoiminnan lisäksi valmennusta elämänhallintaan ja arkipäivän toiminnoista selviytymiseen sekä tukea sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Vammaispalvelulain perusteella myönnetty päivätoiminta on itsenäisessä elämässä selviytymistä tukevaa toimintaa, joka edistää sosiaalista vuorovaikutusta. Tarkoituksena on edistää kontakteja kodin ulkopuolella ja siksi sitä tulisi järjestää kodin ulkopuolella. Palvelu on tarkoitettu vaikeavammaisille henkilöille, jotka eivät kykene osallistumaan työtoimintaan ja joiden toimeentulo perustuu lähinnä tiettyihin etuuksiin. Päivätoimintaa on järjestettävä niin, että henkilöllä on mahdollisuus osallistua siihen

halutessaan viitenä päivänä viikossa. Vammaispalvelun mukainen päivätoiminta on asiakkaalle maksutonta, mutta kuljetuksesta ja aterioista voidaan periä maksu. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380; THL 2018d.) Päivätoimintaa voidaan järjestää myös kehitysvammaisten erityishuollostaan annetun lain mukaan, silloin palvelun lisäksi myös kuljetukset ovat asiakkaalle maksuttomia (THL 2018d).

Omaishoito on sairaan, vammaisen henkilön tai vanhuksen kotona, omaisen tai läheisen antamaa hoitoa. Hoitoa antava henkilö on tehnyt järjestelystä kunnan kanssa omaishoitosopimuksen. Sopimuksen tehneellä omaishoitajalla on omaishoitolain mukaan joka kuukausi oikeus vähintään kahden vuorokauden vapaaseen. Jos omaishoito on ympärivuorokautista tai jatkuvasti joka päivä tapahtuvaa, omaishoitajalla on oikeus kolmen vuorokauden vapaaseen. Kunnan on huolehdittava hoidettavan hoidon järjestämisestä hoitajan vapaan aikana. Hoito voi tapahtua hoivakodissa, sairaalan tai terveyskeskuksen vuodeosastolla, kotipalvelun avulla tai kunta voi ostaa palvelua yksityiseltä palveluntuottajalta, kuten Aspalta. (Kuntaliitto.fi 2018.) Aspan tuottama omaishoidon lomitus tapahtuu avustettavan ihmisen omassa kodissa. Palvelu on käytettävissä päivittäin kello kahdeksan ja iltayhdeksän välillä. Se voi olla tukea ja ohjausta terveyden ja hygienian hoidossa, ulkoilussa ja asioinnissa auttamista sekä avustamista ruoan valmistamisessa. (Aspa 2019f.)

Aspan ammatillinen tukihenkilötoiminta on tarkoitettu vammaisille henkilöille, mielenterveys- ja päihdekuntoutujille sekä lastensuojelun jälkihuollon nuorille. Tavoitteena on osallisuuden, itsenäisen toiminnan edistäminen ja tukeminen, sekä vuorovaikutussuhteiden vahvistaminen. Palvelu toteutetaan asiakkaan kanssa yhdessä, hänelle haastavissa paikoissa ja tilanteissa, joista selvittääkseen hän tarvitsee tukea. Menetelminä ovat keskustelut, opastaminen ja yhdessä tekeminen. Palvelua järjestetään mielenterveys- ja päihdelain, vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain perusteella, pääasiassa arkisin kello aamu kahdeksasta iltana kahdeksaan, erikseen sovitusti myös viikonloppuisin. (Aspa 2019g.)

6 MUUTTUVA VAMMAISALA, SITÄ TUKEVIA SÄÄDÖKSIÄ JA TAPOJA

6.1 Vammaisalan muutoksesta

Vammaiset henkilöt ovat olleet pitkään hyväntekeväisyyden ja lääketieteellisen hoidon kohteita (YK:n yleissopimus 2015, 6). Vammaisuutta on ajateltu poistettavan kuntouttamisella tai parantamisella, jota parhaiten tekivät lääkärit, sitten myös muut terveydenhuollon ammattilaiset (Vehmas, 2005, 112) ja laitosten henkilöstö. Tätä kuvaa osuvasti kehitysvammaisten asioita aktiivisesti ajaneen Teuvo Taipaleen (1999) sanat:

Lääkärit halusivat ohjata meidät laitoksiin, koska emme muka oppisi lukemaan tai laskemaan. Kun ei luvattu paljon, eivät vanhemmat paljon odotta-neetkaan. Perustarpeistamme kyllä huolehdittiin hyvin, ei välttämättä meidän henkisestä kasvusta. Ajatelkaa, omassa kodissamme emme päässeet liikkumaan, ovet olivat lukittuja ja kahvat (avaimet) olivat henkilökunnalla. Henkilökunta siivosi, laittoi ruoan, tiskasi, hankki ja pesi vaatteemme ja pesi meidät. Meidän tehtävänäimme oli vain olla. Olla kaiken tämän hyvää tarkoittavan kohteena.

Vammaisalalla on koettu tärkeänä se, että vammaisista henkilöistä pidetään huolta, heidät pidetään turvassa, heitä kuntoutetaan ja heille opetetaan uusia asioita. Ulkopuoliset henkilöt, asiantuntijat ja lähi-ihmiset ovat määritelleet, mitä vammaisen henkilön tulee tavoitella ja milloin. Tällainen ajattelutapa on muokannut myös palveluita.

Suomessa on vammaisalalla tapahtunut suurta muutosta, jonka juuret ulottuvat ainakin 1980-luvun näkemyseroihin vajaamielisten laitoshoidosta. Tuolloin laitoshoidossa olevia ihmisistä kutsuttiin huollettaviksi, jotka olivat hoitotoimenpiteiden kohteita (Haarni 2006, 31). Toisaalla korostettiin normalisaatiota, että vammaisilla ihmisillä on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muilla. Tuolloin pyrittiin muuttamaan olosuhteet tavallisiksi, rakentaen vammaisille ihmisille asuntoloita tavallisille asuinalueille (Vernerinet 2016), joita 1990-luvulla alettiin pitää kehitysvammaisille ihmisille yhtä turvallisena asuinympäristönä kuin laitoksia, kuten Teittinen ja Kuusterä teoksessa, Pois laitoksista (2010, 34-35) toteavat. Merkittävä oli YK:n vammaisten vuosi 1981, jossa teemana oli täysi osallistuminen ja tasa-arvo ja jonka tarkoituksena oli integroida vammaiset henkilöt yhteiskuntaan. Tällöin sai alkunsa vammaisneuvostotoiminta. (Wiman, Haarni, Kempainen 2006, 127; Repo 2012, 27.)

Vammaisten vuotena aloitettu työ jatkui YK:n vammaisten vuosikymmenenä (1982-1992) laaditulla yleismaailmallisella toimintaohjelmalla. Ohjelmassa huomautettiin että, ”suureksi osaksi ympäristö määrää, kuinka vaurio tai toiminnan vajaus vaikuttaa

yksilön jokapäiväiseen elämään”. Lisäksi korostui keskustelu vammaisten ihmisten mahdollisuuksien yhdenvertaistamisesta. (Wiman, Haarni, Kemppainen 2006, 127-128.)

Tuo ohjelmassa ollut huomautus siitä, miten ympäristö määrittää vamman vaikutukset jokapäiväiseen elämään, on edelleen aiheellinen. Se tulisikin muistaa jokaisessa tilanteessa, jossa arvioidaan ja kuvaillaan vammaisen henkilön kykyä toimia jossakin asiassa tai tilanteessa. Tällöin tulisikin varmistaa, että ympäristö ja vammaisen henkilön ympärillä olevien ihmisten asenteet ja toimet ovat sellaisia, että ne tukevat henkilön mahdollisuutta toimia mahdollisimman itsenäisesti, eivätkä estä sitä. Tällä voi olla ratkaiseva merkitys henkilön kykyyn toimia ja sitä myötä avun tarpeeseen ja käytettävien tukitoimiin ja palveluihin. Tässä on kyse sosiaalisesta lähestymistavasta vammaisuuteen, jossa tarkastellaan niitä tekijöitä, jotka vaikeuttavat vammaisten ihmisten osallistumista ja elämää (Vehmas, 2005, 115). Tavoitteena ei ole ”korjata” henkilöitä, vaan muuttaa yhteiskuntaa (Vehmas, 2005, 116). Tämä muuttaa työntekijöiden asemaa ja vaatimuksia osaamiselle. Aiemmin tuli osata toimia opettaen ja kuntouttaen vammaista henkilöä. Nyt tulisi osata mukauttaa omaa toimintaa ja ympäristöä siten, että vammaisella henkilöllä on paremmat mahdollisuudet osallistua ja toimia itsenäisesti.

Mahdollisuuksien yhdenvertaistamisesta, samoin kuin vammaisten henkilöiden oikeudesta edustaa itseään, tuli tärkeitä kantavia asioita ja syntyi iskulause: ”Ei mitään meistä, ilman meitä”. Kansainvälisen vammaispolitiikan näkökulma muuttui vammaisten henkilöiden kuntouttamisesta yhteiskunnan muuttamiseen soveltuvammaksi vammaisille henkilöille. (Wiman, Haarni, Kemppainen 2006, 127-128.)

Myös määrittelyjä uusittiin, aiemmin kehitysvammaisuutta määriteltiin käsitteillä lievä-, keski-vaikea ja syvä- sekä vaikea kehitysvammaisuus (Vernerinet 2016) ja saatettiin kuvailla henkilön olevan vaikkapa 3- vuotiaan lapsen tasolla. Määrittely johtaa helposti siihen, että henkilöä myös ryhdytään kohtelemaan määritetyllä tavalla. Määrittelyt ja luokittelut vaikuttavat myös henkilön omiin ajatuksiin ja kokemuksiin itsestään, sekä muiden käsityksiin hänestä (Miettinen 2010, 42-43), siksi uudenlainen tapa määritellä mm. kehitysvammaisuutta, olikin tervetullut.

Uusi määritelmä 1992 AAMR:n (American Association of Mental Retardation nyk. AAIDD eli American Association of Intellectual and Developmental Disabilities) tekemänä tarkasteli asiaa toimintakyvyn ja sosiaalisen osallisuuden näkökulmista (Vernerinet 2016), jolloin kehitysvamma on rajoitus sen hetkessä toimintakyvyssä suhteessa johonkin käsillä olevaan asiaan. Kyse on henkilön taitojen ja ympäristön odotusten välisestä vuorovaikutuksesta (Matero 2012, 165). Kehitysvammaisuuden haittaan siis vaikuttaa ympäristö, asenteet ja miten tukitoimet toteutuvat.

Ajattelutapa yhteiskunnasta kaikille sai siis alkunsa vammaisten vuosikymmenenä ja vuonna 1993 julkaistiin YK:n yleisohjeet vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamiseksi (Repo 2012, 27), joissa korostettiin ympäristöjen, tuotteiden ja palvelujen saavutettavuutta, sekä todellista yhdenvertaisuutta. Vammaisten vuosikymmenen päättyessä uusi ajattelutapa, joka korosti ihmisten kykyjä ja mahdollisuuksia kykyjen puutteiden sijaan, valtasi alaa ja korosti vammaisten henkilöiden oikeuksia, valinnanvapautta, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Se vaati myös asenteiden muuttumista vammaisia henkilöitä kohtaan ja mahdollistamaan sen, että ihmiset voivat ottaa vastuuta omasta elämästään ja että heillä on aktiivinen rooli yhteiskunnassa. Tämä ajattelutapa on ollut pohjana laadittaessa uusia aloitteita ja ohjelmia. (Wiman, Haarni, Kemppainen 2006, 128-130.)

Mahdollisuuksien yhdenvertaistamiseen pohjautuva vammaispoliittinen ohjelma, ”Kohti yhteiskuntaa kaikille”, saatiin Suomeen aikaiseksi 1996 (Wiman, Haarni, Kemppainen 2006, 129). Silti ajateltiin, että tarvitaan sitovampia säädöksiä asioiden muuttamiseksi ja jo aiemmin esitettyä yleissopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista aloitettiin valmistelemaan 1990 luvun lopulla (Wiman, Haarni, Kemppainen 2006, 132) ja YK:n yleiskokous hyväksyi sen 2006. Suomessa sopimus tuli voimaan 10.6.2016 (Vernerinet 2018b; Sosiaali- ja terveysministeriö 2018a, 13).

2008 Suomessa julkaistiin selvitys, jossa todettiin, että vammaisilla henkilöillä, myös kehitysvammaisilla, on samanlainen oikeus kuten muillakin ihmisillä, elää itsenäistä elämää yhteisössä ja tehdä valintoja, joten laitosjärjestelmästä tulisi luopua seuraavan 10 vuoden aikana, kehittämällä yksilöllisen asumisen ratkaisuja ja tukipalveluja. Ratkaisujen pohjana ovat ihmisoikeudet. (Niemelä & Brandt 2008, 3.) Kehitysvamma-alalla tavoitteeksi otettiin yksilölähtöinen ajattelutapa, joka korostaa kehitysvammaisen

henkilön oman elämän asiantuntijuutta, itsemääräämisoikeutta ja oikeutta saada tukea omiin valintoihin (Vernerinet 2013).

6.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

Suomi oli ensimmäisten valtioiden joukossa jo vuonna 2007 (Vernerinet 2018b) allekirjoittamassa YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista, josta myös vammaissopimuksena puhutaan. Jotta sopimus saatiin Suomessa voimaan, oli kansallisessa lainsäädännössä tehtävä muutoksia (YK:n yleissopimus 2015,2) ja kun ne oli saatu tehtyä, sopimus ratifioitiin vuonna 2016, jolloin siitä tuli oikeudellisesti sitova, joten sopimusta on kaikkien noudatettava lakina, myös vammaisten henkilöiden palvelujen tuottajien ja käytännön toteuttajien. Vammaissopimuksen tarkoituksena on vahvistaa vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia ja se edellyttää niiden edistämistä. (VIA-projekti 2019a.)

Sopimusneuvotteluihin osallistui vammaisia henkilöitä ja heitä edustavia järjestöjä, joka kertoi myös siitä sopimuksen keskeisestä ajatuksesta, että vammaiset henkilöt ja heitä edustavat tahot olisivat aina mukana neuvotteluissa, jotka koskevat vammaisia henkilöitä (Tukiliitto.fi 2017b), eli: Ei mitään meistä, ilman meitä. Sopimuksen periaatteita ovat vammaisten henkilöiden osallisuus, yksilön itsemääräämisen kunnioittamisen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, sekä esteettömyys ja saavutettavuus (Vernerinet 2018b; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2018a, 11-12). Sopimus vahvistaa taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien asemaa ja nostaa esiin erilaisia mukautuksia, joita tulee tehdä, jotta vammaiset henkilöt voivat elää samanlaista elämää kuin muutkin (YK:n yleissopimus 2015, 4-5).

Vammaissopimusta pidetään muutoksen välineenä, jonka avulla asenteiden toivotaan muuttuvan ja sopimuksessa muistutetaan, että vammaisuus on seurausta sellaisesta vuorovaikutuksesta, asenteista ja ympäristöstä johtuvista esteistä, jotka estävät vammaisten henkilöiden täysimääräisen osallistumisen yhdenvertaisesti muiden kanssa (YK:n yleissopimus 2015, 10-11). Sopimuksessa vammaisiksi henkilöiksi määritellään ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa (YK:n yleissopimus 2015, 17).

Sopimus koostuu 50:stä artiklasta, joista osa on koko sopimuksen läpileikkaavia. Ne on otettava huomioon kaikkien artiklojen sisältöjä tulkittaessa. Näitä ovat mm. määräykset sopimuksen tarkoituksesta, yleisistä periaatteista, velvoitteista ja tietoisuuden lisäämisestä. Tällaisia ovat myös artiklat tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta, esteettömyydestä, saavutettavuudesta sekä yleissopimuksen kannalta tärkeistä määritelmistä (VANE 2019a).

Suomessa on sopimuksen oikeuksien turvaamiseksi ja vammaisten henkilöiden aseman edistämiseksi laadittu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018-2019. Tätä tukemaan tehtiin 2017 sähköinen kysely, jolla haluttiin mm. selvittää, miten vammaisten henkilöiden oikeuksien koetaan toteutuvan arjessa. Vastaajat kokivat oikeuksien toteutuvan melko huonosti ja asenne-ongelmien koettiin olevan syy oikeuksien toteutumiselle. Saavutettavuuden ja esteettömyyden toteutuminen, myös viestinnässä, nähtiin edellytyksinä aitojen toimintaedellytysten ja oikeuksien toteutumiselle. Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä nähtiin edistettävänä asioina ja osallisuuden vahvistamiseksi mielipiteiden kuuleminen ja tuettu päätöksenteko korostuivat vastauksissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018a, 22-24.)

6.2.1 VIA-projekti

Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa (VIA) -projekti tuo vammaissopimuksen artiklat helpommin ymmärrettävään muotoon. Projekti käynnistyi vuonna 2011 ja sen aineisto pohjautuu kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja kansalliseen lainsäädäntöön keskittyen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen. Vaikka YK:n vammaissopimusta ei vielä tuolloin oltu Suomessa ratifioitu, projektia rahoitti 2011-2014 Raha-automaattiyhdistys ja sillä haluttiin tuoda vammaissopimuksen periaatteita asumisen arkeen. (VIA-projekti 2019b.) Perustajajäsenet olivat Kynnys ry, Kehitysvammaisten Tukiliitto ry ja Mielenterveyden keskusliitto ry. Asiantuntijajäseninä toimivat Eteva kuntayhtymä, Kehitysvammaisten palvelusäätiö, Tukena Oy, Asu- mispalvelusäätiö ASPA ja KTO – Varsinais-Suomen erityishuoltoapiirin kuntayhtymä. (Konttinen 2012.)

Projektissa luotiin ihmisoikeuskriteeristö, jonka avulla tuodaan esiin, mitä ihmisoikeuksien toteutuminen käytännössä edellyttää. Kriteeristön jokainen kohta on johdet-

tavissa yksittäiseen YK:n vammaissopimuksen artiklaan. Kriteeristö ei perustu kenenkään henkilökohtaisiin näkemyksiin, vaan lähtökohdat ovat oikeudelliset. (VIA-projekti 201c.) Tämän lisäksi projektissa kehitettiin vertaistarkastusjärjestelmä ja tehtiin tarkastuksia asumisyksiköihin, joista yksikkö sai palautteen. Projektissa työskenteli kaksi vertaistarkastajaa, projektikoordinaattori ja kaksi lakimiestä, joista toinen toimi projektipäällikkönä. (Ahola 2019.)

6.3 Vammaisten henkilöiden asemaan ja oikeuksiin vaikuttavista laeista

Suomessa kaikki lainsäädäntö ja julkinen valta perustuu Suomen perustuslakiin, joten esimerkiksi kaikkien lakien tulee olla yhdenmukaisia perustuslain kanssa. Nykyinen perustuslaki on tullut voimaan 1.3.2000 (Oikeusministeriö 2019).

Perustuslain ensimmäisessä pykälässä säädetään ihmisarvon loukkaamattomuudesta sekä yksilön oikeudesta ja vapaudesta, eli kaikilla on Suomessa jo perustuslain mukaan yhtäläinen vapaus tehdä itse valintoja. Perusoikeuksiin kuuluu, että kaikki ovat lähtökohtaisesti yhdenvertaisia, ketään ei saa kohdella eri tavalla vaikkapa vammaisuuden takia. Jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, eli jokaisen on voitava luottaa siihen, että voi tehdä haluamiaan asioita ja liikkua kenenkään estämättä. Suomen kansalaisilla on Suomessa vapaus liikkua ja valita itse asuinpaikkansa. Ainoastaan laissa säädettyjen perusteiden mukaan voidaan henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen puuttua. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.)

Kaikilla on turvattu oikeus yksityiselämään ja kotirauhaan sekä luottamuksellisiin puheluihin, viesteihin ja kirjeisiin. Jokaisella on myös oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, mutta kenelläkään ei ole tähän velvollisuutta. Perustuslaissa säädetään myös oikeudesta kokoontua ja äänestää, sekä siitä, että julkisen vallan tulee edistää henkilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Tähän liittyy myös perustuslain § 17, oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, jossa säädetään, että vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.)

Laki myös määrää, että jokaisella on oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin ja että vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla

(Suomen perustuslaki 11.6.1999/731). Tämä edellyttää esimerkiksi sitä, että vammaisia henkilöitä avustavat työntekijät ymmärtävät heidän kommunikointitapaansa tai että henkilöillä on käytössään tarvitsemansa tulkkipalvelut tai että työntekijät tietävät oikeudesta tulkitsemiseen ja osaavat auttaa palvelunkäyttäjiä tulkkipalvelujen hakemisessa.

Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on mm. edistää osallisuutta, asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Lain mukaan on myös kiinnitettävä huomiota siihen, että toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat asiakkaan itsenäistä suoriutumista, omatoimisuuden vahvistumista, oikea-aikaista ja oikeanlaista tukea sekä toivomuksia ja osallisuutta edistävän toiminnan. Lakia toteutettaessa on myös huomioitava, että toimintatavat ja ratkaisut antavat mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Vammaispalvelulaki perustuu kansainvälisiin vammaispolitiikan tavoitteisiin ja siinä vammaisiksi henkilöiksi määritellään ne, joilla on vamman tai sairauden vuoksi pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisen elämän toiminnoista. (Repo, 2012, 368). Lain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä, sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Laissa säädetään myös, että vammaista henkilöä on palveltava ja palveluja järjestettävä ottaen huomioon hänen äidinkieltensä. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.) Vammaispalvelujen lainsäädäntö on muuttumassa ja uuden lain tavoitteena on turvata palvelut jokaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaan ja vahvistaa itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta. Uudessa vammaispalvelulaissa painotetaan lisäksi osallisuutta silloin, kun palvelujen tarvetta arvioidaan, palveluja suunnitellaan ja toteutetaan (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 134/2018).

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista edellyttää, että palvelua toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan etu ja yksilölliset tarpeet. Henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sisällön ja merkityksen. Jos henkilöstö ei osaa asiakkaan käyttämää kieltä tai asiakas ei tule ymmärretyksi muun syyn takia, on pyrittävä tulkitsemaan tai hankkimaan tulkki. Lain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakkaan

oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun ilman syrjintää. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.)

Saman lain mukaan asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen ja ensisijaisesti on otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide sekä kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Jos asiakas ei erinäisten, laissa erikseen mainittujen syiden vuoksi pysty osallistumaan tai vaikuttamaan palvelujen suunnitteluun tai toteuttamiseen, hänen tahtoaan täytyy selvittää yhteistyössä hänen laillisen edustajansa tai läheisen henkilön kanssa. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.)

Kehitysvammalakia eli lakia kehitysvammaisten erityishuollosta uudistettiin 2016 niin, että se vahvistaa kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja oikeutta täysimääräiseen osallisuuteen. Nämä merkitsevät esimerkiksi sitä, että kehitysvammaisen ihmisen omat toiveet ja mielipiteet pitää ottaa huomioon, kun hänelle järjestetään palveluita ja että työntekijöiden toimintatapojen, samoin kuin tilojen, välineiden ja kalusteiden täytyy tukea kehitysvammaisten henkilöiden itsenäistä toimimista ja itsenäisyyttä. Laissa säädetään myös rajoitustoimenpiteistä, tavoitteena vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.)

Näitä uudistuksia kehitysvammapalveluihin todella tarvittiin, sillä kehitysvammaisia henkilöitä on aiemmin pidetty ikään kuin lapsen asemassa, joiden tekemisiin saa ja pitää puuttua, ja kasvattaa heitä. Tällaiset toimintatavat ovat syvälle juurtuneet ja siirtyvät helposti työntekijöiltä seuraaville, eikä välttämättä edes tunnisteta, että ennen hyväksytyt toimintatavat eivät enää sitä olekaan. Esimerkiksi kehitysvammaisen henkilön käyttäytymiseen puuttuminen on rajoitustoimenpide, jota voi käyttää ainoastaan silloin, kun henkilö ei kykene tekemään hoitoaan koskevia ratkaisuja ja toimenpide on välttämätön hänen tai jonkun muun terveyden ja turvallisuuden suojaamiseksi, eikä muita, lievempiä keinoja tilanteessa voi käyttää (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519; Sosiaali- ja terveysministeriö 2017).

6.4 Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu

Vammaisalalla tapahtunutta muutosta tukemaan on Suomessa monin paikoin ja Aspa Palveluissakin otettu jo aiemmin käyttöön yksilökeskeinen elämänsuunnittelu, joka

mm. auttaa tekemään näkyväksi ja toteuttamaan asioita, joita henkilö haluaa elämälleen (Vernerinet 2014).

Person Centred Planning (PCP) eli yksilökeskeinen elämänsuunnittelu (YKS) tai yksilökeskeinen suunnittelu on lähtöisin Yhdysvalloista ja Iso-Britanniasta, joissa sitä on kehitetty 1970-luvulta alkaen (O'Brien, C.L. & O'Brien J. 1999; Vernerinet.2014). Se on lähtöisin normalisaation ja itsenäisen elämän ajatuksista, perustuen henkilön vahvuuksia ja voimavaroja tukevaan lähestymistapaan (National Disability Authority 2014). Suomessa yksilökeskeistä suunnittelua aloitettiin käyttää palveluohjauksessa 1990-luvulla ja Englannista sitä toi tunnetuksi Koulutuskeskus Tavastia, ESR-hankkeessa vuosina 2004-2006 (Häkkinen, Kapanen, Kolkka, Peltonen, Tamminen-Vesterbacka, Tepora 2010, 187-188; Vernerinet 2014).

Yksilökeskeinen suunnittelu on osa yksilökeskeisen työtteen kokonaisuutta, johon lisäksi kuuluu yksilökeskeinen ajattelu ja yksilökeskeinen toiminta, joka tarkoittaa ajattelun ja suunnittelun muuttumista toiminnaksi. Työtteenä nämä ovat kokonaisuus, jossa henkilön kanssa etsitään hänelle sopivalla tavalla, hänelle merkityksellisiä asioita ja parhaita tuen tapoja osallistumiseen ja oman elämän elämiseen. Suunnittelua ja toimintaa ohjaa yksilökeskeinen ajattelu ja sen taustalla oleva positiivisuus ja ratkaisukeskeisyys, ihmisen näkeminen yksilönä ja persoonana, jolla on kykyjä, toiveita ja tarpeita, kuten kenellä tahansa. (Kehitysvammaliitto 2010.) Jos yksilökeskeistä suunnittelua tekee ilman yksilökeskeisen ajattelun sisäistämistä, saattaa suunnittelusta muodostua pelkkä tekninen suoritus, joka ei johda tavoiteltuun lopputulokseen, eikä myöskään anna työntekijälle onnistumisen kokemusta.

Suunnittelu perustuu voimaantumista ja osallisuutta tukevaan ajatteluun ja työtapoihin. Kun suunnittelua tehdään palvelujen piirissä olevien henkilöiden kanssa, tavoitteena onkin voimaantumisen tukeminen siten, että he voivat olla osa lähiyhteisöään ja yhteiskuntaa. Tämän vuoksi suunnittelulla pyritään vaikuttamaan myös lähiympäristöön niin, että henkilöllä on mahdollisuus osallistua siihen yhdenvertaisesti ja työntekijöiden työtapoihin siten, että he mahdollistavat ja tukevat henkilön voimaantumista ja itsenäistymistä. (Inclusive Solutions 2015a; Häkkinen ym. 2010, 187-188; Vernerinet 2014).

Suunnittelu koostuu yhteisiin arvoihin perustuvista erilaisista lähestymistavoista ja työkaluista, joita käytetään suunnitelmien tekemiseen henkilön kanssa, ei henkilölle

(Inclusive Solutions 2015a). Tämän vuoksi suunnittelu auttaa tutustumaan henkilöön persoonana ja kuulemaan juuri hänen ajatuksiaan ja toiveitaan. Työvälineitä ovat esimerkiksi Kartta- ja Polku -työkalut. Karttatyöskentelyä (MAPS, Map Action Planning System) ovat kehittäneet Jack Pearpoint ja Marsha Forest, John O'Brienin tuella (Inclusive Solutions 2015b). Polku eli PATH (Planning Alternative Tomorrows with Hope) on myös Jack Pearpointin, John O'Brienin ja Marsha Forestin kehittämä (Helen Sanderson Associates 2019a).

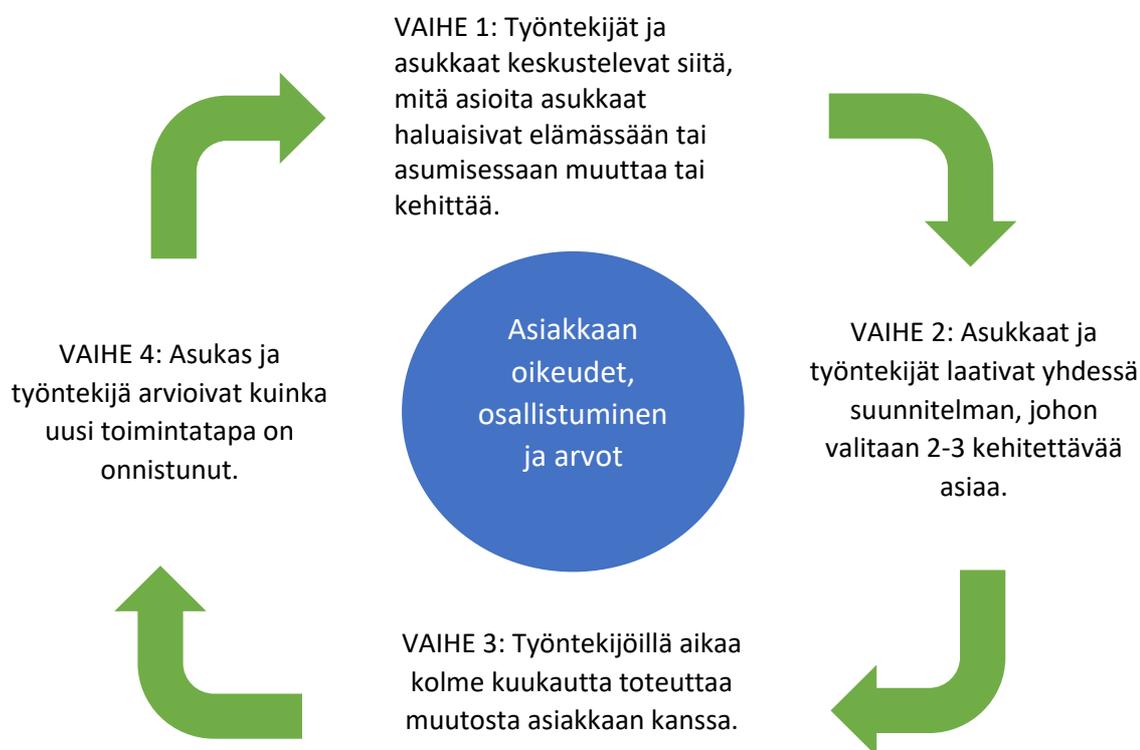
Kartat ja polut kannustavat luovaan työskentelyyn. Niitä voidaankin hyödyntää yksilökeskeisen suunnittelun lisäksi monipuolisesti organisaatioissa tietojen keräämisessä, tavoitteiden asettelussa ja suunnittelussa (Helen Sanderson 2019b; Inclusive Solutions 2015a).

Organisaatioissa, joissa halutaan edistää yksilökeskeisen suunnittelun työkalujen käyttöä, hyödytään kokemukseni mukaan siitä, että käytetään samoja suunnittelun välineitä ja työtapoja eri tilanteissa, organisaation eri tasoilla, esimerkiksi kehityskeskusteluissa, työyhteisöjen kehittämisessä tai toimintasuunnitelmien tekemisessä.

7 HENKILÖKESKEINEN TOIMINTATAPA JA SEN EDISTÄMINEN

Aspassa käynnistettiin 2016 Henkilökeskeinen arki -projekti, jonka avulla otettiin käyttöön henkilökeskeinen toimintamalli. Sen tarkoituksena on edistää vammaisten ihmisten asemaa yhteiskunnassa, vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja täyttä osallisuutta. Koko henkilöstölle suunnatulla kolmipäiväisellä koulutuksella henkilökunta koulutettiin soveltamaan toimintatapaa omassa työssään. Mallissa tarkastellaan rutiineja ja vakiintuneita toimintatapoja ja koulutuksen aikana esiin nousikin kehittämiskohteita; mm. säännöt, rutiinit, asiakaskokoukset ja työaikajärjestelyt sekä työvuorojen suunnittelu (Aspa esittely 2018).

Kehittämispäällikön mukaan henkilökeskeisen työtavan keskiössä on asiakkaan oman elämän hallinta, yksilökeskeinen suunnittelu, jossa selvitetään mikä hänelle on tärkeää ja miten henkilö haluaa itseään autettavan (Aspa 2019a). Näitä sisällöllisiä tavoitteita, joita toistetaan ja syvennetään, työistetään henkilökeskeisen toimintatavan (kuva 2) prosessilla (Aspa Opas 2017, 5).

Kuva 2. Henkilökeskeinen prosessi

Henkilökeskeinen arki -projektia vetäneen Maarit Aallon kanssa käydyssä teemahaastattelussa varmistui henkilökeskeisen toimintatavan lähtökohdaksi YK:n sopimus vammaisten ihmisten oikeuksista. Tavoitteena toimintatavalle on, että yleissopimus toteutuu arjen tilanteissa, asiakkaan osallisuus itseään koskevissa asioissa lisääntyy ja että arjessa toteutuvat arvot: kunnioittaminen, tasa-arvo ja ihmisarvo (Aspa Opas 2017, 4). Toimintamalli painottaa ihmisen omien vahvuuksien tunnistamista ja tukemista, oikeuksien toteutumista ja eettisten arvojen huomioimista arjen työssä (Aspa esittely). Toimintatavalla toteutetaan Aspan visiota ”Asukkaan täysi osallisuus” (Aspa Opas 2017, 4).

Keskeistä toimintatavassa on tuen ja avun tarpeen huomioiminen viidestä eri näkökulmasta:

1. Eettinen tuki: Asiakkaan kunnioittaminen, tasa-arvoinen kohtelu ja ihmisarvon korostaminen, tuki elämän merkityksellisten asioiden ja omien tavoitteiden löytämiseen.
2. Sosiaalinen tuki: Sosiaalisten taitojen tukeminen ja tuki esimerkiksi ystävien löytämiseen.
3. Emotionaalinen tuki: Tukea tunteiden tunnistamiseen, ymmärtämiseen ja ilmaisemiseen.
4. Ympäristöön liittyvä tuki: Ympäristötekijöiden kehittäminen asiakkaalle sopiviksi, esimerkiksi hyvinvointiteknologian käyttö, apuvälineet, esteettömyys, alaistus, värit, asunnon sijainti ja koko jne.
5. Käytännön tuki: Perusasioiden hoitaminen, kuten kodinhoito, hygienia jne. (Aspa Opas 2017, 6, 8.)

Työskentelytapaa toteutetaan Aspassa kolmella eri tasolla:

- Henkilötasolla siinä, miten asiakas kohdataan,
- palveluprosessin tasolla asumispalvelujen käytännöissä sekä
- koko organisaation tasolla. (Aspa esittely; Aspa Opas 2017, 4.)

Aspassa aiemmin käyttöön otettu yksilökeskeinen suunnittelu lähtee liikkeelle aina henkilöstä itsestään ja perustuu voimaantumista ja osallisuutta tukevaan ajatteluun ja työtapoihin (Inclusive Solutions 2015a). Näin toteutat Henkilökeskeistä toimintatapaa -oppaan (2017,3) mukaan:

”Henkilökeskeisen toimintatavan perusta on YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista.”

”Henkilökeskeistä toimintatapaa tarvitaan toteuttamaan ja vakiinnuttamaan palvelujen laatu siten, että edellä mainitut lait (Suomen perustuslaki ja Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta) sekä YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeudet huomioidaan.”

Tavoitteena on luoda henkilökeskeinen organisaatio (Aspa Opas 2017, 7). Silloin kyse on organisaatiosta, jossa jokainen toimii henkilökeskeisellä tavalla. Tällöin mm. kaikki asianosaiset ovat osallisena heitä koskevissa asioissa, heillä on mahdollisuus osallistua asioiden valmisteluun ja valmistelu, toteuttaminen ja tulosten seuraaminen tapahtuu henkilökeskeistä prosessia käyttäen.

7.1 Meillä on tämä henkilökeskeinen toimintatapa

Saadakseni käsityksen, mikä on henkilökeskeinen toimintatapa, laskin aineistosta sanojen esiintymistiheyttä ja miten asioita esitettiin. Tulkintani perusteella henkilökeskeinen toimintatapa

1. perustuu lakeihin ja YK:n vammaissopimukseen ja tavoitteena on sen toteutuminen (Aspa Opas 2017, 8).
  - Tämä tarkoittaa toimimista lakien ja vammaissopimuksen artiklojen mukaisesti, esimerkiksi artiklan 3:
    - ✓ Jokaisella on todellinen mahdollisuus päättää itseään koskevista asioista ja tehdä omat valintansa.
    - ✓ Jokaista on aina kuultava kaikissa häntä koskevissa asioissa. Näin on tehtävä riippumatta siitä, mitä kommunikaatiokeinoja henkilö käyttää tai miten hankalaa kuuleminen saattaa henkilökunnan mielestä olla.
    - ✓ Asiakkaat päättävät itse elintavoistaan, peseytymisestään ja vapaa-ajastaan, esim. jokainen voi päättää mitä ja milloin syö, kenen seurassa ja kuinka paljon tai laittaako ruokaa omassa kodissa saaden siihen riittävästi apua. Kustannukset tai tarkoituksenmukaisuuskysymykset eivät voi ohittaa asiakkaiden oikeutta itsemääräämiseen.
    - ✓ Asiakkailta on käytettävissään riittävät apuvälineet ja kommunikaatiokeinot ja niitä käytetään hänen kanssaan.
    - ✓ Toimintayksikön henkilöstömitoitus, työvuorosunnittelu ja toiminta rakentuu niin, että asiakkaat voivat todellisuudessa käyttää itsemääräämisoikeuttaan ja elää haluamallaan tavalla.
    - ✓ Asumisyksikön toiminnan on oltava riittävän läpinäkyvää. Asukas saa riittävästi tietoa, tukea ja apua, jotta hän voi osallistua asumisyksikön päätöksentekoon ja säännöistä päättämiseen. Päätöksenteossa on huomioitava myös ne, jotka tarvitsevat vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä.
2. on (asiakkaiden) osallisuutta, joka tulee huomioida myös esim. tiedonkulussa, säännöissä, rutiineissa ja kokouksissa (Aspa Opas 2017, 8).
  - Tällöin kaikki ne henkilöt, joita jokin asia koskee, pääsevät niihin vaikuttamaan.
  - Henkilöillä on mahdollisuus olla läsnä, kun asioita käsitellään.

- Huolehditaan, että henkilöt saavat tarvitsemansa tuen osallistuaan ja osallistumiseen.
  - Asiat on esitetty ymmärrettävillä tavoilla, käytetään osallisuutta edistäviä menetelmiä ja tarvittaessa tuettua päätöksentekoa.
  - Tuotettu tieto on kirjoitettu selko- tai selkeällä kielellä ja huolehditaan tulkitsemisesta.
3. sisältää prosessin (kuva 2), joka takaa (asiakkaan) osallistumisen, yhteistyön ja tuloksien seuraamisen yhdessä. Prosessi toimii sekä palvelutason käytännöissä että organisaatiotasolla (Aspa Opas 2017, 7).
- Prosessissa käytetään kunkin tarvitsemää kommunikaatio- ja kirjaamista-paa.
  - Prosessissa käytetään yksilökeskeisen suunnittelun - tai muita ratkaisukeskeisiä välineitä ja menetelmiä
4. toteutuu henkilötasolla (asiakkaan) kohtaamisissa, palveluprosessin tasolla asumispalvelujen käytännöissä ja koko organisaation tasolla (asiakkaiden edustuksena) (Aspa Opas 2017, 4).
5. on asenne, joka toteutuu kaikessa toiminnassa (Aspa Opas 2017, 3).
- Kaikki organisaatiossa toimivat kaikissa kohtaamisissa ja käytännöissä edellisten kohtien mukaisesti.

7.2 Työkalu toimintatavan edistämiseksi

Sekä haastattelujen, että kyselyn perusteella näyttäisi siltä, että muutos henkilökeskeiseksi toimintatavaksi on vielä kesken. Toimintatapaan kuuluvaa prosessia ei näytetty organisaatiossa käytettävän, ainakaan tämän opinnäytetyön puitteissa. Kyselyssä vastanneiden mukaan asukkaiden toiveet, tarpeet ja menot mahdollistuvat nykyisten työvuorojen avulla, ja suunnittelun käytänteet ovat toimivat. Toisaalta he kuitenkin vastasivat, että asukkailta tulee vain 1-2 toivetta kuuden viikon jaksolla siksi, etteivät asukkaat osaa ilmaista tällaisia toiveita. Tämä vahvistaa haastatteluissa henkilöstön esiin tuomaa kokemusta siitä, etteivät asiakkaat osaa tai muista aivovammansa vuoksi kertoa asioista. Samalla se herättää ajatuksen, onko henkilöstöllä tarvittava osaaminen tai riittävästi aikaa asiakkaiden mielipiteiden esille saamiseen. Havaintojen ja haastat-

telujen perusteella yksikössä ei ollut käytössä kuvia tai muita apuvälineitä muistamisen ja kommunikaation tueksi, koska henkilöstön mukaan kaikki asiakkaat kommunikoivat puheella ja jonkun omainen kokee kuvien käytöstä olevan haittaa.

Edelliseen perustuen heräsi ajatus, että toiveita ja tarpeita ei ole selvitetty asiakkailta, vaan henkilöstö nykyisten työvuorojen puitteissa, mahdollistaa itse tärkeäksi kokemansa tai arvottamansa tarpeet. Tätä ajatusta tuki myös kyselyn vastaukset siitä, että tarpeiden täyttyminen on turvattu koulutetulla henkilöstöllä, ja että kaikilla on taidot tehdä asumispalvelutyöntekijän töitä, joten asumiseen liittyvät palvelut täyttyvät. Vastaajat myös kertoivat, että kaikki asiakkaiden toiveet ja tarpeet eivät täyty, mutta muutoksia työvuorosuunnittelun käytännöissä ei tarvita. Tästä voisi päätellä, että muutoksia ei tarvita, koska työntekijät ovat käytäntöihin tyytyväisiä.

Vastauksista ja miten niissä vastaajat vertaavat asiakkaita ja heidän oikeuksiaan työntekijöihin, syntyi mielikuva siitä, että työntekijöiden oikeudet ovat tärkeämpiä kuin asiakkaiden, joiden kodissa ja joiden takia henkilöstö siellä on. Henkilökunta tuntui hyväksyvän sen, etteivät asiakkaat osaa tai pysty esittämään toiveitaan. Kukaan ei maininnut tarvitsevansa koulutusta aiheesta tai aikaa toiveiden esille saamiseen. Suuri osa haastattelemistani työntekijöistä ei myöskään osannut kertoa, miten henkilökeskeinen toimintatapa eroaa aiemmasta, yksilökeskeisestä suunnittelusta. He kertoivat, että ”Aiemmin meillä oli yksilökeskeinen suunnittelu ja nyt tämä henkilökeskeinen toimintatapa, mutta ei me kyllä oikein tiedetä, mitä eroa niissä on.” Tosin en havainnut missään käytettävän yksilökeskeisen suunnittelunkaan välineitä tai menetelmiä, eivätkä ne tuntuneet olevan tuttuja toimintayksikön henkilöstölle.

Eri tavoin kerätyn aineiston perusteella siis näytti siltä, ettei henkilökeskeistä toimintatapaa, eikä taustalla olevaa vammaissopimusta tunneta tai ei ymmärretä mitä sen artikkelit käytännön toimina tarkoittavat. Eniten havaittavissa oli puutteita osallisuuden toteutumisessa ja mahdollisuudessa vaikuttaa suunnitteluun ja valintoihin. Toiminta ei siis kaikilta osin ollut henkilökeskeisen toimintatavan mukaista. Erityisesti tästä on haittaa asiakastyössä, koska toimintatapa kuvauksen mukaan tavoittelee vammaissopimuksen ja asiakkaiden osallisuuden toteutumista. Tämän vuoksi kehittämistyön ollessa Aspassa käynnissä, sovimme, että kehittämistyö suunnataankin henkilökeskeisen työtavan juurtumista tukevan työkalun kehittämiseksi, jota voisi käyttää mm. pe-

rehdyttämisessä ja työtavan toteutumisen tarkastelussa. Samalla päätettiin luopua alkuperäisestä työvuorosuunnittelutavoitteesta. Työkalun (liite 2) tulisi siis olla jonkinlainen kuvaus siitä, millaisia asioita vammaissopimuksen ja siten henkilökeskeisen toimintatavan mukainen toiminta arjessa on. Työkalussa keskityin tarkastelemaan toimintatapoja suorassa asiakastyössä ja rajasin ulkopuolelle organisaation muun toiminnan. Koska toimintatapa ei ollut toiminnassa odotusten mukaisesti, minulla ei ollut mahdollisuutta osallistaa asiakkaita työkalun tekoon.

Henkilökeskeisen toimintatavan perusta on YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja tavoitteena sen toteutuminen käytännössä arjen tilanteissa (Aspa Opas 2017,4,8), joten se luonnollisesti on koosteen pohja. Sopimuksessa on paljon artikloja, osa pitkiä ja hankalasti hahmotettavia. Lyhyempänä ja selkeämpänä asiat on esitetty Sosiaali- ja terveysministeriön selkokielisessä esitteessä, mutta liian yleisellä tasolla, ajatellen täsmä -ohjeita työntekijöille.

YK:n vammaissopimuksen lisäksi VIA- projektin ihmisoikeuskriteeristö toimi hyvänä pohjana työlleni. Projektissa luodut standardit ja kriteerit kuvaavat, miten ihmisoikeusartiklan mukainen asia tulisi tehdä ja millaisia asioita sen toteutuminen käytännössä edellyttää. Kriteereissä on hyvinkin yksityiskohtaisesti avattu, millaisia asioita toimintoina ja tapoina mikäkin oikeus on, esimerkiksi itsemääräämisoikeus:

3. Asukkaan on voitava itse päättää omista elintavoistaan: Jotta yhdenvertaisuus toteutuisi, asukkaiden on saatava halutessaan noudattaa yleisesti terveelliseksi tai epäterveelliseksi katsottuja elintapoja (VIA-projekti 2019d).

VIA -ihmisoikeuskriteeristön esimerkit ovat hyviä ja hyvin käytännönläheisiä, mutta hieman hankalassa muodossa otettavaksi päivittäiseen käyttöön, niinpä tavoitteenani oli niitä hyväksi käyttäen muokata tuotos, jonka voisi tulostaa, olisi helposti luettava, riittävän konkreettinen ja auttaisi työntekijöitä toimimaan vaaditulla tavalla sekä esimiehiä työyhteisöissä käytävissä keskusteluissa muutostyön tukena.

Mutta miten saada pitkä sopimusteksti sellaiseen luettavaan muotoon, että se kertoo riittävästi, mutta ei lannista lukijaa heti ensi silmäyksellä pituutensa vuoksi? Tässä oli annettava periksi pituudelle. Jos asioita lyhentäisi ja typistäisi liikaa, kooste ei olisi enää riittävän konkreettinen ja ohjaava. Lisäksi, kyse on niiden henkilöiden elämästä,

jotka ovat palvelujen varassa, ja elämää ei voi typistää, eikä sen tukemiseen liittyviä ohjeita vain siksi, että joku jaksaisi ne lukea.

Aloitin työkalun tekemisen hyvin yleisellä tasolla, kokoamalla samaan dokumenttiin rinnakkain vammaissopimuksen artikkelit, VIA-projektin kriteerit ja selkokielen esitteen tiedot jatkaen niiden yhdistämistä kohta kerrallaan, kunnes lopputulokseksi sain taulun (kuva 3), joka sisälsi vammaissopimuksen artiklan, mitä se tarkoittaa VIA-projektin standardeina ja kriteerinä ja miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.

19. artikla, Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä	
Vammaisilla henkilöillä yhdenvertainen oikeus elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Helpottaakseen heidän täysimääräistä osallisuuttaan ja osallistumistaan yhteisöön, varmistetaan, että heillä on mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä. Saatavissa on valikoima kotiin annettavia palveluja sekä asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja, mukaan lukien henkilökohtainen apu.	
VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
Asiakkaat päättävät itse, missä ja miten asuvat.	Jokaisen asiakkaan kanssa on sovittu hänen ymmärtämällään tavalla yksilöllisistä valinnoista ja niihin tarvittavasta avusta. Muutostoiveet on kirjattu, esimerkiksi polku -työkaluun ja asiakasta autetaan muutoksessa.
Asumisyksikön toiminnan on oltava riittävän läpinäkyvää. Asukkaiden tulee saada riittävästi tietoa, tukea ja apua, jotta he voivat osallistua asumisyksikön päätöksentekoon ja säännöistä päättämiseen. Päätöksenteossa on huomioitava myös ne jotka tarvitsevat vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä.	Asiakkaat osallistuvat asumisyksikön päätöksiin. Asiat on esitetty ymmärrettävässä muodossa ja tarvittaessa käytetään selko- tai selkeää kieltä, kuvatuettuja materiaaleja, kuvakommunikatiota, osallistavia ja/tai tuetun päätöksenteon menetelmiä.
Toimintayksikön sijainti lähellä palveluja lisää mahdollisuuksia osallisuuteen. Asiakkailla pitää kertoa, että he voivat hakea kuljetuspalveluja ja henkilökohtaista apua. Jos asiakas ei pysty hakemaan näitä palveluja itsenäisesti, hänelle on haettava niitä hänen tarpeensa mukaan.	Asiakkailla on käytössään kuljetuspalvelut ja/tai henkilökohtaista apua tai heille on kerrottu, että he voivat hakea niitä. Jos asiakas ei pysty hakemaan näitä palveluja itsenäisesti, häntä on autettava niiden hakemisessa. Asiakkailla on päätökset haetuista palveluista. Asiakkaiden saatavilla on ja heille annetaan aktiivisesti tietoa erilaisista ympäristön ja yhteiskunnan palveluista, tapahtumista ja osallistumismahdollisuuksista, heidän ymmärtämällään tavalla sekä varmistetaan apu osallistumisen mahdollistamiseksi.

Kuva 3 koosteesta olevasta taulusta.

Henkilökeskeisen toimintatavan prosessin lisäksi, kokosin koosteeseen käytettyjen sanojen määrittelyjä, sillä on tärkeää ymmärtää, mitä valituilla sanoilla tässä työkalussa tarkoitetaan. Vammaissopimuksen artikkelissa 2 kerrotaan, mitä sopimuksessa tarkoitetaan viestinnällä, syrjinnällä ja kohtuullisella mukauttamisella, tämän vuoksi myös ne on sisällytetty määrittelyjä -osioon. Koosteeseen en ottanut kaikkia YK:n vammaissopimuksen artikloja, vaan jätin ulkopuolelle sinällään tärkeät kohdat, mutta jotka eivät niin suurella määrällä kohdistu tällaisten toimintayksiköiden päivittäiseen toimintaan, joita varten koostettaa. Valitsin koosteeseen sellaisia kriteereitä, joilla ajattelin olevan eniten merkitystä toimintayksiköissä asiakkaiden, työntekijöiden ja toiminnan kannalta.

Yleiskielisen koosteen tehtyäni, ymmärsin, että asian luonteen vuoksi minun on ainakin yritettävä tehdä lisäksi selkeämpikielinen versio asiakasnäkökulmalla. Saadakseni siitä helppolukuisemman, jätin jokaiseen tauluun (kuva 4) ainoastaan artiklan ja sen rinnalle selityksen, millaisia asioita sen pitäisi tarkoittaa henkilön elämässä.

Koosteiden tekemiseen avuksi käytettyjen arvokkaiden lähteiden tietoja en sijoittanut tekstien lomaan, kuten normaalisti kuuluisi tehdä, sillä se olisi haitannut luettavuutta ja ymmärrettävyyttä. Kaikki lähteet on kuitenkin mainittu osioiden lopussa.

 <p>19. artikla, Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä</p> <p>On oikeus elää yhteisössä, jossa on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Koko väestölle tarkoitetut yhteiset palvelut ja järjestelyt on oltava saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Niitä on sovitettava vammaisten tarpeisiin. Varmistetaan, että heillä on mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa asuvat, eivätkä ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä. Saatavilla on oltava riittävästi tukipalveluja ja myös henkilökohtaista apua.</p>	<p>Voit valita missä, miten ja kenen kanssa asut.</p> <p>Sinun kanssasi on sovittu ymmärtämälläsi tavalla yksilöllistä valintoista ja niihin tarvittavasta avusta.</p> <p>Voit osallistua asumisyksikön päätöksiin. Asiat on esitetty sinulle ymmärrettävässä muodossa ja tarvittaessa saat apua asioiden ymmärtämiseen.</p> <p>Sinulla on käytössä tarvitsemasi kuljetuspalvelut ja/tai henkilökohtainen apu tai tiedät, että voit hakea niitä. Hakemiseen saat apua. Sinulla on päätökset haetuista palveluista.</p> <p>Saatavillasi on ja henkilökunta antaa tietoa erilaisista ympäristön ja yhteiskunnan palveluista, tapahtumista ja osallistumismahdollisuuksista. Saat apua niihin osallistumiseen.</p>
--	---

Kuva 4. Asiakasnäkökulmalla tehty taulu.

Nämä ensimmäiset versiot toimitin kehittämispäällikölle Aspaan joulukuussa 2018, ja sain häneltä puhelimitse palautteen tammikuussa 2019. Koosteet olivat muuten hyvät, erityisesti selkeämpikielisestä hän piti, mutta yksilökeskeistä suunnittelua koskevia kohtia tulisi muuttaa.

Pyysin molemmista osioista palautetta myös kahdelta vammaistyötä pitkään tehneeltä henkilöltä; palveluohjaajalta, joka on tehnyt paljon kehittämistyötä ja asumisyksikön esimieheltä, joka on toiminut myös usean yksikön palvelupäällikkönä. Molemmat kokivat koosteet erittäin käyttökelpoisiksi ja esimiehenä toimiva henkilö koki, että saisi niistä tukea työntekijöidensä työn ja ajattelun ohjaamiseksi, ja että sekä yleiskielistä, että selkeämpikielistä koostetta olisi ehdottomasti syytä tarkastella, ei erillisinä kappaleina, vaan yhdessä.

Näiden palautteiden perusteella tein pyydetyt muutokset, mutta myös yhdistin koosteet yhdeksi tiedostoksi, jolloin koosteessa on osat 1 ja 2, jotka täydentävät toisiaan. Ensimmäinen osa on kirjoitettu yleiskielellä, osassa 2 asioita kuvataan asiakasnäkökulmasta ja se on pyritty kirjoittamaan mahdollisimman selkeäkielisesti, lisäksi siihen on otettu Papunetistä kuvia kertomaan käsiteltävästä aiheesta. Osioita voi kuitenkin käyttää myös itsenäisinä kappaleina.

Päivitetyn version lähetin hyväksyttäväksi Aspaan kehittämispäällikölle tammikuussa 2019, ja uudelleen hänelle ja kehittämiskumppaniksi valitun toimintayksikön palvelupäällikölle helmikuussa, tiedustellen samalla, miten ovat ajatelleet koostetta hyödyn-

tää tai haluavatko joitakin alkusanoja, opastusta tai ohjeistusta koosteeseen. Kommentteja sain palvelupäälliköltä maaliskuussa, joissa toivottiin alkusanoja, joitakin muutoksia sisältöön ja kerrottiin hyödynnettävyydestä. Tiedossani ei ole, keitä Aspassa on kysytty mielipiteitä työkalusta. Muokatun version palautin 17.3.2019.

7.3 Ajatuksia muutoksen edistämisestä

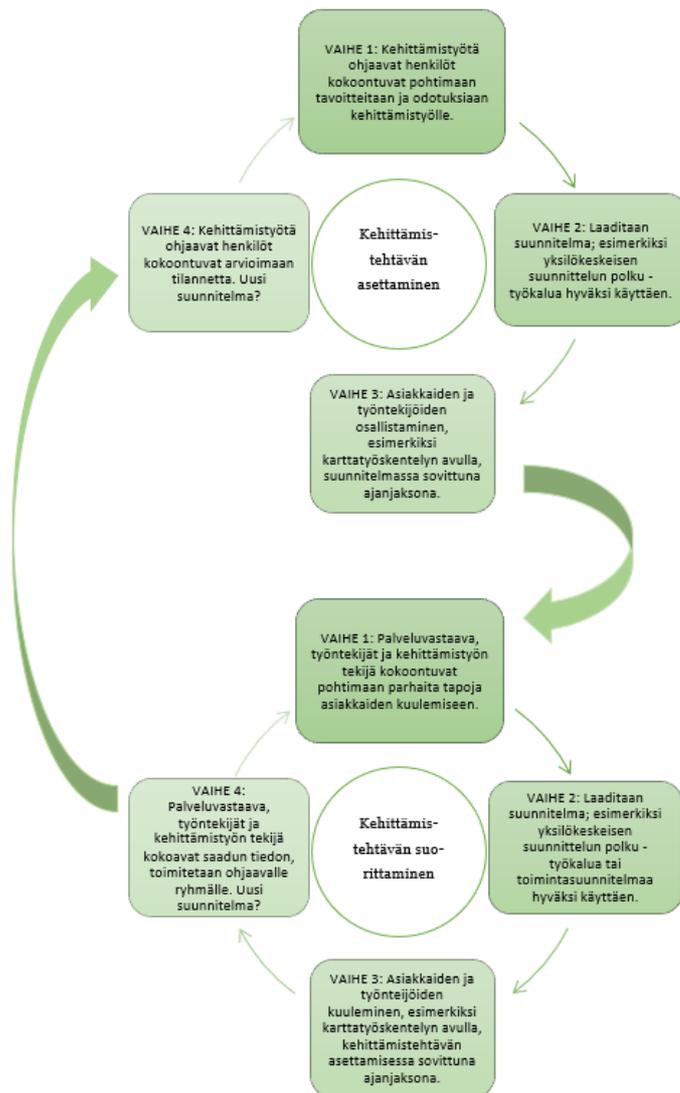
7.3.1 Henkilökeskeisen prosessin käytöstä ja kuvauksesta

Henkilökeskeistä toimintatapaa kuvataan seuraavasti: Toimintatapa sisältää prosessin, joka takaa asiakkaan osallistumisen, yhteistyön ja tuloksien seuraamisen yhdessä. Prosessi toimii sekä palvelutason käytännöissä että organisaatiotasolla. (Aspa opas 2017, 5,7). Prosessi yksinään ei takaa mitään, mutta ihmisten toiminta kuvatus prosessin mukaisesti voi mahdollistaa asioita. Jotta prosessin käyttö arkipäiväistyy, ja muuttuu toimintatavaksi, sen käyttöönottoa tulisi vahvistaa. Parhaiten tämä tapahtuu siten, että prosessia käytetään organisaation kaikessa toiminnassa ja kehittämisessä niin, että se takaa kaikkien asianosaisten osallistumisen. ”Kehittäminen ei voi olla vain yhden ihmisen ajatus” (Ojasalo, ym. 2014, 66), vaan on tärkeää, että kaikki osalliset jakavat saman ymmärryksen tavoitteesta ja odotuksista sekä sitoutuvat niiden tavoitteluun. Tämä varmistetaan yhteisesti asiasta puhumalla. Tavoitteiden asettamiseen ja odotuksista puhumiseen tarvitaan ohjaavaa osallistumista, joka edellyttää esimiehiltä paneutumista johdettaviensa tilanteeseen (Rantala 2014, luku 3).

Prosessin käyttö tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden tuohon tavoitteiden ja odotusten asettamiseen ja ohjaavaan osallistumiseen. Myös opinnäytetyön kehittämistehtävän lopputulokseen, prosessin käyttö edellä kuvatulla tavalla olisi vaikuttanut suotuisasti, mutta sen käyttöä ei ollut havaittavissa. Henkilökeskeisen toimintatavan periaattein toteutettu kehittämisprosessi ei ollut mahdollinen toimintayksikön nykytilanteessa. Myös lähtötilanteesta puuttui sellainen kaikkien tasojen yhteinen lähtötilanteen ja tavoitteiden määrittely, osallisuus ja sitoutuminen, jota tällainen vahvasti asiakkaat ja työntekijät osallistava, toimintatapoja ja mahdollisesti myös järjestelmiä muuttava kehittämissuunnitelma vaatii.

Alla henkilökeskeistä (kuva 2) ja toimintatutkimuksen (kuva 1) prosessia mukaillen tehty prosessikuvaus (kuva 5) siitä, miten prosessi edistäisi esimerkiksi työvuorosuunnittelun ja työvoiman hallinnan kehittämistyötä. Erottelen kuvauksessa etenemisen

kahteen toisiinsa kytkeytyvään prosessiin, joita nimitän tässä kehittämistehtävän asettaminen ja kehittämistehtävän suorittaminen.

Kuva 5: Ehdotus henkilökeskeisen toimintatavan periaatteiden mukaiseksi prosessikuvaukseksi

Tavoitteista tai toiminnasta sopiminen ei riitä muutoksen käynnistämiseksi (Järvinen 2014, luku 1), vaan kaikkien osallisten tulisi kokoontua yhdessä keskustelemaan tavoitteista ja odotuksista. Koska Aspassa tavoitteena on luoda henkilökeskeinen organisaatio (Aspa Opas 2017, 7), niin kehittämistehtävän asettamisen vaiheeseen 1, tulisi osallistua ainakin kehittämisestä ja työajan suunnittelu- ja seurantajärjestelmistä vastaavat henkilöt. Muita osallistujia olisivat projektiin valitun toimintayksikön palvelupäällikkö ja palveluvastaava sekä jos työssä on mukana joku projektissa avustava henkilö, myös hänen tulisi osallistua.

Aspan johto on toki asettanut vaadittavat tavoitteet ja odotukset kehittämistoiminnalle, mutta jokaisella osallistujalla on varmasti omia toiveita ja ajatuksia työhön liittyen. Jokaisella myös saattaa olla omanlaisensa käsitys tavoiteltavista asioista ja toimintatavoista, sekä mitä ne tarkoittavat arjen työssä. Siksi odotukset, toiveet, toimintatavat ja aikataulu tulee määritellä yhdessä (Järvinen 2014, luku 1). Kun ne sanoitetaan ja kirjataan ylös, sekä suunnitelma siitä, miten niihin pyritään, luo se pohjaa onnistuneelle kehittämistyölle ja yhteiselle ymmärrykselle tavoitteesta. Eri toiminnoista vastaavien osallistumisesta on hyötyä muutoksessa myös siten, että yhteinen kieli ja ymmärrys asiasta alkavat kasvaa yhtä aikaa. Näin toimien ei myöskään myöhemmin tule yllätyksiä jonkin toimintatavan toteuttamisen mahdollisuuksien suhteen, kun niistä vastuulliset ovat koko ajan mukana asioiden valmistelussa ja edistämässä.

Yhtä tärkeää kuin kehittämistehtävän asettamisen vaiheessa on kaikkien osallistuminen, se on myös kehittämistehtävän suorittamisen vaiheessa. Työvuorojen suunnittelussa tämä onkin huomioitava siten, että on kaikille työyhteisön jäsenille yhteisiä tilaisuuksia. Palveluvastaava pohjustaa tehtävän asetettujen tavoitteiden mukaisesti henkilöstölle. Hänen tulee myös varmistaa ilmapiiri, jossa kehittämistehtävästä on tilaa puhua työntekijöiden tarvitsemalla tavalla, sillä muutos herättää tunteita (Pahkin, Mattila-Holappa, Nielsen, Wiezer, Widerszal-Bazyl, de Jong, Mockało, 2011, 12-13), jotka voivat toimia esteenä muutokselle. Muutoksen edistämisen kannalta on tärkeää, että työntekijät pääsevät osallistumaan ja sitoutuvat siihen, jotta he puolestaan pystyvät osallistamaan asiakkaat tarvittavalla tavalla.

Henkilökeskeisen prosessin ja toimintatavan kuvauksiin liittyen voisi myös pohtia, kuinka ne kuvaisivat paremmin toimintatavan kuulumista kaikille, eikä ainoastaan asiakastyössä. Esimerkiksi asiakas -sanon korvaaminen prosessikuvauksessa ohjaisi ja muistuttaisi käyttämään prosessia muissakin, kuin asiakkaan kanssa kehitettävissä asioissa.

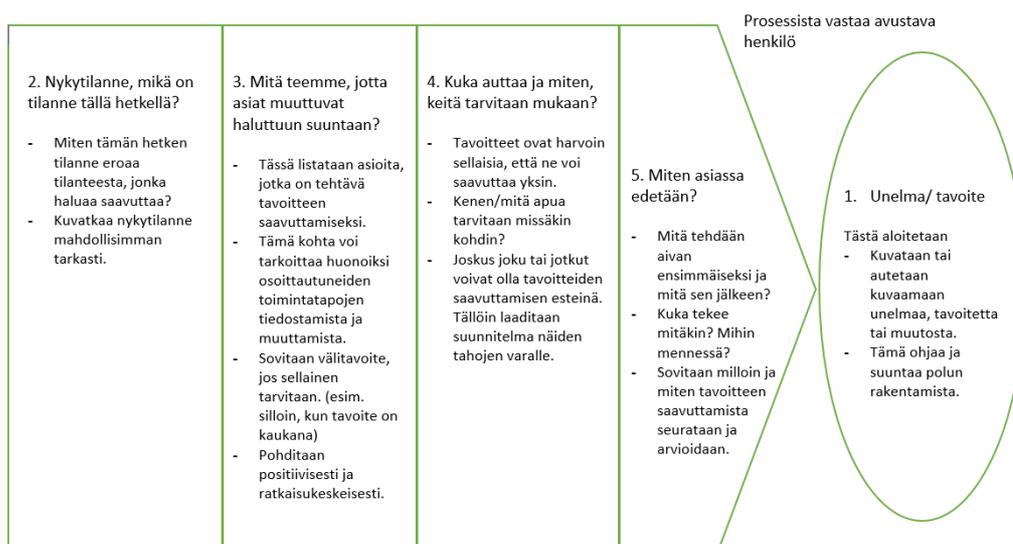
7.3.2 Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun välineet

Koska Aspa on panostanut henkilöstön yksilökeskeisen elämänsuunnittelun koulutukseen, olisi sen välineitä järkevää käyttää hyväksi henkilökeskeisessä toimintatavassa. Yksilökeskeisen suunnittelun välineet ovat ratkaisukeskeisiä ja edistävät osallisuutta, ja Aspan asiakkaat ovat henkilöitä, joista suuri osa hyötyy tai tarvitsee tällaisia konkreettisia apuvälineitä tuekseen. Lisäksi henkilökeskeisen toimintatavan kuvauksen

mukaan siihen sisältyy yksilökeskeisten välineiden käyttöä, joten on hyödyllistä vahvistaa jo kertaalleen opeteltuja menetelmiä. Nyt haastatteluissa ja havainnoinnissa esille ei tullut, että edes asiakkaiden kanssa olisi ollut käytössä yksilökeskeisen suunnittelun, tai muitakaan ratkaisukeskeisiä välineitä.

Samojen välineiden käyttö koko organisaatiossa saattaisi vaikuttaa myös asenteisiin ja sitä kautta asiakkaiden yhdenvertaisuuden ja voimaantumisen lisääntymiseen (Haarni 2006, 47), nämä välineethän eivät ole vain vammaisille tarkoitettuja. Yksilökeskeisen suunnittelun työvälineitä, kuten polku tai kartat, voi käyttää jokainen itse, tai tietoa tuottavaa henkilöä autetaan niiden käytössä, mutta niitä ei tehdä henkilön puolesta tai ilman häntä, siksi työskentelyä asiakkaiden kanssa usein tehdäänkin paloissa. Välineiden yhtenä tarkoituksena on selkeyttää asioita ja auttaa ymmärtämään, siksi on tärkeää, että niitä käytetään ja täytetään tavalla, jonka henkilö itse ymmärtää, asiakkaiden kanssa esimerkiksi valokuvina (Häkkinen ym. 2010, 188; Vernerinet 2014).

Polku -työkalua (kuva 6) voi käyttää apuna muutoksen tavoittelussa ja kehittämään yhteistä näkemystä (Inclusive Solutions 2015c). Polku (PATH) itsessään ohjaa sekä tukee henkilökeskeisen prosessin kulkua tekemällä näkyväksi aikataulun, tavoitteen ja askeleet siihen. Se myös ohjaa pohtimaan, sekä kuka tai mikä asian edistämiseksi voi auttaa, ja keitä suunnitteluun tulee kutsua. Polun täyttäminen esimerkiksi kuvin, helpottaa myös niiden henkilöiden osallistumista, jotka tarvitsevat viestinnän tueksi kuvakommunikaatiota, joten kaikki voivat käyttää samaa välinettä.

Kuva 6, Polku -työkalu

Haastatteluilla kerätään tietoa käyttäytymisestä ja mielipiteistä (Kananen 2015, 143) esimerkiksi toiminnan tueksi ja kehittämistä varten. Yksilökeskeisen suunnittelun kartta -työskentelyä voi elämänsuunnittelun lisäksi käyttää myös strukturoimattomana teemahaastatteluna (Kananen 2015, 145), sillä kartat auttavat löytämään ja keräämään tietoa. Ne on suunniteltu auttamaan yksilöitä ja myös organisaatioita pohtimaan luovalla tavalla tulevaisuutta ja kulkemaan sitä kohti (Helen Sandersson Associates 2019c), eli niitä voisivat käyttää kaikki. Käytettäessä menetelmää tiedon keräämiseen, kerääjä antaa aiheen, mitä tietoa osallistujien on tarkoitus papereille, eli karttoihin tuottaa. Jos kartalle tietoa tuottava henkilö tarvitsee apua, vaikka asioiden kirjaamisessa, kirjaaja ei kommentoi henkilön tuottamaa tietoa, korkeintaan varmistaa, että kirjasi asian oikein. Tulee myös välttää sitä, että kirjaaja ilmeillä tai eleillä osoittaa oman mielipiteensä asiasta, sillä tämä voi vaikuttaa henkilön valintoihin.

9 POHDINTA

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ja osallisuus yhteiskunnassa. Tavoite, jonka vammaiset henkilöt ovat asettaneet ja joita myös Aspa haluaa edistää. Tätä tavoitetta tukemaan Aspa tilasi opinnäytetyön, jonka tavoitteena oli kehittää yhteistyössä tilaajan kanssa käytäntöjä työvuorosuunnittelussa ja työvoiman hallinnassa niin, että asiakkaat saavat tarvitsemansa palvelut oikea-aikaisesti ja haluamallaan tavalla. Samalla tuli varmistaa, että henkilökeskeinen toimintatapa on käytössä. Kehittämistyön alettua, haastattelujen, havaintojen ja kyselyn perusteella kävi kuitenkin ilmi, ettei toimintatavan käyttöönotto ollut edistynyt vielä siten, että opinnäytetyön alkuperäisessä tavoitteessa olisi kannattanut pysyttäytyä. Uudeksi tavoitteeksi tulikin laatia henkilökeskeisen toimintatavan edistämisen ja muutoksen tueksi työkalu. Tätä varten oli ensin selvitettävä, mitä tai mikä henkilökeskeinen toimintatapa on ja millaisia tarpeita työkaluun kohdistuu.

Työn edetessä selvisi, että yhdenvertaisuutta ja osallisuutta edistävä YK:n vammaissopimus ja siihen nojaavat lait ovat henkilökeskeisen toimintatavan perusta. Yksilökeskeinen suunnittelu, joka on ollut vammaisten henkilöiden asemaa edistävä ajattelu- ja toimintatapa jo vuosikymmeniä (Inclusive Solutions 2015a), ja on yksi ammattitaitovaatimus kehitysvamma-alan ammattitutkinnossa (Kehitysvamma-alan ammattitutkinto 2018) on oletettavasti vaikuttanut henkilökeskeiseen toimintatapaan. Se onkin

ollut aiemmin Aspassa käytössä ja sen työkaluja voidaan käyttää henkilökeskeisessä toimintatavassa.

Nämä ovat toimineet tämän työn viitekehyksenä. Näihin ajattelutapoihin ja säädöksiin on työssäni toimintaa verrattu ja ne toimivat myös pohjana työkalulle, jonka tarkoituksena on edistää henkilökeskeistä toimintatapaa ja vammaissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutumista.

Kuinka luotettavia sitten olivat huomiot siitä, ettei henkilökeskeinen toimintatapa ja asiakkaiden osallisuuden tukeminen ollut vielä käytössä siten, että niitä hyödyntäen olisi voinut tehdä alkuperäistä kehittämistyötä? Ympäristöistä ja toiminnoista tehdyt havainnot, haastatteluissa ja kyselyssä saadut tiedot, jotka täydensivät toisiaan, puhuivat sen puolesta. Tätä tuki myös yhteinen päätös kehittämisspäällikön ja palvelupäällikön kanssa siitä, että alkuperäisen kehittämistehtävän sijaan, teen työkalun henkilökeskeisen toimintatavan edistämiseksi. Huomiot olivat myös samoja, kuin vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan, syksyllä 2017 tehdystä kyselystä saadut tulokset: vammaisten henkilöiden oikeuksissa, mm. osallisuudessa, tuetussa päätöksenteossa ja vammaisten ihmisten mielipiteiden kuulemisessa, oli paljon parannettavaa (VANE, Kysely, 4).

Huomiot siis olivat varmastikin todellisia ja uusi kehittämistyö, työkalu henkilökeskeisen toimintatavan ja vammaissopimuksen mukaisten oikeuksien edistämiseen, on tärkeä. Oikeuksien toteutumisen edistämiseksi julkaistiin Suomessa YK:n vammaissopimuksen toimintaohjelma vuoden 2018 alussa, jossa korostetaan mm. vammaisten henkilöiden osallisuutta, mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämään ja saavutettavuutta, joka parantaa tiedon saantia eri tavoilla (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018a). Oikeuksien ja vammaissopimuksen edistäminen on myös kehitysvammaliiton uuden hankkeen aihe. Vuoden 2019 aikana tuotetaan materiaalia 2018 lopulla julkaistulle YK:n vammaissopimuksen opintopiirisivustolle (Vernerinet 2019b), jossa voi opiskella, mitä artikkelit arjessa tarkoittavat. Edellisistä voi päätellä, että erilaisten materiaalien, kuten tämän opinnäytetyön liitteenä olevan työkalun, merkitys oikeuksien edistämisen tukena on ajankohtainen ja tarpeellinen.

Tekemäni työkalu on tehty Aspaa ajatellen, mutta sitä voi hyödyntää erinomaisesti erilaisissa vammaispalvelua toteuttavissa toiminnoissa, esimerkiksi kerrottaessa, millai-

sia asioita vammaissopimuksen artiklat ovat käytännössä tai tarkastellessa niiden olemassa oloa. Sitä voisi käyttää vaikkapa arvioitaessa toimintatapoja tai ympäristöjä; kuinka vammaissopimuksen mukaisia ne ovat? Työkalua voisi hyödyntää myös teemoittain keskustelujen pohjana ja apuna, sekä asiakkaiden että henkilöstön kanssa. Jatkossa sitä voisi kehittää, myös Aspassa, ottaen mukaan asiakkaat ja organisaation henkilöstöä eri tasoilta pohtimaan, millaisia asioita artiklat olisivat juuri meidän elämässä ja organisaatiossa.

Tätä opinnäytetyötä tehdessä näytti siltä, että toiminta ei kaikilta osin ollut henkilökeskeisen toimintatavan mukaista, ja että Aspassa ei henkilökeskeisyys vielä ollut edennyt asenteeksi. Tämän vuoksi tuntui mielekkäämmältä panostaa ensin henkilökeskeisen toimintatavan edistämiseen. Aiemmin tavoitteena olleen työvuorosuunnittelun ja työvoiman hallinnan kehittäminen Aspassa osana henkilökeskeisen toimintatavan toteutumisen kokonaisuutta on edelleen tärkeää ja tarkoituksenmukaista, mutta lähtötilanne ei luonut edellytyksiä tehdä sitä tämän opinnäytetyön puitteissa. Tärkeää toimintatavan edistämisen kannalta olisi aluksi huolehtia siitä, miten työvuorosuunnittelua ja työvoiman hallintaa voidaan tehdä henkilökeskeisen toimintatavan tueksi. Asiakkaiden osallistaminen ja muutokset työntekijöiden toiminnassa sen mahdollistamiseksi vaativat työaikaa ja kenties uudenlaista osaamista. Työajan suunnittelussa ja kohdentamisessa olisi aikaa varattava mm. kommunikaation tueksi tarvittavan materiaalien hankintaan, sen käytön harjoitteluun ja asiakkaiden osallisuuden tukemiseen. Aikaa olisi varattava myös itse muutoksen läpiviennille. Vielä vuonna 2016 Aspassa on ollut käytössä yksilökeskeinen suunnittelu. Silloin tehdyn tutkimuksen mukaan, puolet vastaajista koki yksilökeskeisen elämänsuunnittelun haasteellisena esimerkiksi huolenpitovelvollisuuden takia, sekä toivottiin lisää koulutusta suunnitteluun. (Kaarto, Turunen 2016, 1, 19.) Sitten jo vuonna 2017 on otettu uutta, henkilökeskeistä toimintatapaa käyttöön, jossa tarkoitus on hyödyntää aiemman toimintatavan välineitä ja menetelmiä. Minun tätä opinnäytetyötä tehdessä, edelleen puhuttiin huolenpitovelvoitteesta ja haastatteluissa kävi ilmi, etteivät työntekijät nähneet eroa yksilökeskeisellä suunnittelulla ja henkilökeskeisellä toimintatavalla.

Uuteen toimintatapaan siirtyminen on muutos ja vaativa prosessi. Sitä tulee tukea johtamisella, joka on vuorovaikutustilanteita ja tavoitteellista vaikuttamista (Ahlroth

2017, 23). Työvuorosunnittelussa tulisikin varata toistuvasti aikaa yhteisille tilaisuuksille, joissa asiaa käsitellään. Toimintatavan käyttöön ottoa ja sen kehittymistä edistää myös esimiesten oma esimerkki (Ahlroth 2017, 253; Järvinen 2014, luku 7), samojen prosessien, menetelmien ja välineiden käyttö. Työntekijät huomaavat kyllä, onko johto asian takana ja heidän suhtautumisensa vaikuttaa henkilöstön suhtautumiseen (Järvinen 2014, luku 7, Ilmarinen 2019, 10), joten johdon on tärkeää toimia tavoiteltavan toimintatavan mukaisesti. Tämän vuoksi on varmistettava myös johdon ja jokaisen esimiehen osaaminen, tavoitteiden takana seisominen ja toimintatapaan sitoutuminen. Kun johto osallistuu yhteiseen työhön ja osoittaa toiminnallaan asian tärkeyttä ja arvoa, lisää se kaikkien sitoutumista muutokseen ja työntekijöiden luottamusta.

Työntekijät viestivät, etteivät voi sallia asiakkaiden tekevän joitakin asioita, koska heillä on huolenpitovelvoite. Se viittaa ajattelumalliin ja kulttuuriin, jossa asiakas nähdään potilaana tai kuntoutettavana henkilönä (Vernerinet 2015), josta vastuu on työntekijällä, eikä asiakkaalla itsellään. Tällöin muutos tavoitteena olevaan ajattelutapaan vammaisista henkilöistä yhteiskunnan aktiivisina jäseninä (YK:n yleissopimus 2015, 6) on kesken, tai sitä ei ole tapahtunut lainkaan. Tässä työntekijät tarvitsevat apua esimerkiksi koulutusten ja yhteisten, esimiesten johdolla tapahtuvien keskustelujen avulla, joissa tekemäni työkalun sisältöjä voi hyödyntää keskustelujen teemoina. Esimerkiksi vammaissopimuksesta tuleva ja työkalussa esiintyvä velvoite siitä, että asiakkaiden pitää päästä halutessaan kulkemaan esteettömästi ulos ja sisään, voi olla erittäin pelottava vaatimus työntekijöille, jos he kokevat, että asiakas on vaarassa lähtiesseen ulos ja että työntekijällä on vastuu. Tällaistenkin ongelmatilanteiden ratkaisemisessa esimies on avainasemassa (Järvinen 2014, luku 7). Kulloisenkin esimiehen johdolla on tärkeää käsitellä työntekijän ja asiakkaan välisiä valtasuhteita ja työhön kohdistuvia odotuksia ja vaatimuksia (Vesala 2010, 161).

Kulttuuriin vaikuttamisen vastuu on kulloisellakin esimiehellä (Järvinen 2014, luku 9), ja se on pitkäjänteistä työtä. Nyt näyttäisi, että Aspassa on siirrytty liian nopeaan tahtiin toimintatavasta toiseen. Tavoitteiden esillä pitoa ja seurantaa olisikin hyvä lisätä, sillä organisaatiokulttuurit ovat hyvin pysyviä (Järvinen 2014, luku 9), joten uuden toimintatavan omaksuminen vaatii aikaa, esimiestyötä ja johtamista. Koska toimintatavan käyttöön otosta on kulunut hyvin vähän aikaa, aihetta pitäisi pitää pinnalla kaikissa asioissa. Erikseen tulisi ottaa tarkastelun kohteeksi päätöksiä ja tapoja toimia;

miten tämä meillä tehdään toimintatapamme mukaisesti? Seurannassa olisi syytä kiinnittää huomiota siihen, miten asia on tehty, eikä vain siihen, onko se tehty. On arvioitava miten arvot ja periaatteet toteutuvat päivittäisissä tilanteissa (Vesala 2010, 161). Usein tähän tarvitaan ulkopuolista apua, sillä itse on äärimmäisen vaikeaa tarkkailla ja arvioida omia tapoja toimia. Finlay, Walton ja Antaki (2008) suosittelevat videointia tai ulkopuolisen havainnoijan käyttöä (Vesala 2010,161). Tämän lisäksi tulisi tarkastella myös sitä, onko työntekijöiden mahdollista toimia toimintatavan ja lakien vaatimalla tavalla? Onko esimerkiksi henkilöstöä aina paikalla niin, että asiakas voi poistua halutessaan toimintayksiköstä? Vai ovatko taloudelliset ohjeet ja odotukset sellaiset, että ne ohjaavat toisenlaiseen resurssointiin? Jos ohjeet ovat ristiriidassa keskenään, on vaikeaa päätellä, miten tulee toimia. Tällaisten ja muiden askarruttavien asioiden esiin tuomiseen tulisi kannustaa järjestämällä niitä varten jokin tapa tai kanava, jossa asioiden käsittely olisi luontevaa.

Alkuperäinen aihe siis odottaa tekijäänsä ja sitä ajatellen olikin hyvä, että selvitin lähöttilannetta, taustaa ja toimintoja monipuolisesti. Siten sain esiin asioita ja toimintatapoja, jotka eivät olleet täysin tiedossa (Ojasalo, ym. 2014, 59). Työvuorosuunnittelun ja työvoiman hallinnan- tai minkään muunkaan kehittämisen osana henkilökeskeisen toimintatavan kokonaisuutta ei ole mahdollista, sekä vie aikaa ja resursseja turhaan, ennen kuin toimintatavan toteutuminen varmistetaan koko organisaatiossa. Tarve työvuorosuunnittelun kehittämiseksi on edelleen olemassa. Asiakkaiden pitää pystyä elämään samanlaista elämää yhdenvertaisesti muiden ihmisten kanssa. Se ei ole mahdollista, jos elämiseen tarvittavaa tukea on saatavilla rajallisesti tai saatavilla oleva tuki ei ole sellaista, mitä asiakas tarvitsee.

Vaikka alkuperäistä tavoitetta ei kokonaisuudessaan saavutettu, opinnäytetyössä selvitin, onko toimintatapa käytössä ja vastasin kysymyksiin, mitä tai mikä henkilökeskeinen toimintatapa on ja miten sitä voidaan edistää. Jos tämän selvityksen ja työkalun avulla voidaan parantaa asiakkaiden saamaa palvelua, työntekijöiden tietoja ja toimintaa, ymmärrystä tilanteesta, sekä tulevien kehittämistehtävien onnistumismahdollisuutta, on tehtävä ollut sen arvoinen.

Tarkastellessa henkilökeskeisen prosessin toteutumista, tai oikeastaan sitä, ettei opinnäytetyön kehittämistehtävän aloittamisesta lähtien prosessikuvauksen mukaan toimitu, pohdin, onko tarkoituskaan, että sitä käytetään organisaatiossa muualla, kuin

asiakasrajapinnassa? Nyt Aspa esittelee henkilökeskeistä tapaansa siten, että se toteutuisi myös työyhteisön sisäisissä kehittämiskäytännöissä, mutta kaikki esimerkit ja ohjeet kuitenkin kuvaavat henkilökeskeistä toimintatapaa ja prosessin käyttöä suhteessa asiakkaisiin. Jos tarkoituksena on käyttää toimintatapaa ainoastaan suhteessa asiakkaisiin, prosessikuvausta ja palvelulupausta kannattaa muuttaa. Henkilökeskeisen, asiakkaat ja työyhteisön vahvasti osallistavan työtavan käyttämisessä kaikessa kehittämistyössä olisi kuitenkin paljon sisältö- ja osallisuushyötyjä. Siksi tätä kannattaisi tavoitella.

Tavoitteen edistäminen kaikilla tasoilla ja kaikessa tekemisessä samanaikaisesti, niin organisaation toiminnassa kuin asiakastyössä saattaa nopeammin tehdä toimintatavasta asenteen. Henkilökeskeinen organisaatio syntyy ja toimii ainoastaan siten, että organisaation jokainen osasto ja koko henkilöstö toimivat henkilökeskeisellä tavalla, ja tähän siirtyessä tarvitaan erityisesti eri osastojen johtamiselta jatkuvaa toiminnan ohjaamista tavoitteisiin. On varmistettava jokaisen esimiehen osaaminen, tavoitteiden takana seisominen ja sitoutuminen, lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millaisia odotuksia työntekijöille välitetään. Odotukset välittyvät seurattavien ja esillä pidettävien asioiden välityksellä. Kun tavoitteena on toimintakulttuurin muuttaminen, kysymykseksi ei riitä, onko asia hoidettu, vaan on oltava yhä uudelleen kiinnostuneita siitä, miten se tehtiin, millaisia ratkaisuja ja tapoja käytettiin? Prosessin käyttöön ottoa tukisi luontevasti polku -työkalun tai toimintasuunnitelman käyttäminen, jotka ohjaavat prosessin mukaiseen etenemiseen. Aspa on käyttänyt resursseja yksilökeskeisen suunnittelun kouluttamiseen, ja sen välineitä on tarkoitus hyödyntää toiminnassa, joten näiden välineiden käyttäminen olisi myös perusteltua. Lisäksi prosessin kuvausta voisi muuttaa niin, että ei puhuta vain asiakkaasta, joka ohjaa ajatuksia siihen, että prosessia käytetään vain palvelunkäyttäjien kanssa.

Kun selvisi, ettei toiminta kaikkialla ollutkaan sillä tasolla, kuin Aspassa ehkä olivat ajatelleet sen olevan, oli kunnioitettavaa, että Aspassa oltiin halukkaita jatkamaan opinäytetyön tekemistä. Mielestäni se kertoo yrityksen suoraselkäisyydestä, halusta toimia läpinäkyvästi ja kehittää sekä toimintaansa että palvelua. He haluavat selvittää olemassa olevan tilanteen, kohtaavat sen ja tunnustavat, että kehitettävää on ja aloittavat työn. On myös erittäin järkevää käyttää tällainen tilanne hyväksi. Usein kun organisaatiot haluavat saada palautetta, käyttävät ne paljon aikaa ja tekevät suuriakin

satsauksia saadakseen selville, miksi jokin asia ei toimi. Tässä päästiin asian ytimeen nopeasti, ilman kalliita kyselyjä tai selvitystöitä.

Aspassa korostettiin paljon sitä, että henkilökeskeinen toimintatapa on jotain muuta ja enemmän kuin yksilökeskeinen suunnittelu, joten huomiota kannattaisi kiinnittää siihen, ettei henkilöstölle ollut selvää, kuinka nämä eroavat toisistaan. Onkin hyvin vaikeaa havaita eroja näiden toimintatapojen välillä, tästä esimerkkinä kaksi kuvausta:

Yksilökeskeisen suunnittelun tavoitteena onkin palvelujen piirissä olevien henkilöiden voimaantumisen tukeminen niin, että he voivat olla osa lähiyhteisöään ja yhteiskuntaa. Tämän vuoksi suunnittelulla pyritään vaikuttamaan myös lähiympäristöön niin, että henkilöllä on mahdollisuus osallistua siihen yhdenvertaisesti ja työntekijöiden työtapoihin siten, että he mahdollistavat ja tukevat henkilön voimaantumista ja itsenäistymistä. (Inclusive Solutions 2015; Häkkinen ym. 2010, 187-188; Vernerinet 2014).

Henkilökeskeisessä työtavassa asioita katsotaan yksilökeskeistä suunnittelua kokonaisvaltaisemmin. Asiakkaan lisäksi tarkastellaan omaisten, henkilöstön, palveluiden ja koko yhteiskunnan näkökulmia. Henkilökeskeisessä työtavassa keskiössä on asiakkaan oman elämän hallinta, yksilökeskeinen suunnittelu, jossa selvitetään, mitä asiakas toivoo, mikä on hänelle tärkeää ja miten hän haluaa itseään autettavan, sanoo Wallendahl. (Aspa 2019a.)

Nyt kysymys toimintatapojen eroista leijui ilmassa ilman vastausta, ja tulee helposti ajateltua, että samankaltaiselle toimintatavalle on vain annettu hieman eri nimi. Koska ajattelutavoissa on paljon yhtäläisyyksiä ja resursseja on kuitenkin käytetty yksilökeskeisen suunnittelun koulutukseen, ja sen välineet auttavat työskentelyssä eri tasoilla, voisiko henkilökeskeinen toimintatapa ja organisaatio olla seuraava askel, seurausta yksilökeskeisestä suunnittelusta? Tämän työn valossa näyttääkin siltä, että henkilökeskeinen toimintatapa on toimintaa, joka yksilökeskeisen suunnittelun toimintatapoja hyödyntäen toteuttaa ja edistää YK:n vammaissopimuksen mukaisia oikeuksia.

LÄHTEET

Ahlroth Aki 2017. Järkytä avoimuudella. Helsinki: Alma Talent.

Ahola Sanna 2019. Kynnys ry. VIA-projekti. Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa. <https://docplayer.fi/4628343-Vammaisten-ihmisoikeudet-asumisessa-sanna-ahola-projektipaallikko-via-projekti-kynnys-ry.html>. Viitattu 7.2.2019

Aivovammaliitto 2019. Aivovammat. <http://www.aivovammaliitto.fi/aivovammat/>. Viitattu 27.1.2019

Aspa esite. Yksilöllisiä koteja ja palveluja ainutlaatuisille ihmisille.

Aspa esittely 2018. PP-esitys. Aspa-säätiö ja Aspa Palvelut Oy. Asuminen, Palvelut, Kehittäminen. Oikeita koteja ja asumispalveluja jo 20 vuotta.

Aspa 2019a. Yksilön arvostus näkyy arjen kohtaamisissa. [https://www.aspa.fi/fi/ajan-kohtaista/maarit-aalto-yksilön-arvostus-näky-arjen-kohtaamisissa](https://www.aspa.fi/fi/ajan-kohtaista/maarit-aalto-yksilon-arvostus-nakyy-arjen-kohtaamisissa). Viitattu 28.2.2019

Aspa 2019b. [https://www.aspa.fi/fi/näin-asiakkaaksi/henkilökeskeinen-toimintatapa](https://www.aspa.fi/fi/nain-asiakkaaksi/henkilokeskeinen-toimintatapa). Viitattu 2.4.2019

Aspa 2019c. Tämä on Aspa. [https://www.aspa.fi/fi/aspa/tämä-aspa](https://www.aspa.fi/fi/aspa/tama-aspa). Viitattu 22.1.2019

Aspa 2019d. Avaintietoa. [https://www.aspa.fi/fi/tämä-aspa/avaintietoa](https://www.aspa.fi/fi/tama-aspa/avaintietoa). Viitattu 22.1.2019

Aspa 2019e. Palvelujen yhteystiedot. <https://www.aspa.fi/fi/aspa-palvelujen-yhteystiedot-o>. Viitattu 24.1.2019

Aspa 2019f. Omaishoidon lomitus. <https://www.aspa.fi/fi/asumispalvelut/omaishoidon-lomitus>. Viitattu 26.3.2019

Aspa 2019g. Ammatillinen tukihenkilö. <https://www.aspa.fi/fi/asumispalvelut/ammattillinen-tukihenkilö>. Viitattu 26.3.2019

Aspa Opas 2017. Näin toteutat Henkilökeskeistä toimintatapaa.

Eduskunta 2019. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/vammaislainsaadannon-uudistus.aspx. Viitattu 17.4.2019

Haarni, Ilka 2006. Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Stakes. Raportteja 6/2006.

Helen Sanderson Associates 2019a. <http://helensandersonassociates.co.uk/person-centred-practice/paths/>. Viitattu 16.1.2019

Helen Sanderson Associates 2019b. Person-centred practices. <http://helensandersonassociates.co.uk/person-centred-practice/>. Viitattu 16.1.2019

Helen Sanderson Associates 2019c. Person-Centred Practices. Maps and PATH. <http://helensandersonassociates.co.uk/person-centred-practice/maps/>. Viitattu 16.1.2019

Hintsala, Susanna 2008. Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä asumispalvelujen konsensustyöryhmä. Yksilölliseen asumiseen ja asumisen toimintakulttuuriin. Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä. Julkaisuja 1/2008.

Häkkinen, Tiina & Kapanen, Heini & Kolkka, Marjo & Peltonen, Marketta & Tamminen-Vesterbacka, Tutta & Tepora, Suvi-Maaria 2010. Vammaisen ihmisen syrjäytymisuhka on eettinen haaste yhteiskunnalle. Toim. Laine, Terhi & Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi. Teoksessa Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 169-194.

Ilmarinen 2019. Onnistunut muutos. Tukea onnistuneen muutoksen suunnitteluun ja läpivientiin. <https://www.ilmarinen.fi/siteassets/liitepankki/tyohyvinvointi/opas-onnistunut-muutos.pdf>. Viitattu 14.4.2019

Inclusive Solutions 2015a. Person Centred Planning. What is Person Centred Planning. <https://inclusive-solutions.com/person-centred-planning/>. Viitattu 16.1.2019

Inclusive Solutions 2015b. Maps. <https://inclusive-solutions.com/person-centred-planning/maps/>. Viitattu 27.2.2019

Inclusive Solutions 2015c. <https://inclusive-solutions.com/person-centred-planning/path/>

Järvinen, Pekka T. 2014. E-kirja. Osa 1, luku 1: Uudenlaisen suorituksen johtaminen, Osa 2, luku 7: Esimies suorituksen johtajana & Esimies omistautumisen ja suoriutumisen esimerkkinä. Osa 3, luku 9: Suorituksen johtamisen systeemi ja toimintakulttuurin muutos & luku 13: Organisaatiokulttuurin hyödyntäminen suorituksen johtamisessa. Teoksessa Johda suoritusta. Helsinki: Talentum.

Kaarto, Tiina & Turunen, Anne-Mari 2016. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu työvälineenä mielenterveys- ja päihdekuntoutuksessa. Hämeen Ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma.

Kananen, Jorma 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kananen, Jorma 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kananen, Jorma 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kehitysvamma-alan ammattitutkinto (374122) 2018. OPH-2665-2017. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/4293554>. Viitattu 16.4.2019

Kehitysvammaliitto 2010. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu -koulutus.

Konttinen Juha-Pekka 29.5.2012. Suviseminaari. Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa-VIA-projekti. Havainnot ja kokemuksia vammaisten asumisesta. PP-esitys.

Kuntaliitto.fi 2018. Omaishoito. <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/sosiaali-ja-terveysasiat/sosiaalihuolto/iakkaiden-palvelut/omaishoito>. Viitattu 26.3.2019

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>. Viitattu 21.1.2019

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 8.8.1986/609. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>. Viitattu 23.1.2019

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>. Viitattu 18.1.2019

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380#P8b>. Viitattu 18.1.2019

Malm, Marita 2012. 1-3. painos. Toimintakyky ja sen arviointi. Teoksessa Anu Stormi (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki. Sanoma Pro Oy, 57-67.

Manka, Marja-Liisa. Muutosjohtaminen. PowerPoint -esitys, 13. Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu, työhyvinvointi. https://moodle.humak.fi/pluginfile.php/109166/mod_resource/content/0/Muutosjohtaminen%20ja%20työhyvinvointi.pdf. Viitattu 8.3.2019

Matero, Marja 2012. Kehitysvammaisuus. 1-3. painos. Teoksessa Anu Stormi (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki. Sanoma Pro Oy, 165-203.

Mattila, Heleena 2008. Voimaantumisen ydin. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportti. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Väitöskirja. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-1061-4/urn_isbn_978-951-27-1061-4.pdf. Viitattu 23.1.2019

Mielenterveyden keskusliitto 2019. Käsitteitä mielenterveydestä. <http://mtkl.fi/tieto-mielenterveydesta/kasitteita-mielenterveydesta/>. Viitattu 26.1.2019

Mielenterveystalo.fi 2019. Asuminen. <https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/oppaat/psykoosi/Pages/asuminen.aspx>. Viitattu 26.1.2019

Miettinen, Sonja 2010. Vammaisuutta kuvamassa. Maailman terveysjärjestön toimintakykyluokitukset vammaisuutta koskevan tiedon tuottamisen käytäntöinä. Teoksessa Antti Teittinen (toim.) Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. Palmenia-sarja 68. Gaudeamus Helsinki University Press. Oy Yliopistokustannus, HYY yhtymä. Helsinki, 42-64.

National Disability Authority 2014. So what is 'person centred planning'? Definition and brief history. <http://nda.ie/Good-practice/Guidelines/Guidelines-on-Person-Centered-Planning/Guidelines-on-Person-Centred-Planning-format-versions/2-What-is-Person-Centred-Planning-/>. Viitattu 24.1.2019

Niemelä, Markku & Brandt, Krista 2008. Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportti. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70787/Selv_0773_vammaisasuminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 24.1.2019

O'Brien, C.L. & O'Brien J. 1999. The Origins of Person-Centered Planning: a Community of Practice Perspective. Responsive Systems Associates from the Center on Human Policy, Syracuse University for the Research and Training Center on Community Living. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED456599.pdf>. Viitattu 8.1.2019

Oikeusministeriö 2019. Perustuslaki. <https://oikeusministerio.fi/perustuslaki>. Viitattu 8.3.2019

Ojasalo Katri, Moilanen Teemu, Ritalahti Jarmo 2014. Kehittämistyön menetelmät. 3.painos. Helsinki. Sanoma Pro Oy.

Pahkin, Krista & Mattila-Holappa, Pauliina & Nielsen, Karina & Wiezer, Noortje & Widerszal-Bazyl, Maria & de Jong, Tanja & Mockało, Zofi 2011. Mielekäs muutos -Kuinka tukea työntekijöiden hyvinvointia organisaatiomuutoksen aikana? Työterveyslaitos. Suomen Printman Oy. Hyvinkää 2011.

Rantala Jukka 2014. Osa 1, luku3: Tavoitteiden johtaminen. Teoksessa Johda suoritusta. Helsinki: Talentum.

Repo, Marjo 2012. Historiasta nykypäivään. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja etuudet. 1-3. painos. Teoksessa Anu Stormi (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki. Sanoma Pro Oy, 13-32, 368-388

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>. Viitattu 18.1.2019

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Kehitysvammalain muutokset. Itsemääräämisoikeus vahvistuu. Uusia määräyksiä rajoitustoimenpiteistä. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79191/ESI2017-kehitysvammalaki-selko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 21.1.2019

Sosiaali- ja terveysministeriö 2018a. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2/2018. Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018-2019. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160666/STM_2_18_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 19.2.2019

Sosiaali- ja terveysministeriö 2018b. Tiedote 134/2018. 27.9.2018. https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uusi-vammaispalvelulaki-turvaa-vammaisille-henkilöille-tarpeenmukaiset-palvelut. Viitattu 18.1.2019

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Viitattu 8.3.2019

Suomen YK-liitto 2019. Tasa-arvo. <https://www.ykliitto.fi/yk70v/sosiaalinen/tasa-arvo>. Viitattu 23.1.2019

Talvela, Eeva-Liisa 2012. 1-3. painos. Aivovamma. Aivohalvaus eli aivoinfarkti. Yleistietoa liikuntavammaisuudesta. Teoksessa Anu Stormi (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki. Sanoma Pro Oy, 257-269 & 253.

Teittinen, Antti & Kuusterä, Kirsti 2010. Angloamerikkalaisen deinstitutionalisaatio-tutkimuksen aiheista. Teoksessa Antti Teittinen (toim.) Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. Palmenia-sarja 68. Gaudeamus Helsinki University Press. Oy Yliopistokustannus, HYY-yhtymä. Helsinki, 11-41.

THL, 33 & Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpäpaperi 33/2017. Helsinki. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 23.1.2019

- THL 2018a. Vammaispalvelujen käsikirja. Vammaisuus. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisuus>. Viitattu 14.4.2019
- THL. 2018b Vammaispalvelujen käsikirja. Itsemääräämisoikeuden tukeminen. <https://thl.fi/en/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaraamis-oikeuden-tukeminen>. Viitattu 8.4.2019
- THL 2018c. Vammaispalvelujen käsikirja. Asuminen. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/asuminen>. Viitattu 11.4.2019
- THL 2018d. Vammaispalvelujen käsikirja. Päivätoiminta. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/paivatoiminta>. Viitattu 28.2.2019
- THL 2019. Vammaispalvelujen käsikirja. Tuettu päätöksenteko. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaraamis-oikeuden-tukeminen/tuettu-paatoksenteko>. Viitattu 11.4.2019
- Tukiliitto.fi 2017a. Tietoa kehitysvammasta. <https://www.tukiliitto.fi/tietoa-kehitysvammasta/>. Viitattu 26.1.2019
- Tukiliitto.fi 2017b. YK:n vammaissopimus. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-ihmisoikeudet/ykn-vammaissopimus/>. Viitattu 7.1.2019
- VANE. Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Raportti keskeisistä kyselytuloksista. <https://vane.to/documents/2308875/2395516/Raportti+kyselyn+tuloksista.pdf/e6bd3b12-1554-43b4-8f6a-38a21143e419/Raportti+kyselyn+tuloksista.pdf.pdf>. Viitattu 25.3.2019
- VANE 2019a. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja. <https://vane.to/vammaisyleissopimus>. Viitattu 1.3.2019
- Vehmas, Simo 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki. Gaudeamus Kirja. Yliopisto University Press Finland Ltd.
- Vernerinet 2013. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Yksilölähtöinen ajattelutapa. <https://verneri.net/yleis/yksilolahtoinen-ajattelutapa>. Viitattu 24.1.2019
- Vernerinet 2014. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu. <https://verneri.net/yleis/yksilokeskeinen-elamansuunnittelu>. Viitattu 16.1.2019
- Vernerinet 2015. <https://verneri.net/yleis/vammaispolitiikka-ja-ajattelutapojen-muutos>. Viitattu 16.4.2019
- Vernerinet 2016. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Kehitysvammahuolto ennen. <https://verneri.net/yleis/kehitysvammahuolto-ennen>. Viitattu 24.1.2019
- Vernerinet 2017a. Verkkopalvelu vammaisuudesta. Lääketieteellinen näkökulma. <https://verneri.net/yleis/laaketieteellinen-nakokulma>. Viitattu 26.1.2019
- Vernerinet 2017b. Verkkopalvelu vammaisuudesta. Toimintakyvyn näkökulma. <https://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma>. 26.1.2019
- Vernerinet 2018a. Verkkopalvelu vammaisuudesta. Sosiaalinen näkökulma. <https://verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma>. 26.1.2019

Vernerinet 2018b. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. YK:n vammaissopimus. <https://verneri.net/yleis/ykn-vammaissopimus>. Viitattu 18.1.2019

Vernerinet 2018c. Verkkopalvelu vammaisuudesta. Mitä kehitysvammaisuus on? <https://verneri.net/yleis/mita-kehitysvammaisuus-on>. Viitattu 26.1.2019

Vernerinet 2019a. <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus>

Vernerinet 2019b. <https://verneri.net/selko/yhteiskunta/ykn-vammaissopimuksen-opintopiirit/>

Vesala, Hannu T. 2010. Teoksessa Antti Teittinen (toim.) Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. *Palmenia-sarja 68*. Gaudeamus Helsinki University Press. Oy Yliopistokustannus, HYY yhtymä. Helsinki, 123-161.

VIA-projekti 2019a. Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa. http://www.vike.fi/via/index.php?option=com_content&view=article&id=95&Itemid=10. Viitattu 7.1.2019

VIA-projekti 2019b. Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa. <https://vane.to/vammaisyleissopimus> Viitattu 7.2.2019

VIA-projekti 2019c. Via -projektin ihmisoikeuskriteeristö. http://www.vike.fi/via/index.php?option=com_content&view=article&id=17&Itemid=18. Viitattu 7.2.2019

VIA-projekti 2019d. VIA standardit ja kriteerit. http://www.vike.fi/via/index.php?option=com_content&view=article&id=29&Itemid=30

Wallendahl, Sirpa 2018. Viitteistä. Yksityinen sähköpostiviesti 18.10.2018. Viestin saaja: Marja Palkki.

Wiman, Ronald & Haarni, Ilkka & Kemppainen Erkki 2006. Kansainvälinen vammaispoliittinen ympäristö. Vammaispoliittisen selonteon taustaselvitys. Helsinki. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2006:23

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Luku 3, §8. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>. Viitattu 23.1.2019

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja 2015. Suomen YK-liitto. Somero. Sälekarin Kirjapaino Oy. https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf. Viitattu 19.2.2019

LIITTEET

Liite 1. Kysely

Kuva kyselystä:

KYSYMYKSET VASTAUKSET 7

Työvuorosunnittelu ja työvoiman hallinta osana henkilökeskeistä toimintatapaa

Onko sinun mielestäsi asukkailla toiveita tai tarpeita, jotka vaikuttavat työvuorosunnitteluun tai osaamiseen? *

On

Ei

Jos toiveet tai tarpeet vaativat mielestäsi jotakin osaamista, millaista/mitä osaamista?

Pitkä vastausteksti

Mahdollistavatko nykyiset työvuorot asukkaiden toiveet, tarpeet ja menot? *

Kyllä

Ei

Jos asukkaiden toiveet, tarpeet tai menot eivät mahdollistu, miksi sinun mielestäsi eivät?

Pitkä vastausteksti

Kysely kopioituna Google Formsista:

Aspa

Työvuorosunnittelu ja työvoiman hallinta osana henkilökeskeistä toimintatapaa

*Pakollinen

Onko sinun mielestäsi asukkailla toiveita tai tarpeita, jotka vaikuttavat työvuorosunnitteluun tai osaamiseen? *

On

Ei

Pakollinen

Jos toiveet tai tarpeet vaativat mielestäsi jotakin osaamista, millaista/mitä osaamista?

Oma vastauksesi

Mahdollistavatko nykyiset työvuorot asukkaiden toiveet, tarpeet ja menot? *

Kyllä

Ei

Pakollinen

Jos asukkaiden toiveet, tarpeet tai menot eivät mahdollistu, miksi sinun mielestäsi eivät?

Oma vastauksesi

Kuinka monta työvuoroihin vaikuttavaa tai jotakin osaamista vaativaa toivetta/tarvetta asukkailta tulee kuuden viikon listajaksolle? *

Oma vastauksesi

Onko sinulla toiveita tai tarpeita, jotka vaikuttavat työvuorosunnitteluun?

On

Ei

Ovatko nykyiset käytännöt työvuorosunnittelussa toimivat? *

Ovat

Eivät

Pakollinen

Jos eivät mielestäsi toimi, mikä ei toimi ja miten sitä pitäisi muuttaa

Oma vastauksesi

Kuinka monta työvuoroihin vaikuttavaa toivetta/tarvetta sinulla olisi kuuden viikon listajaksolle?

Oma vastauksesi

Tarvitsetko sinä mielestäsi jotakin osaamista lisää, että asukkaat saavat tarvitsemansa palvelut haluamallaan tavalla? Jos, niin mitä? *

Oma vastauksesi

Kuva vastausosiosta muodossa: tiivistelmä.

Liite 2. Henkilökeskeisen toimintatavan tarkastelua asiakastyössä

HENKILÖKESKEISEN TOIMINTATAVAN TARKASTELUA ASIAKASTYÖSSÄ

OSAT A&B

Sisällys

Sisällys.....	63
Johdanto	64
A. KOOSTE HENKILÖKESKEISEN TOIMINTATAVAN TARKASTELUUN ASIAKASTYÖSSÄ, OSA A	65
A.1 Henkilökeskeinen prosessi	66
A.2 Käsitteiden määrittelyjä	67
A.3 Vammaissopimuksen artikloja ja kuinka niiden tulisi näkyä toiminnassa	70
A.4 Lähteet:.....	78
B. KOOSTE HENKILÖKESKEISEN TOIMINTATAVAN TARKASTELUUN ASIAKASTYÖSSÄ, KUVATUETTU	80
B.1 Henkilökeskeinen toimintatapa – Sinun avuksesi	81
B.2 Vammaissopimuksen kohdista eli artikloista ja siitä mitä ne tarkoittavat sinun elämässäsi	82
B.3 Vammaissopimuksessa olevien sanojen merkityksiä	90
B.4 Muiden sanojen merkityksiä	90
B.5 Lähteet:.....	93

Johdanto

Aspassa henkilökeskeisyys on valittu, pysyvä toimintatapa, johon henkilöstö on koulutettu ja jota kaikkien tulee noudattaa. Henkilökeskeisen toimintatavan perusta on YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (jäljempänä vammaissopimus). Suomi on ratifioinut tämän sopimuksen 10.6.2016 ja siinä muistutetaan, että sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisen toteutumisen kaikille vammaisille henkilöille sekä edistämään sitä ilman minkäänlaista syrjintää.

Vammaissopimus on oikeudellisesti sitova ja se on osa Suomen lainsäädäntöä, joten lakien ja toimintaohjeiden, sekä toiminnan tulee olla tämän sopimuksen mukaisia. Sopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Tämä kooste pohjautuu vammaissopimukseen ja Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa- eli VIA -projektissa tuotettuun ihmisoikeuskäsikirjaan. Lisäksi apuna on käytetty; Näin toteutat Henkilökeskeistä toimintatapaa -opasta, jota kooste myös täydentää. VIA -projektissa on ihmisoikeuksia tarkasteltu asumisyksiköissä, mutta sen standardeista ja kriteereistä suuri osa sopii mihin tahansa vammaispalveluja tuottavaan toimintaan ja toimintayksikköön.

Työhön on koottu henkilökeskeisen toimintatavan prosessi, koosteessa esiintyvien sanojen määrittelyjä, Vammaissopimuksen säädöksiä, sekä VIA-ihmisoikeuskriteeristöä poimittuja standardeja ja kriteereitä, jotka kuvaavat, miten Vammaissopimuksen säädöksen mukainen asia tulee olla ja millaisia asioita tai tekoja sen toteutuminen edellyttää. Nämä on pyritty kokoamaan helposti lähestyttävään muotoon, käyttöön otettavaksi apuvälineeksi ja työkaluksi.

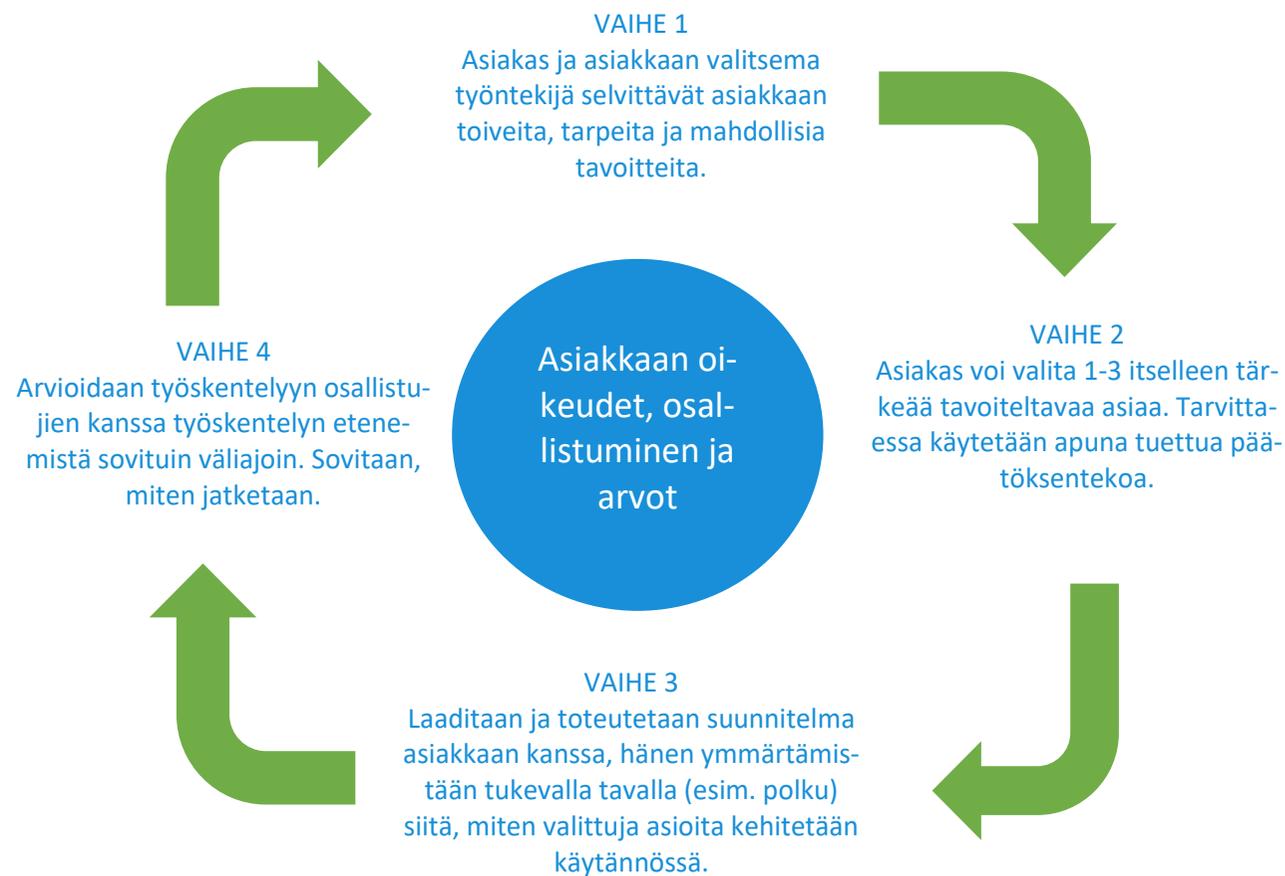
Koosteen on tehnyt vuonna 2019 osana opinnäytetyötä yhteisöpedagogi, työyhteisön kehittäjä -opiskelija Marja Palkki. Koostetta voi hyödyntää tarkasteltaessa, ovatko toiminnassa ja toimintayksiköissä menettelyt ja käytännöt henkilökeskeisen toimintatavan mukaisia.

Se soveltuu myös henkilökunnan työhön opastamiseen, asiakkaiden oikeuksien toteutumisen tarkasteluun ja asiakkaiden tietoisuuden kasvattamiseen omista oikeuksistaan. Tästä syystä kooste onkin jaettu kahteen osaan, jotka täydentävät toisiaan. Osa A on yleiskielinen ja tehty etupäässä henkilöstöä ajatellen, osassa B asioita kuvataan asiakasnäkökulmasta. Se voi toimia myös itsenäisenä osana ja on Aspassa suunnattu ensisijaisesti kehitysvammaisille ja aivovammaisille henkilöille.

KOOSTE HENKILÖKESKEISEN TOIMINTATAVAN TARKASTELUUN ASIAKASTYÖSSÄ, OSA A

Henkilökeskeinen prosessi

Henkilökeskeisen toimintatavan prosessilla selvitetään, yksilökeskeisen suunnittelun välineitä apuna käyttäen, mitä asiakas toivoo, mikä on hänelle tärkeää ja miten hän haluaa itseään autettavan.

Käsitteiden määrittelyjä

Vammaissopimuksen 2:ssa artiklassa kerrotaan, että sopimuksessa ja siten tässä koosteessa:

- ❖ **Viestintä** tarkoittaa kieliä, tekstin näyttämistä, pistekirjoitusta, taktiilikommunikaatiota, isokirjaintekstiä, saavutettavaa multimediaa sekä kirjallisia, kuuloon perustuvia, selkokieliä, ihmisääneen perustuvia sekä puhetta tukevia ja korvaavia viestintätapoja, -keinoja ja -muotoja, saavutettavaa tietojen ja viestintäteknologiaa sekä kieltä (puhuttu, viittomakieli ja muut ei-puhutun kielen muodot).
- ❖ **Syrjintä** tarkoittaa erottelua, syrjäyttämistä tai rajoittamista, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on heikentää tai mitätöidä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tunnustamista, nauttimista tai käyttämistä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Syrjintää on myös kohtuullisen mukauttamisen epääminen.
- ❖ **Kohtuullinen mukauttaminen** tarkoittaa tarvittaessa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Asiakkaalla ja asukkaalla tarkoitetaan sosiaalipalveluja käyttävää henkilöä.

Elinikäisellä oppimisella tarkoitetaan kaikkea elämän aikana tapahtuvaa oppimista, jonka tarkoituksena on kehittää yksilön tietoja, taitoja ja kykyjä henkilökohtaisessa, yhteiskunnallisessa tai sosiaalisessa elämässä ja/tai työelämässä.

Esteettömyydellä tarkoitetaan usein fyysistä ympäristöä; rakennuksia, alueita ja julkisia liikennevälineitä. Se merkitsee myös palvelujen saavutettavuutta, välineiden käytettävyyttä, tiedon ymmärrettävyyttä ja mahdollisuutta osallistua itseä koskevaan päätöksentekoon. Se kertoo ajattelutavasta, oikeista asenteista ja erilaisuuden huomioon ottamisesta.

Itsemääräämisoikeus tarkoittaa oikeutta määrätä itseensä liittyvissä asioissa, eikä sitä voi menettää myöskään vammaisuuden, vanhuuden tai muistisairauden myötä. Oman tahdon ilmaiseminen, päätösten teko ja näissä tukeminen on osa itsemääräämisoikeuden toteutumista. Jotta henkilö voi tehdä päätöksiä, täytyy hänen saada tietoa päätettävästä asiasta.

Monipuolinen **kommunikaatioympäristö** on rakennettu esimerkiksi kuvien tukemaan käyttäjiensä tarpeita, auttaen asioiden ymmärtämisessä ja kertomisessa. Erylistarpeet huomioivassa kommunikaatioympäristössä annetaan laaja kommunikaation tuki ja huolehditaan apuvälineiden toimivuudesta ja saatavuudesta. Hyvässä kommunikaatioympäristössä arvostetaan kaikkien kommunikaatiota ja huolehditaan, että kaikki voivat kommunikoida ja tulevat ymmärretyksi.

Kommunikointi on viestintää ja tiedonvälitystä eri keinoin. Kommunikointia voidaan helpottaa erilaisilla apuvälineillä, joita voidaan tarvita myös muistin tueksi, tiedon hankkimisessa ja toimimisessa itsenäisesti.

Kulttuuri on yksilön tai yhteisön ajattelu- ja toimintatapojen kehittyneisyys ja vakiintuneet toimintatavat. Kulttuuri voidaan siis ymmärtää elämäntapana, johon kuuluu esimerkiksi taide, kirjallisuus, perinteet ja vakaumukset.

Kuvatuetu on kirjoittamalla tuotettua tietoa, jossa tekstin tukena käytetään kuvia kertomaan tekstin sisällöstä ja helpottamaan sen ymmärtämistä ja muistamista.

Oikeustoimikelpoisuus on jokaisella 18 vuotta täyttäneellä, jonka oikeustoimikelpoisuutta ei ole rajoitettu tuomioistuimen päätöksellä. Oikeustoimikelpoisuus kuuluu henkilön itsemääräämisoikeuteen.

Oikeustoimikelpoinen henkilö voi tehdä itseään ja omaisuuttaan koskevia päätöksiä. Hänellä on oikeus tehdä oikeustoimia, eli hän voi esimerkiksi tehdä kauppoja, lahjoittaa omaisuuttaan tai tehdä velkaa.

Osallistaminen on prosessi, jossa yksilöitä tai yhteisöjä tuetaan, kannustetaan tai kehoitetaan osallistumaan toimintaan tai päätöksentekoon.

Osallisuus on liittymistä, suhteissa olemista, kuulumista, yhteisyyttä, yhteensopivuutta ja mukaan ottamista (inclusion). Se on osallistumista ja siihen liittyen vaikuttamista ja demokratiaa.

Rajoitustoimenpiteellä tarkoitetaan rajoitustoimenpiteen kohteeksi joutuneen henkilön perusoikeuden rajoittamista tai siihen puuttumista niin, että hän ei voi käyttää perusoikeuttaan täysimääräisesti. Sen rajoittaminen merkitsee käytännössä sitä, että henkilöä estetään tekemästä jotakin (häntä esimerkiksi estetään liikkumasta vapaasti) tai hänet pakotetaan tekemään jotakin vastoin hänen tahtoaan tai hänen tahdostaan riippumatta.

Rajoitustoimenpiteitä saa käyttää **vain tehostetussa palveluasumisessa tai laitospalveluissa, erityishuollossa olevaan henkilöön** silloin:

- Kun hän ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;
  - Rajoittaminen on välttämätöntä erityishuollossa olevan henkilön tai jonkun toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi tai merkittävän omaisuusvahingon torjumiseksi ja
  - muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.
- Jos sekä yleiset että erityiset edellytykset rajoitustoimenpiteiden käytölle täyttyvät, voidaan työ- ja päivätoiminnassa tarvittaessa käyttää eräitä erikseen määriteltyjä rajoitustoimenpiteitä.

Ratkaisukeskeisyys pyrkii ratkaisuihin. Tulevaisuuteen suuntautuminen, toiveikkouden ja voimavarojen etsiminen ja tukeminen kuuluvat olennaisesti tähän ajattelutapaan. Ratkaisukeskeisyydessä etsitään ja hyödynnetään henkilön kykyjä ja taitoja pulman ratkaisemisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Erityisesti huomioidaan onnistumisia ja tavoitteiden osittaisiakin saavutuksia.

Ratkaisukeskeiset menetelmät ovat usein luovia, erilaisten tapojen ja sellaisten välineiden käyttöä, jotka helpottavat ja edistävät ymmärtämistä, osallisuutta ja tavoitteisiin pääsyä. Esimerkiksi yksilökeskeisen suunnittelun välineet ovat ratkaisukeskeisiä.

Saavutettavuudella tarkoitetaan "aineetonta" ympäristöä, kuten tietoa, verkkosivuja, palveluja ja asenteita. Hyvä saavutettavuus on sitä, kun esimerkiksi palvelua käyttäessään ei edes huomaa käyttävänsä sitä.

Selkeä kieli on yleiskieltä, joka on kielenhuollon suositusten mukaista eikä sisällä erikoiskielen sanastoa.

Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi.

Tasa-arvolla tarkoitetaan ihmisten samanarvoisuutta eli yhdenvertaista arvoa ja asemaa niin yksilönä kuin yhteiskunnan jäsenenä.

Taustatukihenkilö mahdollistaa esim. asukaskokouksien pitämisen. Siinä hän voi toimia vaikkapa puheenjohtajan tukena. Taustatukihenkilön tehtävänä on mm. kannustaa ja auttaa asiakasta huomaamattomasti, vain sen verran, kuin on tarpeen. Hän ei kerro omia mielipiteitään ja hänellä on vaihtolovelvollisuus. Taustatukihenkilö pysyttelee tuettavan henkilön läheisyydessä, hieman takaviistossa.

Tuettu päätöksenteko on toisen ihmisen antamaa tukea, jonka tavoitteena on auttaa henkilöä tekemään itse valintoja. Tarkoituksena on selvittää henkilölle valintaan liittyviä asioita, erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja ja niiden seurauksia, että hän voi itse päättää asiasta. Tuettu päätöksenteko ei tarkoita Suomessa toisen henkilön puolesta päättämistä. Jokainen, myös kaikkein vaikeimmin kehitysvammaisen ihminen pystyy tekemään valintoja ja päätöksiä, mikäli hän saa siihen riittävästi tukea ympäristöltään.

Vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä (AAC I. Alternative and Augmentative Communication) ovat viittomat, ilmeet, eleet ja symbolit (kuvat ja esineet). Puhetta korvaavassa kommunikaatiossa tarvitaan usein myös apuvälineitä, joita ovat esim. kommunikointikansio tai -taulu, puhelaite tai kommunikointiohjelma.

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksesta, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä.

Yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa kerätään ja tehdään näkyväksi tietoa henkilön omista ajatuksista ja toiveista, hänen ymmärtämällään tavalla, ratkaisukeskeisten menetelmien ja välineiden avulla.

Vammaissopimuksen artikloja ja kuinka niiden tulisi näkyä toiminnassa

Alla olevissa taulukoissa yllimpänä on YK:n vammaissopimuksesta säädöksen osia, artikloita. Artiklojen alla, vasemmalla puolella on Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa - projektissa luotuja standardeja ja kriteereitä, jotka kuvaavat, miten ihmisoikeusartiklanmukaisen asian tulee olla ja millaisia asioita toteutumisen käytännössä edellyttää. Taulukon oikealla puolella täsmennetään standardeja ja kriteereitä hyödyntäen, mitä se tarkoittaa Aspassa.

Vammaissopimus 3. artikla, Yleiset periaatteet	
Henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden, mukaan lukien vapaus tehdä omat valintansa ja riippumattomuuden kunnioittaminen.	
VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
<p>Itsemääräämisoikeus koskee kaikkia ihmisiä ja ulottuu myös jokapäiväisiin toimiin. Asiakkailla on oltava todellinen mahdollisuus päättää itseään koskevista asioista ja tehdä omat valintansa. Asiakasta on aina kuultava kaikissa häntä koskevista asioissa. Näin on tehtävä riippumatta siitä, mitä kommunikaatiokeinoja asiakas käyttää tai miten hankalaa kuuleminen saattaa henkilökunnan mielestä olla.</p> <p>Asiakkaat päättävät itse elintavoistaan, peseytymisestään ja vapaa-ajastaan, esim. jokainen voi päättää mitä ja milloin syö, kenen seurassa ja kuinka paljon tai laitaako ruokaa omassa kodissa saaden siihen riittävästi apua. Kustannukset tai taroituksenmukaisuuskysymykset eivät voi ohittaa asiakkaiden oikeutta itsemääräämiseen.</p> <p>Asiakkailla on käytettävissään riittävät apuvälineet ja kommunikaatiokeinot ja niitä käytetään hänen kanssaan.</p> <p>Toimintayksikön henkilöstömitoitus, työvuorosuunnittelu ja toiminta rakentuu niin, että asiakkaat voivat todellisuudessa käyttää itsemääräämisoikeuttaan ja elää haluamallaan tavalla.</p> <p>Toimintayksikön toiminnan on oltava riittävän läpinäkyvää. Asiakas saa riittävästi tietoa, tukea ja apua, jotta hän voi osallistua toimintayksikön päätöksentekoon ja säännöistä päättämiseen. Päätöksenteossa on huomioitava myös ne jotka tarvitsevat vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä.</p>	<p>Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.</p> <p>Asiakkaiden kanssa on Henkilökeskeisen toimintatavan prosessilla selvitetty jokaisen yksilöllisiä valintoja, sekä sovittu niihin tarvittavasta avusta. Työskentely on toteutettu asiakkaan ymmärtämistä ja muistamista tukevalla tavalla, esim. yksilökeskeisen suunnittelun välineitä apuna käyttäen. Asiat on kirjattu ylös asiakkaan ymmärtämällä tavalla. Asiakkaat saavat tarvitsemansa avun haluamallaan tavalla, riippumatta siitä kuka on työvuorossa.</p> <p>Toimintayksikköjen työvuorojen pituudet, sekä alkamis- ja päättymisajat vaihtelevat asiakkaiden tarpeiden mukaan.</p> <p>Halutessaan asiakkaat osallistuvat toimintayksikköä koskeviin päätöksiin, esimerkiksi asiakaskokousten muodossa. Työntekijöiden osallistuessa kokouksiin, he toimivat taustatukihenkilöinä tai on muulla tavoin huolehdittu asiakkaiden saamasta riittävästä tuesta.</p> <p>Asiakkaiden valitsevat edustajat ovat jäseninä niissä työryhmissä, joissa asiakkaiden palveluja ja niihin vaikuttavia asioita käsitellään.</p> <p>Käsiteltävät asiat on esitetty hyvissä ajoin, asiakkaille ymmärrettävässä muodossa. Kokouksissa ja työryhmissä käytetään osallistavia ja/tai tuetun päätöksenteon välineitä ja menetelmiä, sekä tarvittaessa selkeää- tai selkokieltä, kuvatuettuja materiaaleja ja kuvakommunikaatiota.</p>

5. artikla, Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä ja ovat oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan ja yhdenvertaisiin lakiin perustuviin etuihin.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
Asiakkaiden on saatava halutessaan noudattaa yleisesti terveelliseksi tai epäterveelliseksi katsottuja elintapoja. Toisen puolesta päättäminen, vaikka kuinka hyvässä tarkoituksessa, on aina oikeuksiin puuttumista. Asiakkaan on saatava tietoa päätettävistä asioista ja tukea, jos hän haluaa muuttaa elintapojaan. Tiedon antaminen elintapojen vaikutuksista tarvittaessa vahvistaa asukkaan itsemääräämisoikeutta, ei heikennä sitä.	Asiakkaat tekevät yksilöllisiä valintoja ja voivat noudattaa niitä päivärytmisään, elämässään ja kiinnostuksen kohteissaan. He saavat niihin tarvitsemansa avun haluamallaan tavalla, riippumatta siitä kuka on työvuorossa.

9. artikla, Esteettömyys ja saavutettavuus: Varmistetaan yhdenvertainen pääsy fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, mm. tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin. Näitä toimia, joihin sisältyy saavutettavuuden esteiden tunnistaminen ja poistaminen, sovelletaan mm: kuljetukseen, sisä- ja ulkotiloihin, tiedottamiseen, viestintään ja muihin palveluihin. Varmistetaan, että tahot, jotka tarjoavat yleisölle tiloja ja palveluja, ottavat huomioon kaikki esteettömyyden ja saavutettavuuden osatekijät vammaisten henkilöiden kannalta; annetaan sidosryhmille koulutusta vammaisten henkilöiden kohtaamista esteettömyys- ja saavutettavuuskysymyksistä; tuotetaan tilojen opastetekstit pistekirjoituksella sekä helposti luettavassa ja ymmärrettävässä muodossa; järjestetään avustajia ja muuta apua, mukaan lukien oppaat, lukijat ja koulutetut viittomakielen tulkit; edistetään muita avustamisen ja tukemisen muotoja tarkoituksena varmistaa tiedon saavutettavuus; edistetään uusien tieto- ja viestintäteknologioiden ja -järjestelmien, myös internetin, saavutettavuutta.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
<p>Toimintayksiköiden, niiden tilojen ja laitteiden tulee olla esteettömiä. Asiakkaiden on päästävää liikkumaan halutessaan asumisyksiköstä ulos ja takaisin sisään.</p> <p>Tieto on saavutettavassa muodossa.</p> <p>Asiakkailla pitää olla käytössään esteettömät viestintävälineet ja muut välttämättömät apuvälineet.</p>	<p>Kaikki pääsevät kulkemaan asumisyksikössä, eli kotonaan vapaasti ja esteettömästi. Tarvittaessa asuntoon tehdään muutostöitä. Asiakkaat voivat liikkua kodin ulkopuolella ilman rajoitteita. Heillä on kodin avaimet tai muuten esteetön kulku ulko-ovista ulos ja sisään.</p> <p>Toimintayksikkö on monipuolinen kommunikaatioympäristö, jossa tietoa on saatavilla ja sitä annetaan aktiivisesti, saavutettavassa muodossa, jokaisen asiakkaan tarvitsemalla tavalla. Opasteet (tarv. pistekirjoituksella), palveluista kertovat esitteet, tiedotteet sekä asiakkaiden kanssa käytettävät materiaalit ovat selkeä- tai selkokielisiä, tarvittaessa kuvatuettuja. Asiakkailla on tarvittaessa käytössään puhe- ja /tai viittomakielen tulkit.</p> <p>Toimintayksikön yhteiskäytössä olevat esim. tietokoneet ovat kaikille saavutettavia ja niissä on riittävät apuvälineet. Henkilökunta käyttää asiakkaiden tarpeiden mukaisia, yksilöllisiä kommunikaatiotapoja ja välineitä.</p> <p>Henkilöstö on saanut koulutusta esteettömyydestä ja saavutettavuudesta ja organisaation kotisivut ovat mahdollisimman esteettömät ja saavutettavat.</p>

12. artikla, Yhdenvertaisuus lain edessä

Oikeus tulla tunnustetuiksi henkilöiksi lain edessä kaikkialla ja olla oikeudellisesti kelpoisia yhdenvertaisesti muiden kanssa kaikilla elämänaloilla. Toteutetaan asianmukaiset toimet järjestääkseen vammaisten henkilöiden saataville tuen, jota he mahdollisesti tarvitsevat oikeudellista kelpoisuuttaan käyttäessään.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä

Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.

Toimintayksikkö ei voi omilla toimillaan rajoittaa asiakkaiden oikeus-toimikelpoisuutta. Esimerkiksi asiakkaan oikeutta hoitaa raha-asioita voidaan rajoittaa vain edunvalvojan määräyksellä tai hänellä voi olla rinnakkainen päätösvalta edunvalvojan kanssa.

Asiakkailla on itsellään omat rahansa, eikä heidän tarvitse tehdä selvityksiä niiden käytöstä. Asiakkaita tarvittaessa neuvotaan ja tuetaan rahankäyttöön liittyvissä asioissa, mutta asiakkailla on aina päätösvaltaa rahojensa käyttämisessä.

Kirjaukset tehdään tarkoituksenmukaisesti ja asiallisesti, ja ne pysyvät luottamuksellisina. Asiakkaiden tulee halutessaan saada kirjaukset nähtäväkseen ymmärrettävässä muodossa. Tästä oikeudesta pitää kertoa asiakkaille. Vain palvelun toteuttamisen kannalta välttämättömiä tietoja saa rekisteröidä.

Kirjaukset ovat oikea-aikaisia ja asianmukaisia ja asiakkaat tietävät, miten saavat kirjaukset nähtäväkseen.

Asiakkailla on käytettävissään riittävät apuvälineet, kommunikaatiokeinot, apu ja ohjaus, jotta he voivat tehdä itseään ja omaisuuttaan koskevia toimia, kuten esimerkiksi asioida, tai tutustua heitä koskeviin kirjauksiin.

14. artikla, Henkilön vapaus ja turvallisuus

Vammaiset henkilöt yhdenvertaisesti muiden kanssa nauttivat oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen ja eivät joudu laittoman tai mielivaltaisen vapaudenriiston kohteeksi, mahdollinen vapaudenriisto tapahtuu lain mukaisesti, eikä vammaisuuden olemassaolo missään tapauksessa oikeuta vapaudenriistoon.

15. artikla, Vapaus kidutuksesta tai julmasta, epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta

Ketään ei saa kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.

16. artikla, Vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä

17. artikla, Henkilön koskemattomuuden suojelu: Oikeus ruumiillisen ja henkisen koskemattomuutensa kunnioittamiseen yhdenvertaisesti muiden kanssa.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä

Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.

Asiakkaita kohtaan käytäydytään kunnioittavasti, ei väheksyvästi tai välinpitämättömästi. Asiakkaisiin ei kohdisteta henkistä tai fyysistä pahoinpitelyä tai hyväksikäyttöä eikä pakkoja tai rangaistuksia.

Avustaminen on asiakkaiden toiveita ja tarpeita vastaavaa, asiallista, henkistä ja fyysistä koskemattomuutta kunnioittavaa. He saavat tarvitsemansa avun haluamallaan tavalla, riippumatta siitä, kuka on työvuorossa. Asiakkaiden kanssa on sovittu, miten ja kenen puoleen kääntyä ongelmatilanteissa, sekä heillä on käytettävissään siitä tieto.

Asiakkaat voivat luottaa siihen, että heidän yksityisiä asioitaan käsitellään luottamuksellisesti.

Asiakkaiden tietoja ei ole näkyvillä, eikä heidän asioistaan puhuta yleisesti, muulloinkin harkitaan, mitkä asiat ovat raportoitavia, mitkä eivät.

Asiakkaiden on saatava riittävästi tukea ja apua, jotta he tuntevat olonsa turvalliseksi, kipuihin tai muihin ongelmiin suhtaudutaan vakavasti.

Rajoitustoimenpiteitä ei käytetä, kuin yleisten ja erityisten edellytysten täytyessä ja rajoitustoimenpiteistä on selkeät ohjeet. Jos asiakkaan henki ja terveys vaarantuvat hänen liikkumisestaan yksin, hänellä on käytettävissään apua, jonka turvin hän pystyy halutessaan poistumaan yksiköstä ja tulemaan sinne takaisin. Henkilökunta on saanut koulutusta itsemääräämisestä ja rajoittamistoimenpiteistä.

Henkilöstöresurssien vähäisyydellä ei voi perustella sitä, että asiakkaita kohdellaan epäinhimillisesti tai että heidän vapauttaan rajoitetaan.

18. artikla, Liikkumisen ja kansalaisuuden vapaus

Oikeus liikkumisvapauteen, asuinpaikan valinnan vapauteen ja kansalaisuuteen.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä

Asiakkailla on todellinen mahdollisuus valita itse asuinpaikkansa.

Toimintayksikön pitää olla esteetön, ja asiakkailla on oltava mahdollisuus liikkua paikasta toiseen myös asumisyksikön ulkopuolella.

Asukkaalla on oikeus lähteä asumisyksiköstä ulos ja tulla sinne sisään vapaasti ja hänellä pitää olla avaimet kotiinsa.

Henkilökunnan määrä tulee mitoittaa ja kohdentaa niin, että asiakas saa apua liikkumiseensa sekä toimintayksikössä että sen ulkopuolella.

Asiakkailla pitää olla riittävät apuvälineet liikkumisen helpottamiseksi.

Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.

Asiakkaat liikkuvat kodissa ja kodin ulkopuolella ilman rajoitteita ja heillä on kodin avaimet tai muuten esteetön kulku ulko-ovista ulos ja sisään. Henkilökuntaa on riittävästi, ja resurssit on kohdennettu siten, että asiakkaat voivat liikkua haluamallaan tavalla.

19. artikla, Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

Vammaisilla henkilöillä yhdenvertainen oikeus elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Helpottaakseen heidän täysimääräistä osallisuuttaan ja osallistumistaan yhteisöön, varmistetaan, että heillä on mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä. Saatavissa on valikoima kotiin annettavia palveluja sekä asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja, mukaan lukien henkilökohtainen apu.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä

Asiakkaat päättävät itse, missä ja miten asuvat.

Asumisyksikön- ja palvelutoiminnan on oltava riittävän läpinäkyvää. Asukkaiden tulee saada riittävästi tietoa, tukea ja apua, jotta he voivat osallistua asumisyksikön päätöksentekoon ja säännöistä päättämiseen. Päätöksenteossa on huomioitava myös ne jotka tarvitsevat vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä.

Toimintayksikön sijainti lähellä palveluja lisää mahdollisuuksia osallisuuteen. Asiakkaille pitää kertoa, että he voivat hakea kuljetuspalveluja ja henkilökohtaista apua. Jos asiakas ei pysty hakemaan näitä palveluja itsenäisesti, hänelle on haettava niitä hänen tarpeensa mukaan.

Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.

Jokaisen asiakkaan kanssa on sovittu hänen ymmärtämällään tavalla yksilöllisistä valinnoista ja niihin tarvittavasta avusta. Muutostoiveet on kirjattu, esimerkiksi polku -työkaluun ja asiakasta autetaan muutoksessa.

Asiakkaat osallistuvat asumisyksikköä ja palveluansa koskeviin päätöksiin. Asiat on esitetty ymmärrettävässä muodossa ja tarvittaessa käytetään selkeää- tai selkokieltä, kuvatuettuja materiaaleja, kuvakommunikaatiota, osallistavia ja/tai tuetun päätöksenteon menetelmiä.

Asiakkailla on käytössään kuljetuspalvelut ja/tai henkilökohtaista apua tai heille on kerrottu, että he voivat hakea niitä. Jos asiakas ei pysty hakemaan näitä palveluja itsenäisesti, häntä on autettava niiden hakemisessa. Asiakkailla on päätökset haetuista palveluista.

Asiakkaiden saatavilla on ja heille annetaan aktiivisesti tietoa erilaisista ympäristön ja yhteiskunnan palveluista, tapahtumista ja osallistumismahdollisuuksista, heidän ymmärtämällään tavalla sekä varmistetaan apu osallistumisen mahdollistamiseksi.

20. artikla, Henkilökohtainen liikkuminen

Helpotetaan vammaisten henkilöiden henkilökohtaista liikkumista, sillä tavalla kuin ja silloin kun he haluavat. Helpotetaan laadukkaiden liikkumisen apuvälineiden, laitteiden, apuvälineteknologian sekä erilaisten avustajien ja välittäjien saatavuutta.

Annetaan vammaisille henkilöille ja heidän parissaan työskentelevälle asiantuntijahenkilöstölle liikkumistaitoihin liittyvää koulutusta.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
Henkilökunnan määrä tulee mitoittaa ja kohdentaa niin, että asiakkaat saavat apua liikkumiseensa sekä asumisyksikössä että sen ulkopuolella.	Asiakkaat liikkuvat, myös kodin ulkopuolella, silloin kun haluavat.
Asiakkailla pitää olla riittävät apuvälineet ja avustajapalvelut liikkumisen helpottamiseksi.	Asiakkailla on käytössä tarvitsemansa avustajapalvelut ja apuvälineet.
Asumisyksikön sijainti taajamassa ja lähellä palveluja lisää mahdollisuutta liikkumisvapauden käyttämiseen.	Henkilökunta on saanut koulutusta liikkumistaidoista.

21. Artikla, Sanan- ja mielipiteenvapaus ja tiedonsaanti: Varmistetaan, että vammaiset henkilöt voivat käyttää oikeutta sanan- ja mielipiteenvapauteen, käyttäen valitsemiaan tämän yleissopimuksen 2 artiklassa määriteltyjä viestintämuotoja. Annetaan suurelle yleisölle tarkoitettua tietoa vammaisille henkilöille oikea-aikaisesti saavutettavassa muodossa ja sellaista saavutettavaa teknologiaa käyttäen, jotka soveltuvat eri tavoin vammaisille henkilöille. Hyväksytään että vammaiset henkilöt käyttävät vuorovaikutuksessaan viittomakieliä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää sekä kaikkia muita valitsemiaan saavutettavia viestintäkeinoja, -tapoja ja -muotoja, sekä helpotetaan näiden käyttöä. Kehotetaan yksityisiä tahoja antamaan tietoa ja palveluja vammaisille henkilöille saavutettavassa ja käyttökelpoisessa muodossa. Kannustetaan viestimiä tekemään palvelunsa vammaisille henkilöille saavutettaviksi ja tunnustetaan viittomakielen käyttö ja edistetään sitä.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
Asiakkailla on oikeus sanan- ja mielipiteenvapauteen ja tiedonsaantiin, myös internetin välityksellä, saavutettavassa muodossa, sekä tarvitsemaansa tukeen tai apuun kommunikoinnissa.	Asiakkailla on saatavilla tietoa siitä, miten he voivat toteuttaa sanan- ja mielipiteenvapauttaan sekä he saavat tukea ja apua niiden toteuttamiseen. Asiakkailla on käytössään tarvitsemansa kommunikoinnin apuvälineet ja työntekijät käyttävät niitä ja asiakkaiden äidinkieltä (suomi, ruotsi) heidän kanssaan. Asiakkailla on käytössään tarvitsemansa tulkki- ja avustamispalvelut tai apu niiden hakemiseen.
Asiakkaat voivat käyttää äidinkieltään kaikissa kommunikointitilanteissa. He saavat tarvitsemansa tulkki- ja avustamispalvelut kommunikointia ja asioiden hoitamista varten.	Toimintayksikkö on monipuolinen kommunikaatioympäristö, jossa tietoa on saatavilla saavutettavassa muodossa, huomioiden erilaisten asiakkaiden tarpeet. Toimintayksikön yhteiskäytössä olevat tietokoneet ovat kaikille saavutettavia ja niissä on riittävät apuvälineet.
Yksikössä on käytössä erilaisia kommunikaation apuvälineitä ja osaamista niiden ja erilaisten kommunikaatiotapojen käyttöön.	Organisaation esitteet, tiedotteet, lomakkeet sekä asiakkaiden kanssa käytettävät materiaalit ovat selkeä- tai selkokielisiä, tarvittaessa kuvatuettuja. Organisaation kotisivut ovat mahdollisimman saavutettavassa muodossa.

22. artikla, Yksityisyyden kunnioittaminen

Vammaisen henkilön yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon tai muunlaiseen viestintään ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä hänen kunniaansa ja mainettaan saa laittomasti loukata.

23. artikla, Kodin ja perheen kunnioittaminen

Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet, joilla poistetaan vammaisiin henkilöihin kohdistuva syrjintä kaikissa avioliittoon, perheeseen, vanhemmuuteen ja henkilökohtaisiin suhteisiin liittyvissä asioissa yhdenvertaisesti muiden kanssa.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
<p>Asiakkaat voivat olla vapaassa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja käyttää vapaasti kommunikaatiovälineitä.</p> <p>Asiakkaan tapaamisia muiden ihmisten kanssa voidaan rajoittaa vain, jos hän asettaa itsensä tai jonkun toisen henkilön vakavaan terveyden tai hengen vaaraan. Tällaisissa tilanteissa pitää ensisijaisesti ottaa yhteyttä poliisiin tai soittaa ambulanssi. Toimintayksikön ei pidä missään tapauksessa ottaa sosiaaliviranomaisen, poliisin, maistraatin tai tuomioistuimen oikeuksia.</p> <p>Asiakkaat voivat luottaa siihen, että heidän yksityiset asiansa pysyvät luottamuksellisina.</p> <p>Asiakkaiden yksityisyyttä, sukupuolisuutta ja seksuaalisuutta kunnioitetaan.</p> <p>Asiakkailla on oltava mahdollisuus luottamukselliseen viestintään.</p>	<p>Asukkaat ovat tekemisissä kenen kanssa haluavat ilman aika- tai muita rajoituksia ja voivat kutsua koteihinsa vieraaksi keitä haluavat.</p> <p>Asukkaiden koteihin mennään vain sovitus- tai kutsuttaessa.</p> <p>Asukkaat käyttävät puhelintaan ja tietokonettaan vapaasti.</p> <p>Henkilökunta ja toiset asiakkaat kunnioittavat asiakkaiden oikeutta yksityisyyteen, heidän asioistaan ei puhuta yleisesti. Vain palvelun toteuttamisen kannalta välttämättömiä tietoja kirjataan.</p> <p>Asukkailla on omat postilaatit ja he saavat tarvittaessa apua postien käsittelyyn ja ymmärtämiseen.</p> <p>Asiakkaat voivat ilmaista seksuaalisuuttaan.</p>

24. artikla, Koulutus: Varmistetaan osallistava koulutusjärjestelmä kaikilla tasoilla sekä mahdollisuus elinikäiseen oppimiseen jonka tarkoituksena on mahdollistaa vammaisille henkilöille persoonallisuutensa, lahjakkuutensa ja luovuutensa sekä henkisten ja ruumiillisten kykyjensä kehittämisen mahdollisimman pitkälle ja mahdollistaa vammaisten henkilöiden tehokas osallistuminen vapaaseen yhteiskuntaan. Toteutetaan tehokkaat yksilöidyt tukitoimet ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppilisen ja sosiaalisen kehityksen enimmäistämisen täysimääräisen osallisuuden tavoitteen mukaisesti.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
<p>Tuetaan asiakkaiden elinikäistä oppimista ja mahdollistetaan persoonallisuuden, lahjakkuuden, luovuuden sekä henkisten ja ruumiillisten kykyjen kehittäminen.</p>	<p>Asiakkaalle annetaan aktiivisesti ajankohtaista tietoa saavutettavassa muodossa.</p> <p>Asiakkaalle annetaan mahdollisuus ja heitä kannustetaan kokeilemaan asioita. Toteutettavia asioita mukautetaan ja asiakkaan kanssa etsitään hänelle sopivia tuen ja avun muotoja, asioissa ja tilanteissa selviämisen tueksi. Työskentelyssä käytetään ratkaisukeskeisiä, oppimista ja tavoitteiden saavuttamista tukevia välineitä. Löydetty tukimuodot on kirjattu, että asiakas saa saman tuen, riippumatta siitä kuka on työvuorossa.</p>

25. artikla, Terveys

Sopimuspuolet tunnustavat, että vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella.

26. artikla, Kuntoutus

Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet muun muassa vertaistuen avulla, jotta vammaiset henkilöt voisivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset, sosiaaliset ja ammatilliset kyvyt sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämänalueilla.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
Asiakkaat saavat tarvitsemansa terveys- ja kuntoutuspalvelut.	Asiakkaat käyttävät terveyspalveluita ja tietävät miten niihin pääsee. Asiakkailla on käytössään tarvitsemansa kuntoutuspalvelut tai / ja he saavat apua niiden hakemiseen, käyttämiseen ja toteuttamiseen.

27. artikla, Työ ja työllistyminen

Oikeus mahdollisuuteen ansaita elantonsa vapaasti, valitsemallaan, tai työmarkkinoilla hyväksytyllä työllä, sekä työympäristö, joka on avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa.

28. artikla, Riittävä elintaso ja sosiaaliturva

Oikeus riittävään omaan ja perheidensä elintasoon, kuten riittävään ravintoon, vaatetukseen ja asumiseen, sekä elinolojen jatkuvaan paranemiseen. Varmistetaan asianmukaisten ja kohtuullisen hintaisten palvelujen, laitteiden ja muun avun saatavuus vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
	Asiakkaiden kanssa on selvitetty Henkilökeskeisen prosessin avulla heidän toiveitaan opiskelun ja työn suhteen sekä sovittu niihin tarvittavasta tuesta kirjallisesti, hänen ymmärtämällään tavalla. Asiakasta autetaan erilaisissa palvelu-, apuväline-, tuki- ja etuushakemusten teossa.

29. artikla, Osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään ja

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
Asiakkailla on mahdollisuus äänestää vaaleissa sekä saada riittävästi tietoa, jotta he voivat itse valita ehdokkaansa. Asiakkaille järjestetään riittävä apu äänestystilanteessa.	Asiakkaat voivat tutustua ehdokaslistoihin ja muuhun vaaleihin liittyvään materiaaliin saavutettavasti, jotta he voivat itse muodostaa oman kantansa. Asiakkaille on järjestetty mahdollisuus koti- tai ennakoäänestykseen tai mahdollisuus päästä vaalipaikalle vaalipäivänä. Asiakkailla on käytettävissä riittävä apu äänestystilanteessa.

30. artikla, Osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
<p>Asiakkailla on oikeus osallistua sosiaaliseen, kulttuuriseen, yhdistystoimintaan sekä liikuntaan ja urheiluun tai muuhun vapaa-ajan toimintaan ja virkistäytymiseen. He saavat riittävästi tietoa toimintamahdollisuuksista ja tukea tai avustamista osallistumisen mahdollistamiseksi. Asiakas voi valita toiminnan oman mielenkiintonsa perusteella. Pelkkä ryhmätoiminta ei riitä, vaikka sen toteuttaminen olisikin asumisyksikön kannalta helpompaa tai edullisempaa.</p> <p>Asiakkaat voivat noudattaa oman kulttuurinsa tapoja.</p>	<p>Asiakkaiden saatavilla on, ja heille annetaan aktiivisesti tietoa erilaisista ympäristön ja yhteiskunnan tapahtumista ja osallistumismahdollisuuksista heidän ymmärtämällään tavalla, sekä varmistetaan apu osallistumisen mahdollistamiseksi.</p> <p>Asiakkaiden oman kulttuurin tapojen noudattamista kunnioitetaan ja tuetaan.</p>

31. artikla, Tilastot ja tietojenkeruu

Kootaan asianmukaista tietoa, jonka pohjalta voidaan muodostaa ja toteuttaa menettelytapoja tämän yleissopimuksen soveltamiseksi. Tämä tieto on koottava ja sitä on ylläpidettävä noudattaen mm. tietosuojalainsäädäntöä, jotta varmistetaan luottamuksellisuus ja vammaisten henkilöiden yksityisyyden kunnioittaminen; kansainvälisesti hyväksytyjä normeja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sekä tilastojen laadinnan ja käytön eettisiä periaatteita.

VIA-projektin standardeista ja kriteereistä	Miten niiden tulisi näkyä toiminnassa.
<p>Asiakkailta eri tavoin saatua tietoa hyödynnetään palvelujen kehittämiseen.</p>	<p>Henkilökeskeisellä prosessilla asiakkaalta saatua tietoa käytetään hänen tuekseen, hänen toiveittensa mukaisesti.</p> <p>Henkilökeskeisellä prosessilla ja muulla tavoin saatua tietoa, käytetään organisaation, toiminnan ja palvelujen kehittämiseen. Palvelua ja toimintaa koskevat, mahdollottomaltakin tuntuvat toiveet, joita ei lähityöntekijä pysty ratkaisemaan, toimitetaan asiakkaan kanssa sovitusti palveluvastaavalle, joka tarvittaessa välittää tiedon eteenpäin. Asiakkaalle kerrotaan viiden arkipäivän kuluessa, miten asia etenee.</p> <p>Asiakkaat tietävät, kehen ja miten ottaa yhteyttä, kun haluaa antaa palautetta. Ilmoitustauluilla on tiedot, miten vertaisarvioijaan saa yhteyden.</p>

Lähteet:

- Ala-Kähniä, Pia-Maria 2012. Kommunikaation tukeminen -opas. Haaste-hankkeen julkaisuja 2/2012. <https://docplayer.fi/2133325-Kommunikaation-tukeminen.html>. Viitattu 21.11.2018
- Duodecim terveystietokeskus. Katajainen, Antero; Lipponen, Krisse; Litovaara, Anneli 7.2.2006. Ratkaisukeskeinen ajattelutapa. Voimavarat käyttöön.
- Heidi Härmä 2012. Aivovammaliitto ry. Aivovaurio.fi. Muisti ja muistiongelmien. <http://www.aivovaurio.fi/aivovamma/aivovamma/oireita/muisti/>. Luettu 17.11.2018
- Invalidiliitto. Esteettömyys. <https://www.invalidiliitto.fi/tietoa/liikkumisen-tuen-palvelut/esteettomyys> & <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>. Viitattu 17.11.2018
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna 2017. THL. Työpöytä 33/2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN ISBN 978-952-302-917-0.pdf?sequence=1](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN%20ISBN%20978-952-302-917-0.pdf?sequence=1).
- Kansalaisopistojen liitto Kol Ry. Monikulttuurisuuden kohtaaminen kansalaisopistoissa -koulutusmateriaali 2018. Peda.net. <https://peda.net/kol/foorumi/m/mkk/t2kk/mita-on-kulttuuri>. Viitattu 18.11.2018
- Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2017. Mitä itsemääräämisoikeus on? <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/mita-itsemaaraamisoikeus-on/>. Luettu 13.11.2018
- Kotimaisten kielten keskus. Kielitoimiston sanakirja. <https://www.kielitoimistonanikirja.fi/> Viitattu 14.12.2018
- Kotimaisten kielten keskus 2018. Kielikone Oy. Kielitoimiston sanakirja. <https://www.kielitoimistonanikirja.fi/>. Viitattu 18.11.2018
- Kuvat: Papunetin kuvapankki, Sclera-kuvastot, Sergio Palao/CATEDU, Elina Vanninen, www.papunet.net.
- Kuva: Selkokerkku. Selkokeskus. <https://selkokeskus.fi/>
- Luonsinen, Mari & Valkeajoki, Anna 2017. Muistiliitto. Itsemääräämisoikeuden ABC. <https://www.muistiliitto.fi/fi/muistiliitto/ajankohtaista/muistiliiton-blogi/blogikirjoitukset/itsemaaraamisoikeuden-abc>. Luettu 13.11.2018
- Mehtälä, Sari 17.11.2017. Valvira. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen kehitysvammahuollon asumis- ja laitospalveluissa. https://www.avi.fi/documents/10191/9877932/Kehitysvammalain+toimeenpanon+seuranta_2017.pdf/bb723f39-557d-4195-a2b8-7b7c5e8ed634. Viitattu 18.11.2018
- Minilex. Lakia helpommin 2015-2018. Mitä tarkoittaa oikeustoimikelpoisuus & oikeustoimikelpoisuus ja oikeudellinen toimintakyky. <https://www.minilex.fi/a/mita-tarκοittaa-oikeustoimikelpoisuus> & <https://www.minilex.fi/a/oikeustoimikelpoisuus-ja-oikeudellinen-toimintakyky>. Viitattu 14.11.2018
- Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna & Nikumaa, Hanna 2012. Muistiliitto. Muistisairaana ihmisen oikeudet. https://www.muistiliitto.fi/application/files/7814/8666/4159/Oikeusopas_selkokielella.pdf. Viitattu 14.11.2018
- Niemi-Pynttari, Merja 7.6.2013. Voimavara- ja ratkaisukeskeinen näkökulma ohjaustyössä. jamk.fi. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti. <https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2013/06/07/voimavara-ja-ratkaisukeskeinen-nakokulma-ohjaustyossa/>. Viitattu 19.11.2018
- Papunet 29.10.2018. Puhetta korvaava kommunikointi eli AAC. <http://papunet.net/tietoa/puhetta-korvaava-kommunikointi-eli-aac>. Viitattu 19.11.2018
- Pyhälähti, Minna 20.6.2016. Kotus-blogi. Kotimaisten kielten keskus. https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/minna_pyhalahdi/selkokieli_ei_ole_sama_asia_kuin_selkea_kieli.21357.blog. Viitattu 18.11.2018

SFSedu.fi. Standardien ABC. http://www.sfsedu.fi/standardien_abc. Viitattu 14.12.2018

Savon Vammaisasuntosäätiö 2013. Savolanniemen kodin opas. http://www.savas.fi/userfiles/file/map/09_savolanniemen_kodin_opas.pdf. Viitattu 21.11.2018

Selko -e. Saavutettavia verkkopalveluja kaikille. Sisällöllinen saavutettavuus. http://www.selko-e.fi/saavutettavuus/1_saavutettavuus.html. Viitattu 18.11.2018

Selkokeskus 12.10.2015. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/maaritelma/>. Viitattu 18.11.2018

STM. <https://stm.fi/documents/1271139/1365571/Kysymyksiä+ja+vastauksia+kehitysvammalain+10.6.2016+voimaantulleesta+muutoksesta/da5d3006-5c8c-4054-a2ec-f2ee09537ef3/Kysymyksiä+ja+vastauksia+kehitysvammalain+10.6.2016+voimaantulleesta+muutoksesta.pdf>. Viitattu 18.11.2018

Suomen Standardisoimisliitto SFS ry. https://www.sfs.fi/standardien_laadinta/mita_standardisointi_on. Viitattu 14.12.2018

Suomen YK-liitto. <https://www.ykliitto.fi/yk70v/sosiaalinen/tasa-arvo>. Viitattu 19.11.2018

Suomen YK-liitto. 2015. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sen valinnainen pöytäkirja. Somero. Sälekarin kirjapaino Oy. https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf. Viitattu 14.12.2018

Taustatukihenkilön ohjeistus. https://www.kvtuki57.fi/images/tiedostot/Materiaalipankki/taustatukihenkiln_ohje.pdf. Viitattu 19.11.2018

THL 2014. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sen valinnainen pöytäkirja; Lausunto ratifiointiryhmän mietinnöstä. https://thl.fi/attachments/lausunnot/2014/YKn_yleissopimus_vammaisten_henkiloiden_oikeuksista.pdf. Viitattu 17.11.2018

Tilastokeskus. Tietoa tilastoista. Käsitteet. https://www.stat.fi/meta/kas/elinikai_oppim.html. Viitattu 17.11.2018

Tukiliitto.fi 2017. Tuettu päätöksenteko. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/tuettu-paatöksenteko/>. Viitattu 18.11.2018

Tukiliitto.fi 2017. Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/itsemaaraamisoikeuden-rajoittaminen/>. Viitattu 18.11.2018

Vernerinet.net 23.8.2017. Verkkopalvelu vammaisuudesta. <https://verneri.net/yleis/vaikeimmin-vammaisten-paatöksenteon-tukeminen>. Viitattu 18.11.2018

VIA-projekti. Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa. Vammaisten asumisen ihmisoikeuskäsikirja. Ahola, Sanna. http://www.vike.fi/via/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=15. Viitattu 14.12.2018

Wallendahl, Sirpa. Aspa. <https://www.aspa.fi/fi/ajankohtaista/maarit-aalto-yksilön-arvostus-näky-arjen-kohtaamisissa>. Viitattu 22.11.2018

Yhdenvertaisuus.fi. <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>. Viitattu 19.11.2018

Ympäristöministeriö. Yhteinen käsitys. Käsitteet. <http://www.yhteinenkasitys.fi/kasite/osallistaminen>. Viitattu 18.11.2018

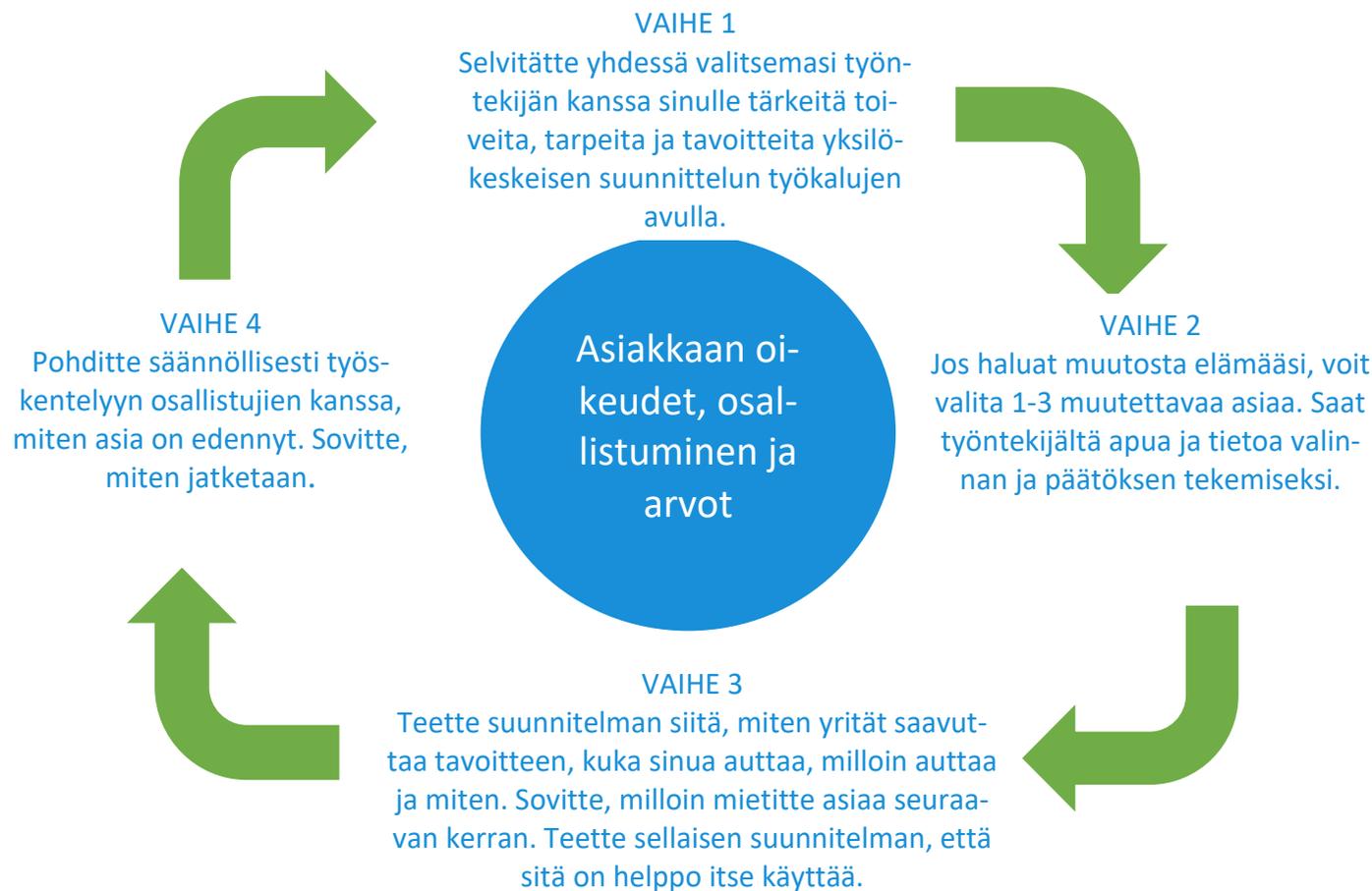
KOOSTE HENKILÖKESKEISEN TOIMINTATAVAN TARKASTELUUN ASIAKASTYÖSSÄ, KUVATUETTU

Henkilökeskeinen toimintatapa – Sinun avuksesi

Aspassa on käytössä Henkilökeskeinen toimintatapa. Se on toimimista YK:n vammaissopimuksen mukaisesti. Tähän on koottu asioita, jotka kuuluvat Henkilökeskeiseen toimintatapaan ja joihin sinulla on oikeus.

Tämä kooste perustuu vammaissopimukseen ja Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa eli VIA -projektin tietoihin. Tämän koosteen on tehnyt yhteisöpedagogi -opiskelija, Marja Palkki. Se on tehty osana opinnäytetyötä vuonna 2019.

Henkilökeskeisessä toimintatavassa haluamme tietää sinulle tärkeistä asioista ja tukea sinua niiden saavuttamisessa.

Vammaissopimuksen kohdista eli artikloista ja siitä mitä ne tarkoittavat sinun elämässäsi.

Vammaissopimuksen artikloista	Mitä ne tarkoittavat sinun elämässäsi, kun asut Aspa-kodissa tai käytät Aspan palveluja.
 <p>3. artikla, Yleiset periaatteet</p> <p>Vammaisilla ihmisillä on samanlainen synnynäinen arvo kuin muilla ihmisillä. Yksilöllistä itsemääräämisoikeutta, vapautta tehdä omat valintansa ja riippumattomuutta pitää kunnioittaa.</p>	<p>Kanssasi on selvitetty tai selvitetään, mikä on sinulle tärkeää ja miten haluat apua ja tukea. Työntekijät auttavat sinua haluamallasi tavalla. Nämä asiat on laitettu muistiin sinun ymmärtämälläsi tavalla.</p> <p>Saat apua silloin, kun sitä tarvitset.</p> <p>Asumisyksikössäsi on suunnilleen kerran kuukaudessa asukaskokous. Asukkaat ovat yhdessä sopineet kokouskäytännöistä. Käytännöistä sopimiseen, asialistan tekoon ja kokouksen pitämiseen saa tarvittaessa apua. Kokouksiin jokainen asukas voi osallistua ja osallistumiseen saa tarvittaessa apua. Tiedät, miten kokouksessa voi vaikuttaa oman asumisyksikön ja koko Aspan asioihin ja miten saatte tiedon niistä.</p> <p>Tiedät, miten edustajia valitaan Aspan työryhmiin, joissa valmistellaan asiakkaisiin vaikuttavia asioita.</p> <p>Kokouksissa ja työryhmissä käytetään osallistavia menetelmiä. Käsiteltävät asiat on hyvissä ajoin esitetty ymmärrettävässä muodossa. Henkilöstön antama apu osallistumiseen voi olla esimerkiksi tuetua päätöksentekoa, selkeää – tai selkokieltä, kuvatuettuja materiaaleja ja kuvakommunikaatiota.</p> <p>Saatavillasi on tietoa erilaisista ympäristön ja yhteiskunnan palveluista, tapahtumista ja osallistumismahdollisuuksista. Voit valita itse, haluatko osallistua johonkin. Saat apua osallistumiseen.</p>

5. artikla, Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä ja kaikilla on oikeus osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Sinä voit tehdä omia valintoja, hyviä tai huonoja ja voit noudattaa sinulle sopivaa päiväryhtiä. Työntekijät auttavat sinua saamaan tietoa päätettävistä asioista ja antavat tukea ja apua, **jos** haluat muuttaa elintapojasi.

9. artikla, Esteettömyys ja saavutettavuus

Ympäristömme tulee olla sellainen, että jokainen voi osallistua toimintaan tasa-arvoisesti kaikilla elämän osa-alueilla.

Saavutettavuus syntyy, kun poistamme ympäristöstämme mahdollisimman monet liikkumisen, näkemisen, kuulemisen ja ymmärtämisen esteet.

Vammaisista ihmisistä ja heidän asioistaan on tiedotettava tehokkaasti.

Täytyy järjestää koulutusta saavutettavuudesta, huolehtia, että tarvittaessa opastekstit ovat piste- ja selkokielillä, turvata riittävät avustaja- ja tulkkipalvelut ja pitää huolta siitä, että eri tavoin vammaiset henkilöt voivat käyttää Internet-sivuja.

Pääset kulkemaan asumisyksikössä, eli kotonasi vapaasti ja esteettömästi. Tarvittaessa asuntoon yritetään tehdä muutostöitä.

Pääset liikkumaan kodin ulkopuolella ilman rajoitteita ja sinulla on kodin avaimet tai muuten esteetön kulku ulko-ovista ulos ja sisään.

Aspa-koti ja päivätoiminta ovat ympäristöjä, jotka auttavat asioiden ymmärtämisessä ja kertomisessa. Niissä tietoa on saatavilla ja sitä annetaan monin eri tavoin. Apuvälineet ovat saatavilla ja toimivia.

Opasteet, Aspan asioista kertovat esitteet ja tiedotteet sekä sinun kanssasi käytettävät materiaalit ovat selkeää - tai selkokieltä, tarvittaessa kuvatuettuja. Sinulla on tarvittaessa käytössäsi puhe- tai viittomakielen tulkki.

Asiakkaiden käyttöön tarkoitetut tietokoneet ovat kaikille saavutettavia ja niissä on riittävät apuvälineet.

Henkilökunta käyttää kanssasi sinun tarvitsemiasi kommunikaatiotapoja ja välineitä.

Henkilöstö on saanut koulutusta esteettömyydestä ja saavutettavuudesta.

Aspa verkkosivut ovat esteettömät ja saavutettavat.

12. artikla Yhdenvertaisuus lain edessä

Kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Vammaisille ihmisille on taattava riittävä tuki, jotta he voivat hoitaa omia asioitaan.

Vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaiset oikeudet omistaa ja periä omaisuutta sekä hoitaa taloudellisia asioitaan.

On myös varmistettava, että vammaisilta henkilöiltä ei saa mielivaltaisesti riistää heidän omaisuuttaan.

Voit tehdä itseäsi ja omaisuuttasi koskevia päätöksiä. Hoidat itse omat raha-asiasi ja tarvittaessa saat siihen neuvoja ja tukea. Sinulla on itselläsi omat tavarasi ja omat rahasi, eikä sinun tarvitse tehdä selvityksiä niiden käytöstä.

Sinusta tehdyt kirjaukset ovat oikea-aikaisia ja asianmukaisia. Jos tahdot, kirjaukset tehdään kanssasi. Tiedät, miten saat ne nähtäväksesi ja ymmärrät, mitä niissä sanotaan. Sinusta on kirjattu vain palvelun kannalta välttämättömiä tietoja.

Sinulla on käytössäsi riittävät apuvälineet, kommunikaatiokeinot, apu ja ohjaus, jotta voit tehdä itseäsi ja omaisuuttasi koskevia toimia.

14. 15.16. ja 17 artikla, Henkilön vapaus ja turvallisuus, vapaus kidutuksesta tai julmasta, epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta, vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä, sekä Henkilön koskemattomuuden suojele

Vammaisilla ihmisillä on oikeus vapauteen ja turvallisuuteen. Vammaisuus yksinomaan ei saa olla syy vapaudenriistoon. Jos vapaudenriisto tehdään, se on tehtävä lain mukaisesti.

Ketään ei saa kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.

Oikeus ruumiillisen ja henkisen koskemattomuutensa kunnioittamiseen yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Sinua kohtaan käyttäydytään kunnioittavasti, ei väheksyvästi tai välinpitämättömästi. Sinuun ei kohdisteta pakkoja tai rangaistuksia.

Avustaminen on sinun tarpeita ja toiveita vastaavaa, asiallista, henkistä ja fyysistä koskemattomuutta kunnioittavaa. Saat tarvitsemasi avun haluamallasi tavalla, riippumatta siitä, kuka on työvuorossa. Tiedät, kenen puoleen kääntyä ongelmatilanteissa ja miten.

Sinun, eikä muiden asiakkaiden tietoja ole näkyvillä, eikä teidän asioista puhuta yleisesti.

Sinuun ei käytetä rajoitustoimenpiteitä, kuin yleisten ja erityisten edellytysten täytyessä, ja silloin niistä on yleensä sovittu etukäteen kanssasi. Rajoitustoimenpiteitä ja niiden välttämättömyyttä arvioidaan kanssasi heti käytön jälkeen ja säännöllisesti.

Jos henkesi tai terveytesi vaarantuu, kun liikut yksin, sinulla on tai voit hakea apua, jonka turvin voit halutessasi poistua kotoasi ja tulla sinne takaisin.

Henkilökunta on saanut koulutusta itsemääräämisestä ja rajoittamistoimenpiteistä.

18 ja 20. artikla, Liikkumisen ja kansalaisuuden vapaus ja henkilökohtainen liikkuminen

Vammaisilla ihmisillä on samanlainen oikeus kuin muilla liikkua, missä haluavat. Heillä on oikeus valita kansalaisuutensa.

Helpotetaan vammaisten henkilöiden henkilökohtaista liikkumista, sillä tavalla kuin ja silloin kun he haluavat.

Helpotetaan laadukkaiden liikkumisen apuvälineiden, laitteiden, apuvälineteknologian sekä erilaisten avustajien ja välittäjien saatavuutta.

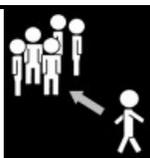
Annetaan vammaisille henkilöille ja heidän parissaan työskentelevälle asiantuntijahenkilöstölle liikkumistaitoihin liittyvää koulutusta.

Voit liikkua kodissa ja kodin ulkopuolella ilman rajoitteita ja sinulla on kodin avaimet tai muuten esteetön kulku ulko-ovista ulos ja sisään.

Henkilökuntaa tai muuta apua on riittävästi, jotta pääset liikkumaan, kun haluat.

Sinulla on tarvittavat palvelut ja kunnossa olevat apuvälineet liikkumisen helpottamiseksi.

Henkilökunta on saanut koulutusta liikkumistaidoista.

19. artikla, Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

On oikeus elää yhteisössä, jossa on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Koko väestölle tarkoitetut yhteiset palvelut ja järjestelyt on oltava saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Niitä on sovittava vammaisten tarpeisiin. Varmistetaan, että heillä on mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa asuvat, eivätkä ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyjä. Saatavilla on oltava riittävästi tukipalveluja ja myös henkilökohtaista apua.

Voit valita missä, miten ja kenen kanssa asut.

Sinun kanssasi on sovittu tarvitsemastasi avusta.

Voit osallistua asumisyksikköä ja palveluasi koskeviin päätöksiin. Asiat on esitetty sinulle ymmärrettävässä muodossa ja tarvittaessa saat apua asioiden ymmärtämiseen.

Sinulla on käytössä tarvitsemasi kuljetuspalvelut ja/tai henkilökohtainen apu tai tiedät, että voit hakea niitä. Hakemiseen saat apua. Sinulla on päätökset haetuista palveluista.

Saatavillasi on ja henkilökunta antaa tietoa erilaisista ympäristön ja yhteiskunnan palveluista, tapahtumista ja osallistumismahdollisuuksista. Saat apua niihin osallistumiseen.

21. artikla, Sanan- ja mielipiteenvapaus ja tiedonsaanti

Oikeus sananvapauteen ja oman mielipiteen sanomiseen kuin muilla.

On oikeus tarvitsemaansa tietoon ymmärrettävässä muodossa. Viittomakielen käyttöä tulee edistää. Tulee myös edistää sitä, että vammaiset ihmiset käyttävät viranomaisten kanssa viittomakieltä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää sekä muita saavutettavia viestintäkeinoja.

Voit toteuttaa sanan- ja mielipiteenvapautta, sekä saat tukea ja apua niiden toteuttamiseen ja tiedon saantiin, myös internetin välityksellä.

Sinulla on tarvitsemasi kommunikoinnin apuvälineet ja työntekijät käyttävät niitä, kommunikointitapaasi ja äidinkieltäsi (suomea tai ruotsia), kanssasi. Käytössäsi on tarvitsemasi tulkki- ja avustamispalvelut tai apu niiden hakemiseen.

22. ja 23. artikla, Yksityisyyden, Kodin ja perheen kunnioittaminen

Laki suojaa oikeutta yksityisyyteen, perheeseen, kotiin, kirjeenvaihtoon ja muuhun viestintään.

Vammaisten ihmisten kunniaa ja mainetta ei saa loukata.

Toteutetaan tehokkaat ja asianmukaiset toimet, joilla poistetaan vammaisiin henkilöihin kohdistuva syrjintä avioliittoon, perheeseen, vanhemmuuteen ja henkilökoh-taisiin suhteisiin liittyvissä asioissa yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Olet tekemisissä, kenen kanssa haluat, ilman aika- tai muita rajoituksia ja voit kutsua kotiisi vieraaksi keitä haluat. Tapaamisia muiden ihmisten kanssa voidaan rajoittaa vain, jos asetat itsesi tai jonkun toisen henkilön **vakavaan** terveyden tai hengen vaaraan.

Sinun kotiisi tullaan vain kutsuessasi tai kanssasi sovitusti.

Henkilökunta ja asiakkaat kunnioittavat kaikkien oikeutta yksityisyyteen, kenenkään asioista ei puhuta yleisesti.

Voit käyttää omaa puhelinta ja tietokonetta vapaasti. Halutessasi saat oman postilaatikon ja tarvittaessa apua postien käsittelyyn ja ymmärtämiseen.

Sinulla on mahdollisuus ilmaista seksuaalisuuttasi.

24. artikla, Koulutus

Oikeus elinikäiseen oppimiseen, jonka tarkoituksena on kehittää täysimääräisesti inhimillisiä voimavaroja, omanarvontuntoa ja itsearvostusta sekä vahvistaa ihmisoikeuksien, perusvapauksien ja ihmiskunnan moninaisuuden kunnioittamista.

Tulee mahdollistaa vammaisille henkilöille persoonallisuutensa, lahjakkuutensa ja luovuutensa sekä henkisten ja ruumiillisten kykyjensä kehittämisen mahdollisimman pitkälle ja mahdollistaa vammaisten henkilöiden tehokas osallistuminen vapaaseen yhteiskuntaan.

Saatavillasi on ajankohtaista tietoa ymmärtämälläsi tavalla.

Saat tukea persoonallisuuden, lahjakkuuden, luovuuden sekä henkisten ja ruumiillisten kykyjen kehittämiseen. Sinulla on mahdollisuus kokeilla erilaisia asioita ja saat niihin tukea ja apua.

Etsitte sinulle sopivia tuen ja avun muotoja, erilaisissa asioissa ja tilanteissa selviämisen tueksi, mm:

- tunteiden tunnistamiseen, ilmaisemiseen ja hallintaan
- sosiaalisten taitojen kehittämiseen
- sosiaalisissa tilanteissa toimimiseen.

25. artikla, Terveys

Vammaisilla ihmisillä on sama oikeus terveyspalveluihin kuin muilla. Tämän lisäksi vammaisilla henkilöillä on oikeus niihin terveyspalveluihin, joita he vammansa vuoksi tarvitsevat.

Käytät tarvitsemiasi terveyspalveluja ja tiedät, miten niihin pääsee. Jos tarvitset, saat apua niihin hakeutumisessa ja niissä asiointiin.

26. artikla, Kuntoutus

Terveyspalveluihin kuuluvat myös kuntoutuspalvelut, niillä varmistetaan mahdollisuus itsenäiseen elämään ja henkiin kehitykseen.

Käytät tarvitsemiasi kuntoutuspalveluja ja tarvittaessa saat apua niiden hakemiseen, käyttämiseen ja toteuttamiseen.

27. artikla, Työ ja työllistyminen

Vammaisilla ihmisillä on sama oikeus tehdä työtä kuin muilla.
Työympäristö on avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa.

Kanssasi on selvitetty tai selvitetään sinun toiveita ja tarpeita opiskeluun, työhön tai päiväaikaiseen toimintaan liittyen.

28. artikla, Riittävä elintaso ja sosiaaliturva

Vammaisilla ihmisillä on oikeus sosiaaliturvaan ilman syrjintää.
Vammaisilla henkilöillä ja heidän perheillään on oikeus riittävään elintasoon: ruokaan, vaatetukseen, asuntoon ja terveyspalveluihin.

Sinulla on riittävästi rahaa välttämättömiin menoihin ja saat tarvittaessa apua erilaisten palvelu-, apuväline-, tuki- ja etuushakemusten tekoon ja perille toimittamiseen.

29. artikla, Osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään

Oikeus äänestää ja asettua ehdokkaaksi vaaleissa.

Vaalijärjestelyt, -ohjelmat ja muu tieto äänestämisestä on oltava vammaisten saatavilla. Niistä tarvitaan myös selkokielistä tietoa.
Oikeus osallistua julkisten asioiden hoitoon ilman syrjintää ja kannustetaan osallistumaan julkisiin asioihin.

Voit tutustua ehdokaslistoihin ja muuhun vaaleihin liittyvään materiaaliin ja saat siihen tarvittaessa apua. Sinulle on järjestetty mahdollisuus koti- tai ennakkoäänestykseen tai mahdollisuus päästä vaalipaikalle vaalipäivänä. Sinulla on käytettävissä riittävä apu äänestystilanteessa.

Sinulla on mahdollisuus osallistua poliittiseen toimintaan ja saat siihen apua.

30. artikla, Osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajan-toimintaan ja urheiluun

Saatavillasi on tietoa erilaisista ympäristön ja yhteiskunnan tapahtumista ja osallistumismahdollisuuksista. Voit valita itse, haluatko osallistua johonkin. Saat apua osallistumiseen.

Saat tukea oman kulttuurin tapojen noudattamiseen ja niitä kunnioitetaan.

30. artikla, Tilastot ja tietojenkeruu

Kootaan asianmukaista tietoa, jonka pohjalta voidaan muodostaa ja toteuttaa menettelytapoja.

Tämä tieto on koottava ja sitä on ylläpidettävä noudattaen mm. tietosuojalainsäädäntöä, jotta varmistetaan luottamuksellisuus ja vammaisten henkilöiden yksityisyyden kunnioittaminen; kansainvälisesti hyväksytyjä normeja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sekä tilastojen laadinnan ja käytön eettisiä periaatteita.

Sinulta saatua tietoa käytetään sinun avuksesi ja tuekseen. Kertomiasi asioita voidaan käyttää sinun kanssasi sovitulla tavalla myös toiminnan ja palvelujen kehittämiseen. Saat viiden arkipäivän kuluessa tietää, miten asia etenee.

Tiedät, kenen kanssa ja milloin voit puhua asioista, jotka mietityttävät. Tiedät, miten saat yhteyden vertaisarvioijaan.

Vammaissopimuksessa olevien sanojen merkityksiä

Viestintä tarkoittaa kaikenlaista vuorovaikutusta:

- Tekstin näyttämistä, pistekirjoitusta, taktiilikommunikaatiota, isokirjaintekstiä,
- saavutettavaa multimediaa, kirjallisia, kuuloon perustuvia, selkokielisiä, ihmisiäneen perustuvia sekä puhetta tukevia ja korvaavia viestintätapoja, -keinoja ja -muotoja,
- saavutettavaa tieto- ja viestintäteknologiaa sekä
- kieltä (puhutut, viittomakieli ja muut ei-puhutun kielen muodot).

Syrjintä tarkoittaa sitä, että jotakuta henkilöä kohdellaan huonommin tai rajoitetaan jonkin ominaisuuden takia. Syrjintää on myös se, ettei kohtuullisesti mukauteta.

Kohtuullinen mukauttaminen tarkoittaa kohtuullisia ja asianmukaisia muutoksia, joilla varmistetaan se, että voi käyttää ihmisoikeuksia ja perusvapauksia kuten kaikki muut.

Muiden sanojen merkityksiä

Elinikäisellä oppimisella tarkoitetaan jatkuvaa oppimista.

Esteettömyydellä tarkoitetaan toimivia, helppokuisia rakennuksia, alueita ja julkisia liikennevälineitä. Esteettömyys tarkoittaa myös palveluja ja välineitä, joita on helppo käyttää. Se on ymmärrettävää tietoa ja mahdollisuutta osallistua itseä koskevaan päätöksentekoon. Esteettömyys kertoo ajattelutavasta, oikeista asenteista ja erilaisuuden huomioon ottamisesta.

Itsemääräämisoikeus on oikeutta määrätä itseensä liittyvissä asioissa, eli on oikeus päättää omista asioista. Päättämistä varten on oikeus saada tietoa päätettävästä asiasta.

Hyvä **Kommunikaatioympäristö** auttaa asioiden ymmärtämisessä ja kertomisessa. Siellä on laaja kommunikaation tuki, apuvälineet ovat saatavilla ja toimivia. Siellä arvostetaan kaikkien kommunikaatiota ja huolehditaan, että kaikki voivat kommunikoida ja tulevat ymmärretyksi.

Kommunikointi on viestintää ja tiedonvälitystä eri keinoin. Sitä voi helpottaa apuvälineillä, joita voi tarvita muistin tueksi, tiedon hankkimisessa ja toimimisessa itsenäisesti.

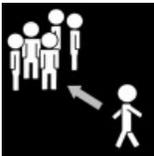
Kulttuuri tarkoittaa totuttuja toimintatapoja. Se on elämäntapa, johon kuuluu esimerkiksi taide, kirjallisuus, perinteet ja vakaumukset.

Kuvatuettu tarkoittaa, kun tekstin tukena on kuvia kertomassa tekstin sisällöstä. Kuvat auttavat ymmärtämään ja muistamaan.

Oikeustoimikelpoinen on 18 vuotta täyttänyt, jonka oikeustoimikelpoisuutta ei ole rajoitettu tuomioistuimen päätöksellä. Oikeustoimikelpoinen voi tehdä itseään ja omaisuuttaan koskevia päätöksiä. Hän voi esimerkiksi tehdä kauppoja, lahjoittaa omaisuuttaan tai tehdä velkaa.

Osallisuus on liittymistä, kuulumista, yhteisyyttä ja mukaan ottamista. Se on osallistumista ja siihen liittyen vaikuttamista. **Osallistaminen** on ihmisten ja yhteisöjen tukemista ja kannustamista yhteiseen toimintaan ja päätöksentekoon.

Rajoitustoimenpide tarkoittaa, että henkilöä estetään tekemästä jotakin tai hänet pakotetaan tekemään jotakin vastoin hänen tahtoaan tai hänen tahdostaan riippumatta. Rajoitustoimenpiteitä saa käyttää **vain tehostetussa palveluasumisessa tai laitospalveluissa, erityishuollossa olevaan henkilöön** silloin:

- Kun hän ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;
- Rajoittaminen on välttämätöntä erityishuollossa olevan henkilön tai jonkun toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi tai merkittävän omaisuusvahingon torjumiseksi ja muut, lievemmät keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Ratkaisukeskeisyys on tulevaisuuteen suuntautumista, toiveikkuuden ja voimavarojen etsimistä ja tukemista.

Ratkaisukeskeiset menetelmät ovat niiden tapojen ja välineiden käyttöä, jotka helpottavat ja edistävät ymmärtämistä ja tavoitteisiin pääsyä. Esimerkiksi yksilökeskeisen suunnittelun välineet ovat ratkaisukeskeisiä.

Saavutettavuudella tarkoitetaan tietoa, verkkosivuja ja palveluja, joita kaikkien on mahdollisuus käyttää. Hyvä saavutettavuus on sitä, kun esimerkiksi palvelua käyttäessään ei edes huomaa käyttävänsä sitä.

Selkeä kieli on yleiskieltä, joka on kielenhuollon suositusten mukaista eikä sisällä erikoiskielten sanastoa.

Selkokieli on yksinkertaisempaa kieltä, jonka sisältö, rakenne ja sanasto on muutettu helpomaksi ymmärtää.

Standardi on normi eli yhteisymmärryksessä laadittu ohje tai malli, yhtenäinen tapa toimia.

Tasa-arvolla tarkoitetaan ihmisten samanarvoisuutta.

Taustatukihenkilö kannustaa ja auttaa huomaamattomasti, vain sen verran, kuin on tarpeen. Hän ei kerro omia mielipiteitään ja hänellä on vaitiolovelvollisuus. Taustatukihenkilö pysyttelee tuettavan henkilön läheisyydessä, hieman takaviisossa. Hän auttaa esimerkiksi kokousten pidossa. Taustatukihenkilö voi toimia puheenjohtajan tai osallistujan tukena.

Tuettu päätöksenteko tarkoittaa toisen ihmisen antamaa tukea, jonka tavoitteena on auttaa henkilöä tekemään itse valintoja. Tuettu päätöksenteko ei tarkoita toisen henkilön puolesta päättämistä. Jokainen pystyy tekemään valintoja ja päätöksiä, mikäli hän saa siihen riittävästi tukea ympäristöltään.

Vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä (AAC) ovat viittomat, ilmeet, eleet, kuvat ja esineet. Usein tarvitaan myös apuvälineitä, joita ovat esim. kommunikointikansio tai -taulu, puhelaite tai kommunikointiohjelma.

Yhdenvertaisuus tarkoittaa, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia keskenään.

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu tarkoittaa oman elämän miettimistä ja suunnittelua. Siinä käytetään apuna kaikkea, mikä auttaa ajattelussa, muistamisessa ja suunnittelussa, esimerkiksi unelmakarttoja tai polkua. Teet ne sinun ymmärtämällesi tavalla, vaikka kuvina tai piirtäen ja saat tekemiseen apua.

Lähteet:

- Ala-Kähniä, Pia-Maria 2012. Kommunikaation tukeminen -opas. Haaste-hankkeen julkaisuja 2/2012. <https://docplayer.fi/2133325-Kommunikaation-tukeminen.html>. Viitattu 21.11.2018
- Duodecim terveyskirjasto. Katajainen, Antero; Lipponen, Krisse; Litovaara, Anneli 7.2.2006. Ratkaisukeskeinen ajattelutapa. Voimavarat käyttöön.
- Heidi Härmä 2012. Aivovammaliitto ry. Aivovaurio.fi. Muisti ja muistiongelmät. <http://www.aivovaurio.fi/aivovamma/aivovamma/oireita/muisti/>. Luettu 17.11.2018
- Invalidiliitto. Esteettömyys. <https://www.invalidiliitto.fi/tietoa/liikkumisen-tuen-palvelut/esteettomyys> & <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>. Viitattu 17.11.2018
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna 2017. THL. Työpaperi 33/2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1.
- Kansalaisopistojen liitto KoL Ry. Monikulttuurisuuden kohtaaminen kansalaisopistoissa -koulutusmateriaali 2018. Peda.net. <https://peda.net/kol/foorumi/m/mkk/t2kk/mita-on-kulttuuri>. Viitattu 18.11.2018
- Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2017. Mitä itsemääräämisoikeus on? <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/mita-itsemaaraamisoikeus-on/>. Luettu 13.11.2018
- Kotimaisten kielten keskus. Kielitoimiston sanakirja. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/> Viitattu 14.12.2018
- Kotimaisten kielten keskus 2018. Kielikone Oy. Kielitoimiston sanakirja. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>. Viitattu 18.11.2018
- Kuvat: Papunetin kuvapankki, Sclera-kuvastot, Sergio Palao/CATEDU, Elina Vanninen, www.papunet.net.
- Kuva: Selkokerkki. Selkokeskus. <https://selkokeskus.fi/>
- Luonsinen, Mari & Valkeajoki, Anna 2017. Muistiliitto. Itsemääräämisoikeuden ABC. <https://www.muistiliitto.fi/fi/muistiliitto/ajankohtaista/muistiliiton-blogi/blogikirjoitukset/itsemaaramisoikeuden-abc>. Luettu 13.11.2018
- Mehtälä, Sari 17.11.2017. Valvira. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen kehitysvammahuollon asumis- ja laitospalveluissa. https://www.avi.fi/documents/10191/9877932/Kehitysvammalain+toimeenpanon+seuranta_2017.pdf/bb723f39-557d-4195-a2b8-7b7c5e8ed634. Viitattu 18.11.2018
- Minilex. Lakia helpommin 2015-2018. Mitä tarkoittaa oikeustoimikelpoisuus & oikeustoimikelpoisuus ja oikeudellinen toimintakyky. <https://www.minilex.fi/a/mita-tarκοittaa-oikeustoimikelpoisuus> & <https://www.minilex.fi/a/oikeustoimikelpoisuus-ja-oikeudellinen-toimintakyky>. Viitattu 14.11.2018
- Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna & Nikumaa, Hanna 2012. Muistiliitto. Muistisairaana ihmisen oikeudet. https://www.muistiliitto.fi/application/files/7814/8666/4159/Oikeusopas_selkokielella.pdf. Viitattu 14.11.2018
- Niemi-Pynttari, Merja 7.6.2013. Voimavara- ja ratkaisukeskeinen näkökulma ohjaustyössä. jamk.fi. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti. <https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2013/06/07/voimavara-ja-ratkaisukeskeinen-nakokulma-ohjaustyossa/>. Viitattu 19.11.2018

- Papunet 29.10.2018. Puhetta korvaava kommunikointi eli AAC. <http://papunet.net/tietoa/puhetta-korvaava-kommunikointi-eli-aac>. Viitattu 19.11.2018
- Pyhälähti, Minna 20.6.2016. Kotus-blogi. Kotimaisten kielten keskus. https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/minna_pyhalahti/selkokieli_ei_ole_sama_asia_kuin_selkea_kieli.21357.blog. Viitattu 18.11.2018
- SFSedu.fi. Standardien ABC. http://www.sfsedu.fi/standardien_abc. Viitattu 14.12.2018
- Savon Vammaisasuntosäätiö 2013. Savolanniemen kodin opas. http://www.savas.fi/userfiles/file/map/09_savolanniemen_kodin_opas.pdf. Viitattu 21.11.2018
- Selko -e. Saavutettavia verkkopalveluja kaikille. Sisällöllinen saavutettavuus. http://www.selko-e.fi/saavutettavuus/1_saavutettavuus.html. Viitattu 18.11.2018
- Selkokeskus 12.10.2015. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/maaritelma/>. Viitattu 18.11.2018
- STM. <https://stm.fi/documents/1271139/1365571/Kysymyksiä+ja+vastauksia+kehitysvammalain+10.6.2016+voimaantulleesta+muutoksesta/da5d3006-5c8c-4054-a2ec-f2ee09537ef3/Kysymyksiä+ja+vastauksia+kehitysvammalain+10.6.2016+voimaantulleesta+muutoksesta.pdf>. Viitattu 18.11.2018
- Suomen Standardisoimisliitto SFS ry. https://www.sfs.fi/standardien_laadinta/mita_standardisointi_on. Viitattu 14.12.2018
- Suomen YK-liitto. <https://www.ykliitto.fi/yk70v/sosiaalinen/tasa-arvo>. Viitattu 19.11.2018
- Suomen YK-liitto. 2015. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sen valinnainen pöytäkirja. Somero. Sälekarin kirjapaino Oy. https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf. Viitattu 14.12.2018
- Taustatukihenkilön ohjeistus. https://www.kvtuki57.fi/images/tiedostot/Materiaalipankki/taustatukihenkiln_ohje.pdf. Viitattu 19.11.2018
- THL 2014. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sen valinnainen pöytäkirja; Lausunto ratifiointiryhmän mietinnöstä. https://thl.fi/attachments/lausunnot/2014/YKn_yleissopimus_vammaisten_henkiloiden_oikeuksista.pdf. Viitattu 17.11.2018
- Tilastokeskus. Tietoa tilastoista. Käsitteet. https://www.stat.fi/meta/kas/elinikai_oppim.html. Viitattu 17.11.2018
- Tukiliitto.fi 2017. Tuettu päätöksenteko. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/tuettu-paatöksenteko/>. Viitattu 18.11.2018
- Tukiliitto.fi 2017. Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/itsemaaraamisoikeuden-rajoittaminen/>. Viitattu 18.11.2018
- Vernerinet 23.8.2017. Verkkopalvelu vammaisuudesta. <https://verneri.net/yleis/vaikeimmin-vammaisten-paatöksenteon-tukeminen>. Viitattu 18.11.2018
- VIA-projekti. Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa. Vammaisten asumisen ihmisoikeuskäsikirja. Ahola, Sanna. http://www.vike.fi/via/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=15. Viitattu 14.12.2018
- Wallendahl, Sirpa. Aspa. <https://www.aspa.fi/fi/ajankohtaista/maarit-aalto-yksilön-arvostus-näky-arjen-kohtaamisissa>. Viitattu 22.11.2018
- Yhdenvertaisuus.fi. <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>. Viitattu 19.11.2018
- Ympäristöministeriö. Yhteinen käsitys. Käsitteet. <http://www.yhteinenkäsitys.fi/kasite/osallistaminen>. Viitattu 18.11.2018